

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΥΠΟΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ΥΠΟ ΤΟΥ Κ. ΚΩΣΤΑ ΣΤΡ. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

(Συνέχεια έκ του τεύχους 11., τόμου Θ')

Γ'. Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΔΥΑΔΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Ἡ ἀνοδος τῆς γραφειοκρατίας καὶ ἡ προλεταροποίηση τοῦ πληθυσμοῦ

Μιά ἀπό τῆς ἀσφαλέστερες ἐνδείξεις τῆς κρίσης ἑνὸς καθεστῶτος εἶναι τὸ φαινόμενο τῆς δυαδικῆς ἐξουσίας. Εἶδαμε ἤδη πῶς ἐμφανίστηκε αὐτὴ ἡ δυαρχία στὴ Ρωσία τοῦ 1917. Στὶς πόλεις, τὴν ἐξουσία τὴ μοιράζονταν δύο ἀντίθετες δυνάμεις : ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ πεδίου, τὰ σοβιέτ τῶν ἐργατῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν ὀρθώνονταν ὀλοένα καὶ ἀπειλητικότερα ἀπέναντι στὴν Προσωρινὴ Κυβέρνηση καὶ τὸ στρατιωτικὸ καὶ διοικητικὸ μηχανισμό τοῦ ancien régime. Ἐπὶ τοῦ οικονομικοῦ πεδίου, οἱ ἐπιτροπὲς τῶν ἐργοστασίων εἶχαν κάνει ἐντελῶς πλασματικὴ τὴν ἐξουσία τῶν ἡγετῶν τῶν ἐπιχειρήσεων. Σὲ ἐθνικὴ κλίμακα, ἡ ἴδια δυαρχία χαρακτηρίζει τὴ σχέση τῶν πόλεων μὲ τὴν ὑπαιθρο : οἱ τάξεις ποὺ πάλευαν γιὰ τὴν κυριαρχία στὶς πόλεις - ἄστοι καὶ ἐργάτες— δὲν εἶχαν καμιὰ δύναμη στὴν ὑπαιθρο ποὺ βρισκόταν στὰ χέρια τῶν ἐπαναστατημένων ἀγροτῶν. Μιά τέτοια δυαρχικὴ ἢ πολυαρχικὴ διάρθρωση δὲν ἦταν δυνατό νὰ διαρκέσει πολὺν καιρὸ : ἡ ὀκτωβριανὴ ἐπανάσταση καὶ ὁ «πολεμικὸς κομμουνισμὸς» ἐκφράζουν τὴν ἀπόπειρα τῆς ρωσικῆς ἐργατικῆς τάξης νὰ ἐνοποιήσει τὴν ἀποσυντιθέμενη ρωσικὴ κοινωνία πάνω σὲ μιὰ σοσιαλιστικὴ βάση.

Τὸ ἔτος 1921, ὅποτε ὁ Λένιν ἀπαρνήθηκε τελειωτικὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐργατικῆς διαχείρισης τῆς παραγωγῆς, ἐγκατέλειψε τὸν λεγόμενο «πολεμικὸ κομμουνισμὸ» καὶ ἐγκαινίασε τὴ Νέα Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ (ΝΕΠ), μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς τὸ τέλος τῆς προλεταριακῆς φάσης τῆς διαρκοῦς ἐπανάστασης στὴ Ρωσία. Μιά νέα φάση ἀνοίγονταν ποὺ χαρακτηρίζεται κι' αὐτὴ ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς *ἀνταγωνιστικῆς διανομῆς τῆς ἐξουσίας* ἀνάλογης μ' αὐτὴν ποὺ ὑπῆρχε τὸ 1917.

72. Ἡ δυαρχία μέσα στὸν κρατικοποιημένο τομέα

Στὸ πρῶτο μέρος αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου, ζητήσαμε νὰ παρουσιάσουμε τὶς διάφορες φάσεις τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τοῦ προλεταριακοῦ σοσιαλισμοῦ. Εἶδαμε τὴν ἀποτυχία τῆς ἀπόπειρας τῶν ρώσων ἐργατῶν νὰ δώσουν ἕνα δικό τους σοσιαλιστικὸ περιεχόμενο στὴν ἀνατροπὴ τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ νὰ ἐπιβάλουν συγκεκριμένα τὸ καθεστῶς τοῦ ἐργατικοῦ ἐλέγχου καὶ τῆς ἐργατικῆς διαχείρισης στὸν κρατικοποιημένο τομέα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Οἱ μόνοι ἀπὸ τοὺς μπολσεβίκους ποὺ ἔμειναν

πιστοι στο αρχικό τους ιδεώδες ήταν οι όπαδοί της Έργατικής αντιπολίτευσης: Έτσι την επίσημη απόκήρυξη των ιδεών τους από το 10ο συνέδριο του Κ.Κ. την θεωρήσαμε σαν την ένδειξη του τέλους της προλεταριακής φάσης της διαρκούς επανάστασης στη Ρωσία. Από το 1921 και μετά το έργατικό κίνημα υποχωρεί σ' άλλους τούς τομείς: 1) Οι εργάτες ξαναπέφτουν στην παλιά παθητική τους θέση μέσα στην παραγωγή και η διεύθυνση της κρατικοποιημένης οικονομίας γίνεται η αποκλειστική υπόθεση των όργάνων του κράτους. 2) Τα έργατικά συνδικάτα χάνουν την αυτονομία τους, παύουν να είναι αντιπροσωπευτικά, παύουν να παλεύουν για τις έργατικές διεκδικήσεις και μετατρέπονται σε βοηθητικά όργανα των νέων έργοδοτών. Βέβαια, αυτή η μεταμόρφωση δεν έγινε από τη μιά μέρα στην άλλη: όλη η περίοδος της ΝΕΠ χαρακτηρίζεται από μιά όρισμένη Ισορροπία ανάμεσα στη νεοσύστατη τάξη των managers των κρατικοποιημένων επιχειρήσεων και την έργατική τάξη—άλλά η Ισορροπία αυτή ανατρέπεται καθημερινά προς όφελος της γραφειοκρατίας και εις βάρος της έργατικής τάξης.

Όπως είδαμε, οι μπολσεβίκοι ήγέτες είχαν ήδη από το 1921 πλήρη επίγνωση αυτής της σχετικής υποχώρησης του έργατικού κινήματος και την άποιδαν στην αφαίμαξη που έπαθε το προλεταριάτο κατά τη διάρκεια του έμφυλλου πολέμου, στην εγκατάλειψή του από τα καλύτερά του στοιχεία που έφυγαν από τα έργοστάσια και πέρασαν στη διοίκηση του κράτους και της οικονομίας, και last but not least, στην εξάρθρωση της παραγωγής, την καταστροφική πτώση της βιομηχανίας και την άθλιότητα των έργατών. Κατά την αντίληψή τους, η κηδεμονία του κόμματος και της γραφειοκρατίας, ή άπεριόριστη ύπακοή και η τυφλή έμπιστοσύνη που ώφειλε το προλεταριάτο στους ήγέτες του, τόσο επί του οικονομικού, όσο και επί του πολιτικού πεδίου, θά ήταν άναγκαία όσο καιρό θά διαρκούσε η εξάρθρωση της βιομηχανίας και ο κίνδυνος του déclassement που άπειλουσε τούς προλεταριούς. Έπρεπε πρώτα ν' άνορθωθεί η βιομηχανία και νά επανασυντάξει τις δυνάμεις του το προλεταριάτο για νά μπορέση άληθινά νά άσκήσει την έξουσία.

Δείξαμε ήδη στον πίνακα άρ. 16 (σελ. 234) την άνοικοδόμηση της σοβιετικής βιομηχανίας ανάμεσα στο 1922 και το 1927. Ό έπόμενος πίνακας δείχνει την επανασύνταξη των δυνάμεων της έργατικής τάξης:

18. Άριθμός των βιομηχανικών έργατών 1922—27

1922 — 23	1.381.000
1923 — 24	1.600.000
1924 — 25	1.874.000
1925 — 26	2.347.000
1926 — 27	2.483.000

Ἄλλ' ὅπως εἶπαμε, ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς βιομηχανίας ἐδραίωσε τὴ δύναμιν τῆς γραφειοκρατίας καὶ ματαίωσε τὴν ἀπόπειραν τοῦ Τρότσκι νὰ ξαναφέρει τὸ κόμμα στὶς παλαιὰς του δημοκρατικὰς συνήθειας.

Τὸ 1920 - 1, κατὰ τὴ διάρκειαν τῆς περίφημης «συνδικαλιστικῆς συζήτησης», ὁ Τρότσκι ἀρνιόταν νὰ φανταστῆ καν τὴν πιθανότητα ὅτι μποροῦσε μιά μέρα νὰ ὑπάρξει ἡ παραμικρὴ προστριβὴ ἀνάμεσα στὸ Κράτος - ἐργοδότη καὶ τοὺς ἐργαζομένους. Τρία χρόνια ἀργότερα, τὸ 12ο συνέδριον τοῦ Κ.Κ. ἀναγνώριζε ἀνοιχτὰ ὅτι τὸ οἰκονομικὸ καθεστῶς τῶν σοβιετῶν δὲν ἦταν σοσιαλιστικὸν καὶ ὅτι τὸ καθεστῶς τοῦ κρατικοῦ καπιταλισμοῦ ποῦ εἶχε ἐπιβληθῆ στὴ βιομηχανίαν «*δημιουργοῦσε ἀναγκαῖα μιά ὀρισμένη ἀντίθεση ἀνάμεσα στοὺς διευθυντὰς τῶν (κρατικοποιημένων) ἐπιχειρήσεων καὶ τοὺς ἐργαζομένους*» (1). Δυὸ χρόνια ἀργότερα στὸ 14ο συνέδριον τοῦ Κ.Κ. (1925), ὁ Στάλιν προειδοποιοῦσε τοὺς νοσταλγοὺς τοῦ προλεταριακοῦ σοσιαλισμοῦ ὅτι «*δὲν πρέπει νὰ παίζουμε μὲ τὴν ἰδέαν τῆς ἰσότητος. Γιατὶ εἶναι σὰν νὰ παίζουμε μὲ τὴ φωτιά*» (2). Βέβαια, οἱ σοσιαλιστικὲς παραδόσεις ἦταν ἀκόμα ἀρκετὰ ζωντανὰ καὶ ἡ ἐργατικὴ τάξις ἀρκετὰ δυνατὴ, ὥστε τὸ 1926 ὁ ἀρχηγὸς τῶν σοβιετικῶν συνδικάτων μποροῦσε ἀκόμα νὰ δείχνει μιά σχετικὴ ἀντίσταση στὶς ἀπόπειρας τοῦ καθεστώτος νὰ ἐντείνει τὴ διαφοροποίησιν τῶν μισθῶν. Δέκα χρόνια μετὰ τὸ θάνατον τοῦ Λένιν, ἡ ἀνισότητις διακηρύχθηκε σὰν ἕνας θρίαμβος τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ οἱ διευθυντὰς τῶν ἐπιχειρήσεων ἀποκτήσαν μιά ἐξουσίαν πάνω στοὺς ἐργάτας ποῦ οὔτε στὸ ὄνειρόν τους δὲν μποροῦν νὰ τὴ δοῦν οἱ συνάδελφοί τους στὶς καπιταλιστικὰς χώρας : ἡ τρομοκρατία ἐγένετο ἕνα συστατικὸν στοιχεῖον τοῦ «σοσιαλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς».

Ἄλλὰ ἡ γραφειοκρατία τῶν ἐπιχειρήσεων — οἱ managers τοῦ Burnham — εἶναι μιά κατηγορία ἢ μᾶλλον εἶναι ὁ *οἰκονομικὸς πυρῆνας τῆς νέας ἀρχουσας τάξεως*. Γιατὶ νὰ σχηματίσῃ μιά συγκεκριμένη ἰδέαν τῆς κοινωνικῆς ἀνάδοδος τῆς γραφειοκρατίας δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ δοῦμε τὴν ἐκπληκτικὴν αὔξησιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπαλλήλων. Πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν, ὁ ἀριθμὸς τους δὲν ὑπερέβαινε τὸ ἕνα ἑκατομμῦριον. Τὸ 1924 — σὲ μιά ἐποχὴ ὅπου ἡ βιομηχανικὴ παραγωγή ἀντιπροσώπευε τὰ 40% τῆς προπολεμικῆς καὶ ἀπασχολοῦσε μόλις τὰ 60,2% τῆς προπολεμικῆς ἐργατικῆς δύναμης — ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων εἶχε αὔξηθῆ 2,7 φορές. *Οἱ βιομηχανικοὶ ἐργάτες ἦσαν 1.600.000 καὶ οἱ ὑπάλληλοι 2.770.000 ! : ἡ Σοβ. Ἐνωση ἦταν ἡ μόνη βιομηχανικὴ χώρα τοῦ κόσμου ὅπου οἱ ὑπάλληλοι ἦσαν πάνω ἀπὸ μιάμιση φορὰ περισσότεροὶ ἀπὸ τοὺς βιομηχανικοὺς ἐργάτας*. Τὸ 1927, ἡ σοβιετικὴ βιομηχανικὴ παραγωγή εἶχε φτάσει στὸ ἐπίπεδον τοῦ 1913 — ἀλλ' ἐνῶ ὁ ἀριθμὸς τῶν βιομηχανικῶν ἐργατῶν ἦταν ἀκόμα κατώτερος (τὰ 89% σχεδόν) τοῦ προπολεμικοῦ, ὁ ἀριθμὸς

1) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Hans Jürgen Seraphim : ἄρθρον Bolschevismus στὸ Handwörterbuch der Staatswissenschaften 4η ἐκδ., Ergänzungsband, σελ. 237 β.

2) Στάλιν : *Ἀπαντα* (ρωσ. ἐκδ.) VII, 376. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν I. Deutscher ἐνθ. ἀν. σελ. 269.

των υπαλλήλων είχε σχεδόν τετραπλασιασθεί κι' αποτελούσε πάνω από το 1)3 του συνόλου των μισθωτών.

Έτσι, καθ' όλη τη διάρκεια της ΝΕΠ, η γραφειοκρατία κερδίζει όλοένα και περισσότερο έδαφος, γίνεται όλοένα πολυπληθέστερη, βρίσκει τους άρχηγούς της, αυξάνει την κοινωνική της δύναμη, συναντάει μια όλοένα και λιγότερη αντίσταση από μέρους των προλεταρίων, αποκτάει μια όλοένα μεγαλύτερη δύναμη μέσα στο κυβερνητικό κόμμα. Φυσικά, η διαδικασία αυτή γίνεται εις βάρος της έργατικής τάξης που χάνει τη μια μετά την άλλη τις κατακτήσεις του 'Οκτωβρίου, ξαναγίνεται ένα παθητικό όργανο της παραγωγής, έκτοπιζεται όλοένα και περισσότερο από την πολιτική έξουσία, παύει να έλέγχει τη συνδικαλιστική της όργάνωση και, στο τέλος, παύει να πλειοψηφεί μέσα στο ίδιο της το κόμμα.

Η ύπεροχή της γραφειοκρατίας και η ύποτέλεια του προλεταριάτου έκδηλώνεται λοιπόν τόσο στο πλάνο των *παραγωγικών σχέσεων*, όσο και στο πλάνο των *πολιτικών σχέσεων κυριαρχίας και ύποταξης*. Αν δέν φανερόνεται επίσης και στο πλάνο των *σχέσεων διανομής*, αυτό όφείλεται από τη μια μεριά στη γενική στενότητα των αγαθών, κι από την άλλη, στη σχετική δύναμη που είχε ακόμα το προλεταριάτο. Η φτώχεια ήταν τέτοια, ώστε μια οποιαδήποτε σημαντική αύξηση των γραφειοκρατικών απολαυών θα έβριχνε σημαντικά το ήδη χαμηλότατο βιοτικό επίπεδο των εργατών. Άλλά η σχετική ίσοπέδωση των γραφειοκρατικών εισοδημάτων και των εργατικών μισθών (οι μισθοί διαιρούντο ως το 1927 σε 18 κατηγορίες αλλά η σχέση των κατώτερων προς τους άνωτερους δέν ξεπερνούσε το 1:3), όφείλεται κατ' αρχήν στη δύναμη των εργατικών όργανώσεων και στην προσήλωσή τους στο άρχικό έξισωτικό ιδεώδες του σοσιαλισμού. Στο σημείο αυτό, η παρρησία με την όποια ο Τόμσκι, άρχηγός τότε των σοβιετικών συνδικάτων, ύπενθύμισε τις παραδεδομένες αντιλήψεις για την «ταξική δικαιοσύνη» (1) και ίσότητα, δείχνει η συμβολίζει τη δύναμη που το προλεταριάτο είχε κατορθώσει να διατηρήσει μέχρι την παραμυνη των πενταετών σχεδίων και την ολοκληρωτική επικράτηση της γραφειοκρατίας.

Την ίδια *δυναρχία* που παρατηρούμε στο *έσωτερικό του κρατικοποιημένου τομέα* ανάμεσα στη γραφειοκρατία και το προλεταριάτο, την ξαναβρίσκουμε και στο *έσωτερικό του κυβερνητικού κόμματος* ανάμεσα στο γραφειοκρατικό μηχανισμό και τη μάζα των κομματικών.

73. Η δυναρχία μέσα στο μπολσεβικικό κόμμα

Η πολιτική ζωή των άπλων μελών του κόμματος είχε περιορισθεί στο έλάχιστο, αλλά υπήρχε ακόμα. Η έλεύθερη έρευνα και κριτική ήταν άνίσχυρες άπέναντι στα παντός είδους μέσα που είχε στη διάθεσή της ή ήγεσία για να επιβάλλει τις άπόψεις της — αλλά δέν βρίσκονταν ακόμα

1) Βλ. πιο πάνω § 48γ, σελ. 213 - 215.

ὕπὸ διωγμὸν. Τὰ διορισμένα στελέχη τοῦ κομματικοῦ μηχανισμοῦ ἦταν πειθήνια ὄργανα τῶν ἀνωτέρων τους, ἀλλὰ δὲν εἶχαν ἀκόμα μεταμορφωθεῖ σὲ μιὰ μονολιθικὴ κατάσταση. Καὶ ἐν τέλει αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἡγεσία τοῦ κόμματος εἶχε μεταμορφωθεῖ σὲ μιὰ ἀνεξέλεγκτη ὀλιγαρχία, ἀλλὰ οἱ προσωπικότητες ποὺ βρίσκονταν τότε ἐπικεφαλῆς τοῦ μπολσεβικισμοῦ ἦταν ἀρκετὰ ἰσχυρές, ὥστε κανεὶς δὲν μποροῦσε νὰ φανταστεῖ τὴ μοναρχικὴ διάρθρωση ποὺ ἐπρόκειτο ν' ἀντικαταστήσει σὲ λίγο τὸ συλλογικὸ ὄργανο ποὺ ἀσκοῦσε τὴ δικτατορία.

Εἶδαμε τὴν ἀποτυχία τοῦ Τρότσκι στὴν προσπάθειά του νὰ δώσει ἓνα κάποιο περιεχόμενο στὴ Νέα Γραμμὴ τοῦ Κόμματος. Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1925 ἡ τριανδρία Ζηνόβιεφ—Καμένεφ—Στάλιν τὸν ἀνάγκασε νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπιτρόπου ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν: ὁ Τρότσκι ἔχασε ἔτσι τὴ μόνη σοβαρὴ δύναμη ποὺ μποροῦσε ν' ἀντιτάξει στοὺς ἀντιπάλους του, τὸ Στρατό. Ὁ παραμερισμὸς τοῦ Τρότσκι σήμανε ἐπίσης καὶ τὴ διάλυση τῆς Τριανδρίας, ἡ ὁποία δὲν εἶχε πιά λόγο ὑπάρξεως. Ὁ Στάλιν ἦταν ἀναμφισβήτητα κύριος τοῦ κόμματος, παρ' ὅλον ὅτι ὁ Καμένεφ κρατοῦσε στὰ χερίά του τὴν κομματικὴ ὀργάνωση τῆς Μόσχας καὶ ὁ Ζηνόβιεφ διηύθυνε ἀκόμα τὴν ὀργάνωση τοῦ Λένινγκραντ. Ἀπομονωμένος μέσα στὸ Πολιτικὸ Γραφεῖο, ὁ Τρότσκι εἶχε πάψει νὰ εἶναι ἐπιφοβος: μέχρι τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1926, ὁ Τρότσκι ἐπρόκειτο νὰ μείνει ἔξω ἀπὸ τίς διαμάχες καὶ τίς ἴντριγκες ποὺ γίνονταν μὲς στὶς ἀνώτερες σφαῖρες τοῦ κόμματος. Ἡ πάλῃ γιὰ τὴ διαδοχὴ τοῦ Λένιν πέρναγε σὲ μιὰ νέα φάση: ἔχοντας ἐγκαταλείψει τὸν Ζηνόβιεφ καὶ τὸν Καμένεφ, ὁ Στάλιν στράφηκε πρὸς τὰ τρία ὑπόλοιπα μέλη τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου: τὸν Μπουχάριν, τὸν Ρύκωφ καὶ τὸν Τόμσκι, ποὺ εἶχαν σχηματίσει τότε τὴν λεγόμενη «δεξιὰ» πτέρυγα τοῦ κόμματος.

Πολλοὶ λόγοι κίνησαν τὸν Στάλιν νὰ ἐπιζητήσει τὴ συμμαχία τῶν «δεξιῶν». Κατ' ἀρχὴν, ἔπρεπε νὰ παραμερίσει τὸν Ζηνόβιεφ ποὺ, μετὰ τὸν Τρότσκι, ἦταν ὁ πιθανότερος διάδοχος τοῦ Λένιν: ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ πλειοψηφήσει μὲς στὸ (7μελὲς τότε) Π.Γ. ἦταν νὰ ἐπιτύχει τὴν ὑποστήριξη τῶν «δεξιῶν». Οἱ προσωπικοὶ αὐτοὶ λόγοι εἶχαν καὶ μιὰ κάποια «ἰδεολογικὴ» δικάωση. Οἱ «δεξιοὶ» παραδέχονταν τὴν ἰδέα τοῦ «σοσιαλισμοῦ σὲ μιὰ μόνη χώρα» ποὺ ὁ Ζηνόβιεφ καὶ ὁ Καμένεφ τὴν καταγγέλαν σὰν μιὰ «ἀντιλενινιστικὴ» ἀποστασία. Ἐκτὸς αὐτοῦ, μιὰ ὀργανικότερη κοινωνιολογικὴ συγγένεια συνέδεε τὸν Στάλιν, ἀρχηγὸ καὶ ἐκπρόσωπο τῆς κομματικῆς γραφειοκρατίας, τόσο μὲ τὸν Μπουχάριν, ὑπέρτατο τότε ποντίφηκα τῆς νέας ὀρθοδοξίας καὶ κύριο τοῦ προπαραδικτικοῦ μηχανισμοῦ, ὅσο καὶ μὲ τὸν Ρύκωφ, Πρόεδρο τοῦ Συμβουλίου τῶν Λαϊκῶν Ἐπιτρόπων (πρωθυπουργό), καὶ τὸν Τόμσκι, ἀρχηγὸ καὶ ἐκπρόσωπο τῆς συνδικαλιστικῆς γραφειοκρατίας.

Γιὰ νὰ καταλάβουμε ὅμως τὸ βαθύτερο λόγο τῆς στροφῆς τοῦ μπολσεβικισμοῦ πρὸς τὰ «δεξιὰ», θὰ πρέπει πρῶτα ν' ἀναλύσουμε τὸ πραγματικὸ περιεχόμενο τῆς διαμάχης «δεξιῶν» καὶ «ἀριστερῶν» κατὰ

τὴν διάρκειά τῶν ἐτῶν 1925—28. Ὅπως εἶπαμε ἤδη, ἡ διαμάχη αὐτὴ δὲν ἀφορᾷ τὸ προλεταριάτο καὶ τὴ δημοκρατία, ἀλλ' ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο τὴ στάση ποὺ ἔπρεπε νὰ τηρήσει ἡ γραφειοκρατία ἀπέναντι στὴν ἀγροτιά. Τὸ ἀγροτικὸ πρόβλημα εἶχε γίνεи ξανά τὸ κύριο πρόβλημα τῆς ρωσικῆς κοινωνίας.

Πῶς ἐτίθετο αὐτὸ τὸ πρόβλημα; Γιὰ ν' ἀπαντήσουμε σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα ἄς θυμῆσουμε τὴ γιγαντιαία ἀγροτικὴ ἐπανάσταση ποὺ σάρωσε τὴν τσαρική φεουδαρχία ἀπὸ τὴν ὕπαιθρο.

74. Ἡ ἐπανάσταση στὴν ὕπαιθρο

Ἡ ἐργατικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1917 θὰ εἶχε τὴν ἴδια τύχη μὲ τὴν Commune τοῦ Παρισιοῦ ἂν δὲν ἔβρισκε ἕναν ἀναπάντεχο σύμμαχο μέσα στὴν ἀπέραντη ἀγροτικὴ μάζα ποὺ στρεφόταν κι' αὐτὴ ἐπαναστατικὰ κατὰ τοῦ καθεστώτος, λιποτακτώντας ἀπὸ τὸν τσαρικὸ στρατὸ καὶ μοιράζοντας τὶς ἰδιοκτησίες τῶν μεγαλογαιοκτημόνων. Ἴδου ποιά ἦταν ἡ κατανομὴ τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας στὴ Ρωσία στὶς παραμονὲς τῆς ἐπανάστασης (*):

19. Ἡ ἐγγείος ἰδιοκτησία στὴ Ρωσία 1913

Κατηγορίες ἰδιοκτητῶν	Ἀριθμὸς ἰδιοκτητῶν σὲ ἑκατομ.	Ἐπιφάνεια σὲ ἑκατομ. ντεσιατίνες(*)	Μέσος ὅρος κατὰ ἰδιοκτητὴ
Φτωχοὶ ἀγρότες	10,5	75,0	7,0
Μέσοι ἀγρότες	1,0	18,0	15,0
Εὐποροὶ ἀγρότες (κουλάκοι) καὶ μεσαία κτήματα	1,5	70,0	46,7
Μεγάλα κτήματα, φέουδα κ.τ.λ.	0,03	70,0	2333,0
Ἀταξινόμητοι	—	50,0	—
Σύνολο	13,03	280,0	21,4

(*) Μία ντεσιατίνα = 1,093 ἑκτ.

Πάνω ἀπὸ τὸ 1/4 τῆς ρωσικῆς γῆς, ποὺ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο ἦταν ἰδιοκτησία τῶν φεουδαρχῶν, ἐγίνε ἀντικείμενο μιᾶς βίαιης διανομῆς ἀνάμεσα στὸ 1917 καὶ τὸ 1918. Ἡ γῆ εἶχε «ἐθνικοποιηθεῖ» — ἀλλ' αὐτὸ ποὺ βγήκαν κερδισμένοι ἀπ' αὐτὸ τὸ *πρῶτο* κύμα τῆς ἀγροτικῆς ἐπανάστασης ἦταν οἱ κουλάκοι καὶ οἱ τοκογλύφοι τῶν χωριῶν. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη, ὁ Rosa Luxemburg εἶχε δίκαιο ὅταν, τὸ 1918, ἐπέκρινε τὸν Λένιν γιὰ τὸν καιροσκοπικὸ χαρακτήρα τοῦ ἀγροτικοῦ του προγράμματος: υἰοθετώντας τὶς χασοκικὲς καὶ ἀναρχικὲς διεκδικήσεις τῶν ἀγροτῶν, ὁ Λένιν ἐπέτρεπε στοὺς πλοῦσιους ἀγρότες καὶ τοὺς τοκογλύφους, «ποὺ ἀποτελοῦν τὴν μπουρζουαζία τῶν χωριῶν καὶ ποὺ κρατᾶν στὰ χέρια

1) Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ δίνει ὁ Λένιν: ἔνθ. ἀν. II, 488. Ἡ νεώτερη ἐρευνα ἔδειξε ὅτι ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἰδιοκτητῶν τῆς γῆς ἦταν, τὸ 1913, περὶ τὰ 16 ἑκατομ.

τους την πραγματική τοπική έξουσία — να βγουν οι πιό κερδισμένοι από την αγροτική επανάσταση»⁽¹⁾. 'Ο Λένιν δέν θά είχε τίποτε νά αντίειπει σ' αὐτή την κριτική — μόνο πού *ἡ διανομή τῆς γῆς τοῦ 1918 εἶχε γίνει ἐντελῶς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ θῆληση τῶν μπολσεβίκων*. Κι' ἦταν αὐτονόητο ὅτι ὁποιαδήποτε κυβέρνηση — δεξιά ἢ ἀριστερή, αὐτὸ δέν εἶχε καμιά σημασία — πῆγαινε νά ἐναντιωθεῖ στὴν αγροτική επανάσταση ἢ νά βάλει μιὰ ὁποιαδήποτε τάξη στὴν αγροτική ἀναρχία, ἐπρόκειτο νά σαρωθεῖ τὴν ἐπομένη. 'Ο Λένιν ἦταν λοιπὸν *ἀναγκασμένος* ἀπὸ τὴν ἀδήριτη λογική τῆς διαρκούς επανάστασης νά ἀκολουθήσει τὸ ρεῦμα καὶ νά τηρήσει τὴν πολιτική πού τοῦ ὑπαγόρευαν οἱ περιστάσεις.

"Ἄλλωστε, ὁ ροῦς τῆς επανάστασης δέν ἄργησε νά διορθώσει τὰ «λάθη» πού ἔγιναν κατὰ τὴν πρώτη διανομή τῆς γῆς: γιὰ νά μπορέσει νά ἀντισταθεῖ στὴν πίεση τῆς λευκῆς ἀντεπανάστασης, τὸ μπολσεβικικὸ καθεστῶς χρειαζόταν νά εὐρύνει τὴ βάση του στὴν ὑπαιθρο. "Ἐτσι γρήγορα, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1918, κάλεσε τοὺς φτωχοὺς χωρικοὺς νά σχηματίσουν ἐπιτροπὲς προικοδοτημένες μὲ δικτατορικές ἐξουσίες, στίς ὁποῖες ἀνατέθηκε τὸ ἔργο *μιᾶς δευτέρης καὶ δημοκρατικότερης διανομῆς τῆς γῆς*. «*Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς πολιτικῆς*, λέει ὁ Λένιν, ἦταν ὅτι:

«Οἱ μεσαῖοι ἀγρότες ἔγιναν τὰ κυρίαρχα στοιχεῖα στὰ χωριά... Τὰ μεσαῖα στρώματα τῆς ἀγροτικῆς εἶναι τώρα πολὺ πιό πολυάριθμα ἀπὸ πρῖν. Οἱ ἀνισότητες ἀμβλύνθηκαν. ἡ γῆ εἶναι μοιρασμένη πιό δίκαια, οἱ κουλάκοι ἔχασαν τὴ δύναμή τους καὶ τὸ χωριὸ ἰσοπεδώθηκε. 'Ο δόξυς ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στοὺς κουλάκους καὶ τοὺς ἀκτῆμονες περιορίστηκε καὶ ἡ αγροτικὴ τάξη εἶναι στὸ σύνολό της μιὰ τάξη ἀπὸ μεσαίους ἀγρότες»⁽²⁾.

Δυὸ νούμερα μποροῦν νά μᾶς δώσουν μιὰ συγκεκριμένη ἰδέα τοῦ μεγέθους αὐτῆς τῆς ριζικῆς αγροτικῆς επανάστασης: *πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση, ἡ Ρωσία εἶχε 16 ἑκατομμύρια ἀγροτικὲς ἐκμεταλλεύσεις — στὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ὁ ἀριθμὸς τους ἀνεβαίνει στὰ 24-25 ἑκατομμύρια*. Βέβαια, αὐτὸς ὁ πολλαπλασιασμὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀνεξάρτητων παραγωγῶν στὴν ὑπαιθρο δέν εἶχε τίποτε τὸ σοσιαλιστικόν. Στὸ σημεῖο αὐτό, ἡ κριτικὴ τῆς Luxemburg ἀποδείχθηκε προφητικὴ. Ἰδοὺ τί ἔγραφε τὸ 1918 στὸ τόσο ἐπίκαιρο δοκίμιό της γιὰ τὴ ρωσικὴ επανάσταση:

«Ὡς τὰ τώρα κάθε ἀπόπειρα σοσιαλιστικῆς μεταρρύθμισης τῆς ὑπαιθρου πρόσκοπτε πάνω στὴν ἀντίσταση μιᾶς μικρῆς κλάσας ἀριστοκρατῶν καὶ καπιταλιστῶν μεγαλοαποκτημόνων καὶ ἡ ἀπαλλοτρίωση αὐτῆς τῆς μειοψηφίας στὴν περίπτωση μιᾶς μαζικῆς λαϊκῆς επανάστασης θάταν σχετικὰ πολὺ εὐκόλη. Ἀντίθετα, σήμερα, μετὰ τὴ διανομὴ τῆς γῆς, ὁ ἐχθρὸς πού θροφᾶται ἐναντίον κάθε ἀπόπειρας κοινωνικοποίησης τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, εἶναι μιὰ ιδιαίτερα ἐξογκωμένη καὶ δυναμωμένη μάζα ἰδιοκτητῶν πού θά ὑπερασπίσει μὲ ὅλα τὰ μέσα τὴ νεοαποκτημένη της ἰδιοκτησία. Τὸ ζήτημα τῆς κοινωνικοποίησης τῆς γῆς καὶ ἐπομένως καὶ τῆς παραγωγῆς στὸ σύνολό της, ἔχει γίνει σήμερα ἓνα ζήτημα πάλης τοῦ προλεταριάτου τῶν πόλεων κατὰ τῆς ἀγροτικῆς μάζας... Ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμιση τοῦ Λένιν δημιούργησε μιὰ νέα καὶ ἰσχυρὴ κατηγορία ἐχθρῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ στὴν ὑπαιθρο, πού ἡ ἀντίστασή της

1) Rose Luxemburg : La Révolution russe. σελ. 19.

2) Λένιν : Ὁ φόρος εἰς εἶδος. Ἐνθ. ἀν. II, 864.

θά είναι πολύ πιο επικίνδυνη και πεισματερό από την αντίσταση των παλαιών μεγαλοαγροκτημόνων» (1).

Όλα αυτά ήταν σωστά — με τη διαφορά ότι τα πράγματα δεν ήταν δυνατό να ξεελιχθούν αλλιώς: αν οι μπολσεβίκοι δεν νομιμοποιούσαν τη διανομή της γης κι' έδειχναν την παραμικρή αντίσταση στη θέληση αυτών των 8 9 εκατομμυρίων αγροτών που γίνονταν για πρώτη φορά ιδιοκτήτες, ή εργατική επανάσταση στις πόλεις θάχανε κάθε πιθανότητα επιβίωσης. Οι άνησυχίες της Luxemburg ως προς τις δυσκολίες που θά συναντούσε ή μελλοντική κοινωνικοποίηση της οικονομίας ήταν βάσιμες και έπρόκειτο να επαληθευτούν δέκα χρόνια αργότερα. Μόνο που δεν επρόκειτο πια για την κοινωνικοποίηση της γης. Το κύριο και τραγικό πρόβλημα που ξθεσε στο καθεστώς ή δημιουργία αυτών των εκατομμυρίων νέων μικρομεσαίων αγροτών δεν είχε καμιά απόλυτως σχέση με την «κοινωνικοποίηση» της γης, άλλ' άφοροδισε, ένα πρόβλημα άσχετο αυτό καθ' έαυτο τόσο με το σοσιαλισμό, όσο και με τον καπιταλισμό — ένα πρόβλημα που είναι άφ' έαυτου λυμένο και δεν τίθεται καν σε κάθε κανονικά λειτουργούσα οικονομία, οποιοδήποτε κι' αν είναι το ταξικό της περιεχόμενο: **το πρόβλημα του άνεφοδιασμού των πόλεων σε γεωργικά προϊόντα και της υπαίθρου σε βιομηχανικά.**

Θεωρημένη in abstracto, ή διανομή της γης είχε δημιουργήσει μιὰ νέα και πολυάριθμη κατηγορία έχθρών του σοσιαλισμού στην ύπαιθρο. Στην πραγματικότητα, αυτό που έκανε ήταν να εξαφανίσει ή να περιορίσει αυτές ακριβώς τις κατηγορίες των παραγωγών γεωργικών προϊόντων από τις όποιες εξηρτάτο ως τα τότε ο άνεφοδιασμός των πόλεων. Ο επόμενος πίνακας δείχνει ποιές ήταν αυτές οι κατηγορίες πριν από την επανάσταση (2):

20. Η ρωσική γεωργική παραγωγή και ή αγορά το 1913

Κατηγορίες παραγωγών	Συνολική παραγωγή		Δημητριακά προοριζόμενα για την αγορά		Ποσοστό (σε %) των δημητριακών των προοριζομένων για την αγορά
	σε έκ.τομ. πούντ(*)	σε %	σε έκ.τομ. πούντ	σε %	
Μεγαλοαγροκτήμονες	600	12,0	281,6	21,6	47,0
Κουλάκοι	1.900	38,0	650,0	50,0	34,0
Μεσαίοι και μικροί ιδιοκτήτες	2.500	50,0	369,0	28,4	14,0
Σύνολο	5.000	100,0	1.300,6	100,0	26,0

(*) *Ένα πούντ = 16,30 κιλά

1) Rose Luxemburg : ένθ, άν. σελ. 19 - 20.

2) Αναφέρεται από τον Baykov : The Development of the Soviet Economic System, 1946, σελ. 15.

Όπως βλέπουμε, τὰ 26 % τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς προορίζονταν γιὰ τὸ ἐμπόριο. Πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, οἱ μεγαλογαιοκτήμονες πουλάγαν στὴν ἀγορὰ τὰ 47 % τῆς παραγωγῆς τους ἐξασφαλίζοντας ἔτσι τὸ $\frac{1}{5}$ τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῶν πόλεων, ἐνῶ οἱ μικροὶ καὶ οἱ μεσαῖοι ἀγρότες δὲν φέρναν στὴν ἀγορὰ παρὰ μόνο τὸ $\frac{1}{5}$ τῆς παραγωγῆς τους. Τὰ $\frac{3}{5}$ τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῶν πόλεων προέρχονταν λοιπὸν ἀπὸ τοὺς μεγαλογαιοκτήμονες, πού ἐξαφανίστηκαν τὸ 1918, καὶ ἀπὸ τοὺς κουλάκους ἐναντίον τῶν ὁποίων ἐστράφη τὸ δεύτερο κύμα τῆς ἐπανάστασης στὴν Ὑπαιθρο (1918 - 19), καὶ οἱ ὅποιοι ὁπωσδήποτε δὲν ἦταν διόλου διατεθειμένοι νὰ ἐξακολουθήσουν ν' ἀνεφοδιάζουν τίς πόλεις χωρὶς κανένα ἄμεσο οἰκονομικὸ (καὶ ἐνδεχομένως καὶ πολιτικὸ) ἀντάλλαγμα.

Ἡ γενίκευση τῆς μικρομεσαίας γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης περιορίζε σημαντικὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀγροτῶν πού παρήγαν ὄχι μόνο γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀγορὰ: αὐτόματα, ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῶν πόλεων σὲ δημητριακὰ γινόταν κάθε μέρα καὶ πιὸ δύσκολος καὶ πῆρε μιὰ καταστροφικὴ μορφή λόγω τῆς γενικῆς πτώσης τῆς παραγωγῆς κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τοῦ πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ.

75. Ὁ «πολεμικὸς κομμουνισμὸς» 1918 - 1921

Ὁ ἐξωτερικὸς καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἔφεραν μιὰ σημαντικὴ πτώση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς: στὸ τέλος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἡ γεωργικὴ παραγωγή εἶχε πέσει κάτω ἀπὸ τὸ ἥμισυ τῆς προπολεμικῆς. Μιὰ τέτοια καταστροφικὴ πτώση τῆς παραγωγῆς σήμαινε ὅτι ὁ κίνδυνος τοῦ λιμοῦ ἀπειλοῦσε τὸν πληθυσμὸ τῶν ἀστικῶν κέντρων. Κι' ἡ κατάσταση αὐτὴ γινόταν ἀπελπιστικὴ ὄχι μόνο γιατί ἡ ἐξάπλωση τῆς μικρομεσαίας γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης ἔσπαγε τοὺς ἤδη χαλαροὺς δεσμοὺς τῆς ὑπαίθρου μὲ τίς πόλεις, ἀλλὰ καὶ γιατί οἱ πόλεις δὲν εἶχαν τίποτα νὰ προσφέρουν εἰς ἀντάλλαγμα στοὺς ἀγρότες πού θὰ θέλαν τυχόν νὰ πουλήσουν τὸ περίσσειμα τῆς παραγωγῆς τους.

Όπως εἶδαμε ἤδη (§ 54, σελ. 242 - 244), ἡ πτώση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἦταν ἀκόμα μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν πτώση τῆς γεωργικῆς.

Τὸ 1920, ἡ σοβιετικὴ βιομηχανικὴ παραγωγή ἀντιπροσώπευε τὸ $\frac{1}{5}$ τῆς προπολεμικῆς. Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ ἐκφράσουμε τὴν παραγωγή τοῦ 1920 σὲ % τῆς παραγωγῆς τοῦ 1913. Ἰδού ὀρισμένες χαρακτηριστικὲς ἐνδείξεις (1).

Τὸ 1920 ἡ παραγωγή σιδηρομεταλλεύματος ἦταν τὸ 1,6 % τῆς προπολεμικῆς

»	»	»	»	ἀκατεργάστου σιδήρου	»	τὰ 2,4 %	»	»
»	»	»	»	χάλυβος	»	» 4,0 %	»	»
»	»	»	»	κλωστῶν βάμβακος	»	» 5,0 %	»	»
»	»	»	»	ζάχαρης	»	» 5,8 %	»	»

Κάτω ἀπὸ τίς συνθήκες αὐτὲς οἱ ἀνταλλαγὲς ἀνάμεσα στίς πόλεις καὶ τὴν Ὑπαιθρο περιορίστηκαν στὸ ἐλάχιστο. Οἱ πόλεις ἐρημώθηκαν:

1) Βλ. Βαγκόν: ἔνθ. ἀν. σελ. 8.

Έτσι τὸ 1921 ἡ Πετρούπολη εἶχε χάσει τὰ $\frac{2}{3}$ τοῦ πληθυσμοῦ της. Καὶ τὰ χωριά γύρισαν στὸ πανάρχαιο στάδιο τῆς αὐτάρκειας καὶ τῆς φυσικῆς οἰκονομίας. Πάνω στὴ βάση αὐτῆς τῆς ὀλοσχεροῦς ἀποσύνθεσης τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς οἰκοδομήθηκε τὸ καθεστῶς τοῦ «πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ», δηλαδὴ τὸ σύστημα τῆς ὀλοκληρωτικῆς στρατιωτικῆς κινητοποίησης τῆς οἰκονομίας.

α) Ἡ «κοινωνικοποίηση τῆς ἀδελιότητος»

Ἄν βάλουμε σὲ παρένθεση τὶς φαντασιοπληξίες τῶν μπολσεβίκων σχετικὰ μὲ τὸ ἀληθινὸ νόημα τοῦ «πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ» (1), τὸ καθεστῶς αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἓνα ἀπλὸ προϊόν τῶν ἐξαιρετικῶν περιπτώσεων ποὺ δημιούργησε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάρρευση. Ὅπως δήλωσε ὁ Τρότσκι στὸ 4ο συνέδριο τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνούς, «ἐπρόκειτο πάνω ἀπ' ὅλα νὰ ἐμποδίσουμε τὸν πληθυσμὸν τῶν πόλεων νὰ ἐξοντωθεῖ ὀλοσχερῶς ἀπὸ τὴν πείνα». Ὅλες οἱ βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις ἔπαψαν ν' ἀποτελοῦν ἀνεξάρτητες μονάδες καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὶς διαταγὰς τοῦ Ἀνωτάτου Οἰκονομικοῦ Συμβουλίου ποὺ συστάθηκε τὴν 5-12-1917. Παράλληλα, οἱ ἐπιχειρήσεις ὀργανώθηκαν κατὰ κλάδους καὶ ἡ διεύθυνση τοῦ κάθε κλάδου ἀνετέθη σὲ μιὰ «κεντρικὴ διοίκηση» (Γκλάβκι): τὸ 1920 ὑπῆρχαν 56 τέτοια «Γκλάβκι» ποὺ περιλάμβαναν τὸ σύνολο τῆς μὴ-γεωργικῆς παραγωγῆς. Ὅλες αὐτὲς οἱ κεντρικὲς διευθύνσεις ἐδρεύαν στὴ Μόσχα καὶ ἀπὸ κεῖ κανόνιζαν τὴν παραγωγή τοῦ κάθε ἐργοστασίου, εἴτε αὐτὸ βρισκόταν στὴ Σιβηρία ἢ τὴν Οὐκρανία, σὲ ἀπόσταση δεκάδων χιλιάδων χιλιομέτρων ἀπὸ τὸ διοικητικὸ κέντρο. Ἐνας τέτοιος ὑπερσυγκεντρωτισμὸς καὶ ὁ ἐπακόλουθός του γραφειοκρατισμὸς εἶχαν φυσικὰ τὶς πιὸ καταστρεπτικὲς συνέπειες πάνω στὴν οἰκονομία καὶ ἐξαφάνισαν, ὅπως παρατήρησε ὁ Τρότσκι, «κάθε δυνατότητα μιᾶς ἀληθινῆς ὀρθολογιστικῆς χρησιμοποίησης τοῦ ὑπάρχοντος τεχνικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως».

Ὅλη ἡ χώρα θεωρήθηκε ὡς ἓνα «πολιορκημένο φρούριο» (Τρότσκι): τὸ κύριον πρόβλημα ποὺ ἔθετε αὐτὴ ἡ κατάσταση πολιορκίας δὲν ἦταν ν' ἀναπτυχθεῖ ἡ παραγωγή, ἀλλὰ νὰ «κατανεμηθοῦν μ' ἓνα σχετικὰ δίκαιο τρόπο τὰ ἤδη ὑπάρχοντα ἀποθέματα» καὶ νὰ ἐξασφαλιστεῖ «ἡ κατανάλωση κατὰ πρῶτον λόγον τῆς ἐργατικῆς μάζας καὶ τοῦ στρατοῦ» (2). Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἔκανε ἀναγκαίαια τὴν ἐπιβολὴ ἑνὸς συστήματος ἐνιαίας γραφειοκρατικῆς διεύθυνσης τῆς οἰκονομίας, ποὺ ὅμως ἀποδείχτηκε ἀνίκανο νὰ σταματήσει τὴν καταστροφικὴ πτῶση τῆς παραγωγῆς, τόσο τῆς βιομηχανικῆς, ὅσο καὶ τῆς γεωργικῆς. Ὁ πληθωρισμὸς

1) Ἐτσι π.χ. τὴν ἐξαφάνιση τῆς χρηματικῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὸν πληθωρισμὸν καὶ τὴν ἐπιστροφήν στὴ φυσικὴ οἰκονομία, οἱ μπολσεβίκοι προπαγανδιστὲς καὶ ἰδεολόγοι τὶς ἐξήγγειλαν ὡς σοσιαλιστικὲς ἐπιτυχίες.

2) Μπουχάριν ἄρθρο στὸ περιοδικὸ «Μπολσεβίκος» 1925, Νο 8. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν L. Laurat: ἔνθ. ἀν. σελ. 49.

καί ἡ διάλυση τῆς νομισματικῆς οἰκονομίας ὑπῆρξαν τὸ στεφάνωμα τῆς γενικῆς κατάρρευσης: ὁ ἀριθμὸς τοῦ κυκλοφοροῦντος χαρτονομίσματος ἀνεβαίνει ἀπὸ 27,9 δισεκατομ. ρούβλια τὴν 1-1-1918 σὲ 1168,3 δισεκατομ. τὴν 1-1-1921 καί ἡ εἰς χρυσὸν ἀξία του πέφτει ἀπὸ 1177 σὲ 44 ἑκατομ. ρούβλια.

Βέβαια, ὁ πληθωρισμὸς διαλαλήθηκε ὡς ἕνας θρίαμβος τοῦ προλεταριάτου καὶ σὰν ἕνας νόμιμος τρόπος «ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἀπαλλοτριωτῶν». Κατὰ τὴν ἐπίσημη ἰδεολογία, «τὸ πληθωρικὸ ροῦβλι ἦταν τὸ ἰσχυρότερο ὄργανο τῆς ταξικῆς πολιτικῆς τοῦ προλεταριάτου. Ἐκμηδένισε ὅλο τὸν ἀποθησαυρισμένο καπιταλιστικὸ πλοῦτο καὶ ἀπαλλοτρίωσε τὴ μπουρζουαζία πρὸς ὄφελος τῆς δημοκρατίας τῶν ἐργατῶν» (1). Πραγματικά, ὁ πληθωρισμὸς ἐξανέμισε ὅλες τὶς ρευστὲς ἀξίες πού οἱ *ci devant* εἶχαν κατορθώσει νὰ διασώσουν ἀπὸ τὶς μπολσεβικικὲς ἀπαλλοτριώσεις. Ἀλλὰ δὲν χρειάζεται μεγάλη σοφία γιὰ νὰ καταλάβουμε ὅτι οἱ μισθωτοὶ ἦταν τὰ κυριότερα θύματα τοῦ πληθωρισμοῦ: ἡ πραγματικὴ ἀγοραστικὴ δύναμη τοῦ μέσου ἐργατικοῦ μισθοῦ ἔπεσε τὸ 1919 στὰ 6,4 % τοῦ προπολεμικοῦ, τὸ 1920 στὰ 2,2 %, στὴν πρώτη τριμηνία τοῦ 1921 στὰ 1,1 % καὶ τὴν δευτέρη τριμηνία τοῦ 1921 στὰ 0,7 %: ὅπως παρατηρεῖ ὁ Salomon Schwarz, «μόνο ἓν σχέσει πρὸς τὴν ἀπέραντη ἀθλιότητα τῶν ρώσων ἐργατῶν κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς περιόδου, ὁ μικροσκοπικὸς αὐτὸς μισθὸς ἀποκτίνει μιὰ κάποια σημασία» (2). Στὴν πραγματικότητά, ὁ μισθὸς εἰς χρῆμα εἶχε καταντήσῃ νὰ εἶναι ἕνα ἀπλό συμπλήρωμα τοῦ μισθοῦ εἰς εἶδος: ἡ χρηματικὴ οἰκονομία εἶχε καταρρεύσει καὶ μαζί μ' αὐτὴν ἐξαφανίστηκε καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀγορά. Τὸ ἐμπόριο εἶχε πάψει νὰ μπορεῖ νὰ διοχετεύει πρὸς τὶς πόλεις τὸ περίσσειμα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, γιατί κανεὶς ἀγρότης δὲν ἦταν διατεθειμένος, νὰ πουλήσῃ τὴν παραγωγή του γιὰ νὰ πληρωθῇ σ' ἕνα νόμισμα πού εἶχε χάσει κάθε ἀξία: ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δελτία διανομῶν, δὲν λειτουργοῦσε πιά παρὰ τὸ πρωτόγονο σύστημα τοῦ τρόκ, πού ἔπαιζε τὸ ρόλο τῆς «μαύρης ἀγορᾶς».

6) Ἡ Νέμεση τῆς ὑποανάπτυξης

Βέβαια, ἡ κατάστασις θὰ ἦταν ἐντελῶς διάφορη ἂν οἱ οικονομικὲς συνθήκες ἐπέτρεπαν στὸ καθεστῶς νὰ ἀποκαταστήσῃ μιὰ ὁποιαδήποτε «κανονικὴ» μορφή σύνδεσης τῶν πόλεων μὲ τὴν ὑπαιθρο, ἂν, ὅπως ἔλεγε ὁ Λένιν τὸ 1919, τὸ κράτος «ἦταν σὲ θέσιν νὰ προσφέρει ἀμέσως στὴν ὑπαιθρο 100.000 τρακτέρ πρώτης ποιότητος καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τους σὲ βενζίνη καὶ σὲ τεχνικὸ προσωπικόν» (3). Ἀλλὰ μιὰ τέτοια ὑπόθεσις ἦταν «καθαρὴ φαντασία». Οὔτε τρακτέρ ὑπῆρχαν, οὔτε βενζίνη,

1) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν H. J. Seraphim: ἔνθ. ἀν. σελ. 231α.

2) Salomon Schwarz: Der Arbeitslohn und die Lohnpolitik in Russland, Jena 1924, σελ. 89.

3) Λένιν: Ἀπολογισμὸς γιὰ τὸ ἔργο μας στὴν ὑπαιθρο. Ἐνθ. ἀν. II, 558.

ούτε τεχνικό προσωπικό: η σοσιαλιστική επανάσταση είχε γίνει σε μία καθυστερημένη χώρα όπου η αστική τάξη είχε καταρρεύσει προτού προλάβει να «υποτάξει», όπως θάλεγε ο Μάρξ, την ύπαιθρο στην πόλη. Προτού δηλαδή προλάβει να σχηματίσει αυτή την τάξη των αγροτών καταναλωτών βιομηχανικών προϊόντων, που αποτελεί την φυσική της προέκταση στην ύπαιθρο. Αυτή η τάξη είναι ένα από τα κύρια στηρίγματα του αστικού καθεστώτος στις προηγμένες καπιταλιστικές χώρες. Αντίθετα, η απουσία μιας τέτοιας τάξης στη Ρωσία το 1917 υπήρξε ένας από τους κύριους παράγοντες που επέτρεψαν στην εργατική τάξη να ξεπεράσει την αστικο-δημοκρατική επανάσταση του Φεβρουαρίου. Κι' αυτό, ο Λένιν τ'όξαιρε καλύτερα από κάθε άλλον: δέν τόν είδαμε ν' άνησυχεί μήπως πετύχει ή άγροτική μεταρρύθμιση του Στολύπιν; Καί δέν στήριζε όλη του τή στρατηγική πάνω στην άνάγκη νά συντονιστεί ή προλεταριακή επανάσταση με τήν έξέγερση τών μουζίκων;

Όπωςδήποτε, ή φράση του Λένιν για τά 100.000 τρακτέρ δέν σήμαινε τίποτε. Η άνυπαρξία τών τρακτέρ πρέπει πρώτα νά θεωρηθεί σάν μία ένδειξη τής οικονομικής κατωτερότητας τής ρωσικής αστικής τάξης, τής απομόνωσής της από τόν άγροτικό κόσμο και α fortiori τής πολιτικής της άδυναμίας. Άν 100.000 τρακτέρ βρίσκονταν στη διάθεση του προλεταριακού κράτους τό 1919, θά είχαν ήδη χρησιμοποιηθεί από τό παλαιό καθεστώς και θά είχαν συντελέσει άποφασιστικά στην έδραίωση και στην ένισχυση τής κυριαρχίας τής αστικής τάξης. Καί στην περίπτωση αυτή, ή επανάσταση του Όκτωβρίου ή δέν θά είχε γίνει ή θά είχε τήν ίδια μοίρα με τήν επανάσταση του 1905 και τήν Commune του Παρισιού του 1871.

Τό μόνο νόημα που μπορούμε ν' άναγνωρίσουμε στη φανταστική υπόθεση του Λένιν είναι τουτό: *οί ίδιοι τεχνικο-οικονομικοί παράγοντες, ή ίδια δηλαδή ύπο-άνάπτυξη τών παραγωγικών δυνάμεων, που έξηγούν τήν άποτυχία τής αστικής επανάστασης στη Ρωσία, εμπόδιζαν επίσης και τήν έξάπλωση τής εργατικής επανάστασης από τά αστικά κέντρα στην ύπαιθρο και άπαγόρευαν στην εργατική τάξη νά ένοποιήσει τό σύνολο τής χώρας πάνω σε μιá σοσιαλιστική βάση.* Μ' άλλους λόγους, οί ίδιοι παράγοντες που στό παρελθόν είχαν μετατρέψει τήν ύπαιθρο σε μιá επαναστατική δύναμη, που ή έκρηκτική της εμφάνιση υπήρξε άποφασιστική για τήν έπιτυχία τής εργατικής επανάστασης, εμπόδιζαν τώρα τό σοσιαλιστικό καθεστώς νά έξαπλωθεί και πρós τήν ύπαιθρο. Η εργατική τάξη κυριαρχούσε στα αστικά κέντρα. Άλλά ή ύπαιθρος έμενε άπομονωμένη στον έαυτό της, θρυμματισμένη σε 25 έκατομμύρια κλειστές, οικονομικά άσύνδετες, ατάρκειες μικροϊδιοκτησίες. Τό προλεταριάτο άποδεικνυόταν άνίκανο νά ένοποιήσει τήν ύπαιθρο και τίς πόλεις. *Ό μόνος τρόπος για νά έξασφαλισθεί ο άνεφοδιασμός τών αστικών πληθυσμών και του στρατού, ήταν ο καταναγκασμός, ή εύρεία χρησιμοποίηση του «πολιτικού μέσου» και ειδικά τής τρομοκρατίας κατά τής άγροτικής πλειοψηφίας.*

φίας. Το κόμμα είχε ήδη καλέσει τους εργάτες να παραιτηθούν από το όνειρο της εργατικής διαχείρισης και της σοβιετικής δημοκρατίας και να υποταχθούν στην «απόλυτη και άνηλεη» εξουσία της γραφειοκρατίας των επιχειρήσεων και της γραφειοκρατίας του κόμματος. Νά πού τώρα βρισκόταν υποχρεωμένο από μιá αδήριτη ανάγκη να ζητήσει να χρησιμοποιήσει τη δικτατορική εξουσία πού άσκούσε πάνω στην ύπαιθρο, όχι πιά για να εδραιώσει άπλως την *πολιτική* του κυριαρχία, αλλά *για να δημιουργήσει τις οικονομικές προϋποθέσεις της επιβίωσης του*. 'Η αϋθόρμητη λογική της οικονομίας, αϋτή πού δημιουργεί αϋτόματα ένα ρεϋμα ανταλλαγών ανάμεσα στην ύπαιθρο και τις πόλεις, δέν λειτουργούσε πιά. Στή θέση της έπρεπε να μπει ό καταναγκασμός: σ' αϋτό το σύστημα της γενίκευσης της βίας και της χρησιμοποίησης της βίας μέσα και στην οικονομική ζωή, δόθηκε ό πομπώδης τίτλος του «πολεμικού κομμουνισμού».

Ό «πολεμικός κομμουνισμός» σήμαινε κατ' άρχήν την έξαφάνιση της ελεύθερης κυκλοφορίας των αγαθών ανάμεσα στην ύπαιθρο και τις πόλεις. Τή θέση της τήν πήρε ό καταναγκασμός. Άποσπάσματα του Κόκκινου Στρατού και της Τσεκάς εισέβαλαν κυριολεκτικά στα χωριά και άνάγκαζαν τους χωριάτες να παραδόσουν το «περίσσειμα» (τρόπος του λέγειν) της παραγωγής τους. Άλλά καθώς οι άγρότες άπαντούσαν στις έπιτάξεις κρύβοντας το στάρι και κάνοντας την άπεργία της σποράς, *ένας τεράστιος γραφειοκρατικός και αστυνομικός μηχανισμός δημιουργήθηκε εκ του μηδενός στην ύπαιθρο και ανέλαβε να επιτηρεί το σύνολο της άγροτικής οικονομίας, αρχίζοντας από τις σπορές και το θερισμό και καταλήγοντας στη συγκέντρωση, την άποθήκευση και τη διανομή των έσοδειών*.

'Επαληθεύταν τώρα (και ίσως για πρώτη φορά μες στη νεώτερη ιστορία) ή θεωρία του Μάρξ για την άγροτική βάση του γραφειοκρατισμού. Άν κατά κανόνα ή *λενινιστική πράξη* διέψευσε συστηματικά όλες τις προβλέψεις της *μαρξιστικής θεωρίας*, ή άγροτική πολιτική του «πολεμικού κομμουνισμού» έδινε μιá ιδιαίτερη έπικαιρότητα στη θεωρία του Μάρξ κατά την όποία «*ή άγροτική μικροϊδιοκτησία άποτελεί τη βάση πάνω στην όποία στηρίζεται μιá πολυάριθμη και παντοδύναμη γραφειοκρατία*» (1). Για τη θεωρία αϋτή του Μάρξ έχει ήδη γίνει λόγος στην παράγραφο 33 δ αϋτού του βιβλίου (σελ. 101 · 2). Το ένδιαφέρον είναι τώρα ότι στην ίδια θεωρία κατέληξε ό Λένιν τό 1921, όταν για πρώτη φορά ζήτησε να μάθει ποιές ήταν οι «*οικονομικές ρίζες*» της σοβιετικής γραφειοκρατίας.

γ) Ό Λένιν και ή «οικονομική προέλευση» της γραφειοκρατίας

Τό έρώτημα αϋτό το έθεσε ό Λένιν μετά από τό 80 συνέδριο των σοβιετ (τέλη του 1920), τό όποιο είχε διαπιστώσει μιá «*τμηματική άνα*

1) Marx: Le 18 Brumaire, κ.τ.λ. σελ. 95 - 6.

*γέννηση τοῦ γραφειοκρατισμοῦ μέσα στὸ σοβιετικὸ καθεστῶς» (1). «Γιὰ νὰ χτυπηθεῖ αὐτὸ τὸ κακό», ἔλεγε ὁ Λένιν τὸ 1921, ἔπρεπε νὰ κινητοποιηθεῖ «ἡ σκέψη καὶ ἡ βούληση, ἡ ἐνεργητικότητα καὶ ἡ πράξη» τοῦ κόμματος, καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ν' ἀποκτήσει τὸ κόμμα μιὰ καθαρὴ ἰδέα γιὰ τὴν «οἰκονομικὴ προέλευση» τοῦ σοβιετικοῦ γραφειοκρατισμοῦ. Τότε ἀκριβῶς θυμῆθηκε ὁ Λένιν τὶς ἀναλύσεις τοῦ Μάρξ στὸ «18 Brumaire». Καὶ παραβλέποντας ἢ ἀποσιωπώντας τὸ γεγονός ὅτι ἡ οἰκονομικὴ θεμελίωση τῆς γραφειοκρατίας στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. ἦταν κατ' ἀρχὴν ἡ κρατικοποίηση τῆς βιομηχανίας, τῶν τραπεζῶν καὶ τῶν μεταφορῶν καὶ ἡ ἀποτυχία τοῦ ἐργατικοῦ ἐλέγχου (πράγμα ποῦ δὲν συνέβαινε στὴ Γαλλία τοῦ Second Empire—χρυσὴ ἐποχὴ τῆς «ἐλεύθερης ἐπιχείρησης» καὶ τῶν ἀνωνύμων ἐταιρειῶν), ὁ Λένιν πρότεινε στοὺς ὁπαδούς του μιὰ θεωρία κατὰ τὴν ὁποία «ἡ οἰκονομικὴ προέλευση τῆς γραφειοκρατίας» πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ βαθύτερη κοινωνικὸ οἰκονομικὴ διάρθρωση τῆς σοβιετικῆς ὑπαιθρου, καὶ ἰδιαίτερα μέσα στὸ «**διασκορπισμὸ καὶ τὴν ἀπομόνωση τῶν μικροπαραγωγῶν, τὴν ἀθλιότητα, τὴν ἀπολιτισιὰ καὶ τὸν ἀναλφαβητισμὸ τους, τὴν ἔλλειψη δρόμων, τὴν ἀπουσία ἀνταλλαγῶν ἀνάμεσα στὴ γεωργία καὶ τὴ βιομηχανία, τὴν ἔλλειψη συνδέσμου καὶ ἀλληλεπίδρασης ἀνάμεσά τους**» (2).*

Αὐτὴ ἦταν ἡ οἰκονομικὴ θεμελίωση τῆς νέας γραφειοκρατίας: ὁ *οἰκονομικός της ῥόλος ἦταν νὰ σπάσει*, ἀλλὰ μὲ ἔξω οἰκονομικά, πολιτικά—καταναγκαστικά μέσα, τὴν οἰκονομικὴ ἀπομόνωση τῶν ἀναριθμητῶν *μικροπαραγωγῶν ποῦ βρίσκονταν διασκορπισμένοι στὴν ὑπαιθρο καὶ νὰ τοὺς φέρει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὶς πόλεις*. Ἀφημένοι στὸν ἑαυτὸ τους, αὐτοὶ οἱ ἀναριθμητοὶ μικρο-μεσαῖοι καλλιεργητὲς θὰ κατανάλωναν μόνοι τους τὴν παραγωγὴ τους καὶ θὰ καταδικάζαν τοὺς ἀστικούς πληθυσμούς στὴν πείνα. Μόνο ὁ γραφειοκρατικὸς καταναγκασμὸς μποροῦσε νὰ τοὺς κάνει νὰ μποῦν μὲς στὸ κύκλωμα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας: ἐφ' ὅσον δὲν μποροῦσαν νὰ τοὺς προσφερθοῦν βιομηχανικὰ προϊόντα εἰς ἀντάλλαγμα τῶν γεωργικῶν, τὸ καθεστῶς τοὺς πρόσφερε τὴν ἀπειλὴ τῶν ὁμαδικῶν ἐκτελέσεων καὶ τὶς ἐπιτάξεις τῶν ἐσοδειῶν! Ἡ γραφειοκρατία ἦταν ἡ μόνη ποῦ μποροῦσε νὰ φέρει εἰς πέρας αὐτὸ τὸ ἔργο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔξερτᾶτο ὄχι μόνο ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῶν πόλεων σὲ σιτηρὰ, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ὕπαρξη τοῦ Κόκκινου Στρατοῦ καὶ συνεπῶς ἡ διατήρηση τοῦ «προλεταριακοῦ» καθεστώτος. Ἔτσι, κατέληγε ὁ Λένιν, ἡ γραφειοκρατία ἔπρεπε δικαίως νὰ θεωρηθεῖ ὄχι σὰν μιὰ κοινωνικὴ τάξη δημιουργημένη ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη (3), ἀλλὰ σὰν ἓνα *ἐποικοδόμημα στηριζόμενο πάνω στὸ διασκορπισμὸ τῶν μικροπαραγωγῶν* (4).

1) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Λένιν: *Ἄφ' ὁμοίων εἰς εἶδος* 1921, ἔνθ. ἀν. II, 872.

2) Λένιν: ἔνθ. ἀν. II, 873.

3) Κι' αὐτὸς εἶναι ὁ *μαρξιστικὸς* ὀρισμὸς τῆς κοινωνικῆς τάξεως.

4) Λένιν: *Ἄφ' ὁμοίων εἰς εἶδος* ἔνθ. ἀν. II, 874.

Ἡ γραφειοκρατία αὐτὴ ἦταν ἕνα λιγότερο ἢ περισσότερο παρασιτικὸ «ἐποικοδόμημα» γιατί δὲν ἔπαιζε κανένα ρόλο στὴν παραγωγή. Ἡ ὑπαρξὴ τῆς ἦταν ἀναγκαία ὅσο καιρὸ βαστοῦσε αὐτὴ ἡ ἀνυπαρξία ἀνταλλαγῶν ἀνάμεσα στὴν ὑπαιθρο καὶ τὶς πόλεις. Ἐπιπλέον, ἦταν ἀπαραίτητη στὸ προλεταριάτο ποὺ χωρὶς αὐτὴν κινδύνευε ν' ἀφανιστεῖ ἀπὸ τὴν πείνα.

Ἡ γραφειοκρατία αὐτὴ γινόταν ἀναγκαία στὸ μέτρο ποὺ δημιουργοῦσε τὸ κακὸ ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἔπρεπε νὰ θεραπεύσει. Αὐτὸ ποὺ δικαίωσε τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἦταν ἡ ἀνυπαρξία ἀνταλλαγῶν ἀνάμεσα στὶς πόλεις καὶ τὴν ὑπαιθρο. *Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ καθεστῶς δὲν εἶχε θέσει ἐκτὸς νόμου τὸ ἐσωτερικὸ ἐμπόριο;* Ἄν ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἡ βία γιὰ νὰ διοχετευθεῖ στὶς πόλεις τὸ περίσσευμα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ποῖός ἄλλος ἔφταιγε γιὰ τὴν καταστροφικὴ πτώση τῆς παραγωγῆς ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ γραφειοκρατία; Πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ διαρκέσει ἐπὶ πολὺν καιρὸ ἀκόμα ἕνα καθεστῶς ποὺ στήριζε τὸν ἀνεφοδιασμὸ τῶν πόλεων πάνω στὴν κατάσχεση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς; Οἱ ἀγρότες ἀπαντοῦσαν στὶς ἐπιτάξεις περιορίζοντας τὶς σπορές. Ἀνάμεσα στὸ 1909 καὶ τὸ 1913, ὁ μέσος ἐτήσιος ὄρος τῶν σπαρμένων ἐκτάσεων ἦταν 83,1 ἑκατομμύρια ντεσιατίνες. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἔπεσε τὸ 1920 στὰ 62,9 ἑκατομ. γιὰ νὰ βρεθεῖ τὸ 1921 στὰ 58,3 ἑκατομ. καὶ ἡ πτώση τῶν ἐσοδεῶν ἦταν ἀκόμα καταστροφικότερη: 3,850 ἑκατομ. πούντ ἐτησίως τὸ 1909 - 13, 2,082 ἑκατομ. τὸ 1920 καὶ 1,689 ἑκατομ. τὸ 1921.

Ἦταν σαφές ὅτι τὸ σύστημα τοῦ «πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ» εἶχε ἐντελῶς ἀποτύχει. Εἶχε ἐπιτρέψει στοὺς μπολσεβίκους νὰ νικήσουν στὸν ἐμφύλιον πόλεμο. Εἶχαν συντρίψει τοὺς ἐχθρούς τους — ἀλλὰ εἶχαν χάσει καὶ τοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς φίλους τους. Ὅχι μόνο δὲν εἶχαν τηρήσει τὶς ὑποσχέσεις τους στοὺς ἐργάτες, ἀλλὰ —ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποῖός ἔφταιγε γι' αὐτὸ— τὰ τρισημίσι χρόνια τῆς μπολσεβικικῆς δικτατορίας εἶχαν φέρεи τοὺς ἐργάτες στὸ βυθὸ τῆς ἀθλιότητος. Στὰ ἐλάχιστα ἐργοστάσια ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ λειτουργοῦν οἱ ἐργάτες πληρώνονταν εἰς εἶδος καὶ συμπλήρωναν τὴν «ἀμοιβή» τους κλέβοντας πρῶτες ὕλες καὶ κατεργασμένα προϊόντα (¹) ποὺ τὰ «τροκάραν» μετὰ τὴ μαύρη ἀγορὰ γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμί καὶ λίγες πατάτες. Οἱ ἀπεργίες τοῦ 1921 στὴν Πετροῦπολη καὶ ἡ ἐξέγερση τῆς Κρονστάνδης ἔδειχναν ὅτι ἀκόμα καὶ τὰ δύο αὐτὰ προπύργια τοῦ μπολσεβικισμοῦ εἶχαν πάψει νὰ ὑποστηρίζουν τὸ καθεστῶς. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ ἐπιτάξεις τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐξηρτᾶτο ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῶν πόλεων καὶ τοῦ στρατοῦ, εἶχαν ἐκφυλιστεῖ σὲ ὄργανωμένη λεηλασία. Οἱ ἀγρότες ποὺ τὸ 1918 - 19 εἶχαν μπεῖ ἐν masse στὸν Κόκκινο Στρατὸ κ' εἶχαν σώσει τὴν ἐπανάσταση ἀπὸ τὴν ξένη ἐπέμβαση καὶ τοὺς λευκοὺς, στρέφονταν τώρα ἐναντίον τοῦ μπολσεβικισμοῦ. Ἡ λιποταξία εἶχε πάρει τὶς ἴδιες

1) Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σύστημα εἶχε καταγγεῖλει ὁ Σλιάπνικωφ. Καὶ γι' αὐτὸ, ὁ Λένιν ζήτησε νὰ τὸν διαγράψουν ἀπὸ τὴν Κ.Ἐπιτροπὴ. Βλ. πρὸ πάνω § 68γ, σελ. 314-5.

ἀπειλητικές διαστάσεις που είχε και το 1917. Μια νέα *Jacquerie* έτοιμαζόταν και έκδηλωνόταν ήδη με τις αναρίθμητες τοπικές εξέγερσεις που σημειώνονταν σ' όλη τη χώρα.

Ἡ ἀναθεώρηση τῆς οικονομικῆς πολιτικῆς εἶχε γίνει τὸ 1921 ζητήμα ζωῆς ἢ θανάτου γιὰ τὸ καθεστῶς.

76. Ἡ «Νέα Οικονομικὴ Πολιτικὴ» καὶ οἱ προσδοκίες τοῦ Λένιν

Ὁ πρῶτος που εἶχε ζητήσει τὴν κατάργηση τοῦ «πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ» ἦταν ὁ Τρότσκι, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιμένει, εἴτε γιὰτὶ μὴ τέτοια ἀναθεώρηση ἐρχόταν σὲ πλήρη ἀντίφαση μὲ τὶς μεθυστικὲς αὐταπάτες που κυριαρχοῦσαν τότε μὲς στὸ κόμμα εἴτε γιὰτὶ ὁ ἴδιος ὁ Τρότσκι ἔδειχνε μὴ ἀνοιχτὴ προτίμηση γιὰ τὶς γραφειοκρατικὲς καὶ αὐταρχικὲς μεθόδους οικονομικῆς διαχείρισης, εἴτε καὶ γιὰ τοὺς δυὸ αὐτοὺς λόγους μαζί. Ἔτσι, στὴν περίοδο αὐτῆ, ὁ Τρότσκι ἔμεινε κυρίως γνωστὸς ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν «ἐκμυλιταριστὴς» τῆς σοβιετικῆς οικονομίας καὶ ὡς ὁ ὑπέρμαχος τοῦ κρατικοῦ καταναγκασμοῦ, ἔτσι που δικαίως ὁ Στάλιν τὸν ἀπεκάλεσε ἀργότερα (τὸ 1924) «πατριάρχῃ τῶν γραφειοκρατῶν» (!) Ἄντιθετα αὐτοὶ που ἔδειξαν ὅτι κατάλαβαν τὴν χρεοκοπία τοῦ πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ σ' ὅλο της τὸ μέγεθος, εἶναι οἱ ἀντάρτες τῆς Κρονστάνδης: ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐλεύθερης ἀγορᾶς καὶ ἡ ἀπελευθέρωση τῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν βιοτεχνῶν ἀπὸ τὸν κρατικὸ καταναγκασμὸ ἦταν, ὅπως εἶδαμε πρῶτύτερα (§ 62, σελ. 285 - 6), ἕνα ἀπὸ τὰ κύρια οικονομικὰ τους αἰτήματα. Φυσικά, οἱ μπολσεβίκοι δὲν ἔδειξαν οὔτε μὴ στιγμὴ ὅτι πῆραν στὰ σοβαρὰ τὶς διεκδικήσεις τῆς Κρονστάνδης. Ἄντιθετα, ὅλη τους ἡ προπαγάνδα ἔτεινε νὰ παρουσιάσει τὸ πρόγραμμα τῶν Κρονστανδινῶν σὰν μὴ ἀντεπαναστατικὴ ἀπόπειρα παλινδρόμησης τοῦ καπιταλισμοῦ. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐμπόδισε τὸν Λένιν νὰ υἱοθετήσει ὅλες τὶς διεκδικήσεις τῆς Κρονστάνδης τὶς σχετικὲς μὲ τὴν ἀγροτικὴ πολιτικὴ τοῦ καθεστώτος: τὶς μόνες που παρέλειψε νὰ πάρει ὑπ' ὄψη του ἦταν αὐτὲς που ἀφοροῦσαν τὸ προλεταριάτο!

Ὅπως ὅποτε, τὴν ἴδια τὴν ὥρα που ὁ Κόκκινος Στρατὸς συνέτριβε τὶς τελευταῖες ἐστίες ἀντίστασης στὴν Κρονστάνδη, ὁ Λένιν ἀνήγγειλε τὸ τέλος τοῦ «πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ» καὶ τὴν ἐγκατάλειψη τῶν μπολσεβίκων αὐταπατῶν ὡς πρὸς τὴ δυνατότητα ἑνὸς ἄμεσου «σοσιαλιστικοῦ» ἀνασχηματισμοῦ τῆς ἀγροτικῆς οικονομίας.

α) Ἡ μικτὴ οἰκονομία

Τὸ κρατικὸ μονοπώλιο ἐπὶ τῶν σιτηρῶν καταργήθηκε καὶ οἱ ἐπιτάξεις τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἀντικαταστάθηκαν ἀπὸ τὸ φόρο εἰς εἶδος, καὶ ἀργότερα, ἀπὸ τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1924, ἀπὸ τὸ φόρο εἰς χρῆμα. Πρὶν ἀπὸ τὴ ΝΕΠ, ὅλο τὸ «περίσσευμα» τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς πέρναγε

1) Ἄναφέρεται ἀπὸ τὸν I. Deutscher: ἐνθ. ἀν. σελ. 215.

στά χέρια τοῦ κράτους πού τὸ διένειμε στὸν πληθυσμὸ τῶν πόλεων καὶ στὸ στρατό, θεωρώντας ὡς «περισσευμα» ὅτι ξεπέρανε τὸ ἐλάχιστο ὄριο συντηρήσεως τῶν παραγωγῶν. Ὁ φόρος εἰς εἶδος σήμαινε ὅτι τὸ κράτος δὲν εἶχε πιά δικαίωμα παρὰ μόνο πάνω σὲ ἕνα ὀρισμένο ποσοστὸ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς κι' ἐπέτρεπε στοὺς ἀγρότες νὰ διαθέσουν ὅπως θέλουν τὸ ὑπόλοιπο. Αὐτὸ σήμαινε ἐπίσης τὴν κατάργηση τοῦ κρατικοῦ μονοπωλίου ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου καὶ συγκεκριμένα τὴν κατάργηση τοῦ συστήματος τῶν διανομῶν μὲ δελτία: ἀποκαταστάθηκε ἡ ἐλεύθερη κυκλοφορία τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ ἐμπόριο ξαναβρῆκε τὸν παλιό του ρόλο τοῦ μεσάζοντα ἀνάμεσα στὴ βιομηχανικὴ καὶ τὴ γεωργικὴ παραγωγή.

Ὁ μικτὸς χαρακτήρας τῆς οἰκονομίας ἀποτελεῖ ἀπὸ τότε μιὰ *διαρχία* σὲ ἐθνικὴ κλίμακα. Οἱ διευθυντικοὶ μοχλοὶ τῆς οἰκονομίας: ἡ μεγάλη βιομηχανία, οἱ τράπεζες, οἱ μεταφορές, τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο, βρίσκονταν στὰ χέρια τοῦ κράτους κι' ἀποτελοῦσαν τὴν οἰκονομικὴ βάση τῆς κοινωνικῆς ἐξουσίας τῆς γραφειοκρατίας. Ἀλλὰ ταυτόχρονα τὸ καθεστῶς ἄφηνε στὴν ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία τὴ διαχείριση ἑνὸς σημαντικοῦ τομέα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας πού περιλάμβανε τὸ σύνολο τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, τὸ σύνολο σχεδὸν τῆς μικρῆς βιομηχανίας καὶ τῆς βιοτεχνίας κι' ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμπορίου.

Τὸ 1923-24, τὰ μερίδια τοῦ κράτους, τῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων στὴ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριο, παρουσιάζονται ὡς ἑξῆς (σὲ %):

21 Ὁ κρατικός, ὁ συνεταιριστικός καὶ ὁ ἰδιωτικός τομέας
στὴ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριο 1923-24 (1)

	Μεγάλη Βιομηχανία	Μικρὴ Βιομ. καὶ βιοτεχνία	Σύνολο βιομηχανίας	Χονδρικὸ ἐμπόριο	Λιανικὸ ἐμπόριο	Σύνολο ἐμπορίου
Κράτος	89,0	2,2	70,3	56,2	11,8	29,4
Συν)ρισμοὶ	4,1	8,1	5,0	23,7	27,8	26,2
Ἴδιῶτες	6,9	89,7	24,7	20,4	60,4	44,4
* Ἀθροισμα	100	100	100	100	100	100

Τί περίμενε ὁ Λένιν ἀπὸ τὴ ΝΕΠ; Κατ' ἀρχήν, νὰ σταματήσει ὁ ἀναβρασμὸς στὴν ὕπαιθρο, νὰ ἱκανοποιηθοῦν τὰ αἰτήματα τῶν ἀγροτῶν καὶ νὰ ξαναβρεῖ τὸ καθεστῶς τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν ὑποστήριξή τους. Σ' αὐτὸ ὁ Λένιν πέτυχε τὸ σκοπὸ του: Ὁ πληθυσμὸς δέχτηκε μ' ἀληθινὴ ἀνακούφιση τὴ Νέα Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ καὶ ἡ ἀγροτικὴ μάζα ἔπαψε ν'

1) Βλ. Lucien Laurat: ἔνθ. ἀν. σελ. 137.

ἀπειλεῖ τὸ καθεστῶς. Βέβαια, αὐτὴ ἡ ἀποδέσμευση τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, τόσο στὸν τομέα τῆς γεωργικῆς καὶ τῆς βιοτεχνικῆς παραγωγῆς, ὅσο καὶ στὸν τομέα τοῦ ἐμπορίου σήμαινε μιὰ ἐγκατάλειψη τῶν «σοσιαλιστικῶν» ἀρχῶν καὶ κυοφοροῦσε πολλοὺς κινδύνους γιὰ τὸ μέλλον. Ἄλλὰ, ἀπὸ τῆ μιὰ μεριά, *οἱ σοσιαλιστικὲς ἀρχὲς εἶχαν ἀποδειχθεῖ ἀνεφάρμοστες στὴ γεωργία* ἀπ' ὅπου ἔλειπαν ὄχι μόνο τὰ 100.000 τρακτέρ ποὺ ὄνειρευόνταν ὁ Λένιν, ἀλλὰ καὶ οἱ πιὸ στοιχειώδεις τεχνικὲς καὶ ἀνθρώπινες προϋποθέσεις μιᾶς συγχρονισμένης ὀργάνωσης — *καὶ καταστρεπτικὲς στὸν τομέα τῆς μικρῆς βιομηχανίας, τῆς βιοτεχνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου*: ἐδῶ ἡ κρατικοποίηση ἔσπαζε τὸ κίνητρο τοῦ ἀτομικοῦ κέρδους καὶ ἐπιπλέον φόρτωνε τὶς λαθροβίωτες αὐτὲς μικροεπιχειρήσεις μὲ τὰ ἔξοδα τῆς συντήρησης ἑνὸς ἀπὸ κάθε ἀποψη ἀντι-οικονομικοῦ, ρουτινιέρικου καὶ παρασιτικοῦ γραφειοκρατικοῦ μηχανισμοῦ.

Ἐκτὸς τῆς ἄλλης μεριάς, ἡ ὑποχώρηση αὐτὴ ἦταν ἀναγκαία: ἂν τὸ καθεστῶς δὲν ἔκανε αὐτὲς τὶς σημαντικὲς παραχωρήσεις στὴν ἰδιωτικὴ οἰκονομία, κινδύνευε νὰ βρεθεῖ σ' ἕνα διμέτωπο ἀγῶνα τόσο μὲ τοὺς ἀγρότες ποὺ ἦταν ἔτοιμοι νὰ ἐπαναστατήσουν, ὅσο καὶ μὲ τοὺς πεινασμένους πληθυσμοὺς τῶν πόλεων.

Ἐπιβεβλημένη ὡς τακτικὸς ἐλιγμός, ἡ ΝΕΠ δὲν ἔπαυε νὰ ἀποτελεῖ μιὰ ὑποχώρηση τοῦ «σοσιαλισμοῦ». Μόνο ἀπὸ μιὰ ἀποψη, μποροῦσε νὰ φανεῖ ὠφέλιμη στὸ προλεταριάτο: θὰ περιόριζε τὴ γραφειοκρατία!

6) Ὁ οἰκονομικὸς φιλελευθερισμὸς: ἀντίδοτο κατὰ τοῦ γραφειοκρατισμοῦ

Αὐτὸ τουλάχιστον φαίνεται νὰ πιστεύει ὁ Λένιν: κατὰ τὴν ἀντίληψή του, ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ ἡ ἐπακόλουθη *«ἀνάπτυξη τῶν ἀνταλλαγῶν ἀνάμεσα στὴ γεωργία καὶ τὴ βιομηχανία μποροῦσε νὰ φανεῖ χρησίμη στὴν προλεταριακὴ ἐξουσία στὸ μέτρο ποὺ θὰ τὴ βοηθοῦσε νὰ καταπολεμήσει τὸ διασκορπισμὸ τῶν μικροπαραγωγῶν καὶ μέχρως ἑνὸς ὀρισμένου σημείου καὶ τὸ γραφειοκρατισμὸ»* (1) ποῦ, ὅπως εἶδαμε, ὑποτίθεται ὅτι ἦταν ἕνα προϊόν ἢ ἕνα «ἐποικοδόμημα» τοῦ διασκορπισμοῦ τῶν παραγωγικῶν μονάδων στὴν ὑπαιθρο.

Αὐτὴ ἡ προσδοκία τοῦ Λένιν μοιάζει πολὺ μὲ ταυτολογία: ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου σήμαινε φυσικὰ καὶ τὴν κατάργηση τῶν γραφειοκρατικῶν μεθόδων διανομῆς καὶ ἐπομένως καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς γραφειοκρατίας, δηλαδὴ τὴν ἔξωσή της ἀπὸ τὴ σφαῖρα τῆς

1) Λένιν: *Ὁ φόρος εἰς εἶδος*. Ἐνθ. ἀν. II, 886. Εἶναι φανερὸ ὅτι, στὸ σημεῖο αὐτό, ὁ Λένιν ἐμπνέεται ἀπὸ τὶς ἐντελῶς ἀνεδαφικὲς, σχεδὸν ἀκατανόητες ἀναλύσεις τοῦ Μάρξ στὸ «18 Brumaire»: καθὼς πιστεύει ὅτι ἡ κοινωνικὴ βάση τῆς γραφειοκρατίας τοῦ Second Empire ἦταν ἡ ἀγροτικὴ μικροϊδιοκτησία, ὁ Μάρξ νόμιζε ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη, ἡ συγκέντρωση τῆς ἰδιοκτησίας, ἡ διεύρυνση τῆς ἀγορᾶς καὶ ἡ ἐπακόλουθη ὑπερνίκηση τῆς οἰκονομικῆς ἀπομόνωσης τῶν γεωργικῶν κλήρων θὰ εἶχαν ὡς ἀναπόφευκτη συνέπεια τὴν «κατάρρευση ὅλου τοῦ κρατικοῦ μηχανισμοῦ τοῦ οἰκοδομημένου πάνω στὴ μικροϊδιοκτησία». Ἐνθ. ἀν. σελ. 97.

κυκλοφορίας. Αυτός είναι ο λογικός πυρήνας της προοπτικής του Λένιν. Ἐλλά οἱ *οἰκονομικὲς* ρίζες τῆς γραφειοκρατίας δὲν βρίσκονταν μόνο στὸν τομέα τῆς κυκλοφορίας. Βρίσκονταν *κυρίως* μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς καὶ πρώτιστα τῆς βιομηχανικῆς. Καὶ ἡ *κοινωνική* τῆς ἐξουσία προήρχετο ὄχι τόσο ἀπὸ τὸν *οἰκονομικό της ρόλο* (ποῦ εἶχε ἀποδειχθεῖ μᾶλλον καταστροφικός), ὅσο ἀπὸ τὴ δικτατορικὴ τῆς μονοπωλῆσης τῆς *πολιτικῆς* ἐξουσίας. Ἐὰν ὁ Λένιν ἤθελε εἰλικρινά νὰ καταπολεμήσει τὸ γραφειοκρατισμὸ, θάπρεπε νὰ χτυπήσει αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ ρίζα τοῦ κακοῦ, δηλαδὴ τὸ ὀλοκληρωτικὸ μονοπώλιο ποῦ ἀσκοῦσε ἡ γραφειοκρατία τόσο μέσα στὶς παραγωγικὲς σχέσεις, ὅσο καὶ μέσα στὶς πολιτικὲς σχέσεις κυριαρχίας καὶ ὑποταγῆς. Μόνο γνωστὸ ἀντίδοτο κατὰ τῆς γραφειοκρατίας εἶναι ὁ δημοκρατικὸς ἔλεγχος. Κι' αὐτὸς εἶναι διπλᾶ ἀναγκαῖος ὅταν ἡ γραφειοκρατία ἐμφανίζεται ταυτόχρονα καὶ στὴν πολιτικὴ καὶ στὴν οἰκονομικὴ σφαῖρα. Ἐλλ' αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο ἀντίδοτο ποῦ δὲν σκέφθηκε ὁ Λένιν: ἀντίθετα ὁ περιορισμὸς τοῦ ἐλέγχου, ἡ ἐκμηδένιση ὄλων τῶν μορφῶν τῆς «αὐτονομίας τοῦ ἔθνους»⁽¹⁾, ἡ ἐνίσχυση τῆς δικτατορίας σ' ὅλους τοὺς τομεῖς ἔγιναν τὰ θεμελιώδη ἀξιώματα τῆς λενινιστικῆς πολιτικῆς ἀπὸ τὸ 1921 καὶ μετὰ.

77. Ἡ πολιτικὴ προβληματικὴ τῆς μικτῆς οἰκονομίας

Ἡ ἀνερχόμενη νέα τάξη εἶχε μονοπωλήσει ὅλη τὴν πολιτικὴ ἐξουσία καὶ κρατοῦσε ὑπὸ τὸν ἔλεγχό της τὴν ὀλότητα σχεδὸν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῶν ἀστικῶν κέντρων. Ἐντίθετα, δὲν εἶχε καμιὰ *ἄμεση* ἐξουσία πάνω στὴν ἀγροτικὴ οἰκονομία, δηλαδὴ τὴν «ὕλική» (ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Μάρξ) ζωὴ τῶν $\frac{1}{2}$ τοῦ πληθυσμοῦ. Ποιὰ λοιπὸν θάταν τὰ κοινωνικὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς οἰκονομικῆς ἀπελευθέρωσης τῆς ἀγροτικῆς μάζας; Καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα: πῶς ἦταν δυνατό νὰ συμβιβαστεῖ αὐτὸς ὁ σχετικὸς οἰκονομικὸς φιλελευθερισμὸς μὲ τὴ διατήρηση τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ *πολιτικοῦ μονοπωλίου* ποῦ ἀσκοῦσε τὸ κόμμα;

Αὐτὸ ἦταν τὸ πρῶτο ἐρώτημα ποῦ ἔθεσαν οἱ μπολσεβίκοι καὶ ἡ ἀπάντησή τους ἦταν ἀπλή: ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ ἐξουδετερωθεῖ αὐτὴ ἡ οἰκονομικὴ ἀπελευθέρωση τοῦ πληθυσμοῦ ἦταν νὰ ἐνταθεῖ στὸ μᾶξιμουμ ἡ πολιτικὴ του ὑποδούλωση

α) Τόνωση τῆς δικτατορίας ἔξω ἀπὸ κόμμα

Κατὰ τὴ μαρξιστικὴ ἀντίληψη, τὸ κράτος εἶναι ἓνα «ἐποικοδόμημα» τῶν παραγωγικῶν σχέσεων, ἓνα «προϊόν» τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς: κάθε μεταμόρφωση τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων «ἀντανακλάται» ἀργὰ ἢ γρήγορα καὶ στὴν πολιτικὴ ὀργάνωση τῶν σχέσεων κυριαρχίας καὶ ὑποταγῆς. Οἱ μπολσεβίκοι ἐπρόκειτο τώρα ν' ἀποδείξουν τὸ ἀντίθετο, καὶ ὁ πρῶτος ποῦ διακήρυξε αὐτὴ τὴν ἀνατροπὴ τῶν καθιερωμένων ἀπὸ τὸ *laissez-faire* τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ κωδικοποιημένων ἀπὸ τὸν Μάρξ σχέσεων ἀνά-

1) Γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὴν ἐκφραση τοῦ Μάρξ.

μεσα στην οικονομία και τὸ κράτος, εἶναι αὐτὸς ἀπὸ τοὺς μαρξιστὲς πού, σὰν θεωρητικὸς, ἔδωσε τὴν πῖθ φετιχιστικὰ ἀπόλυτη σημασία στὸν «οἰκονομικὸ παράγοντα» καὶ τὸν «οἰκονομικὸ ντετερμινισμό»: ὁ Μπουχάριν, ἴδου πῶς διατύπωσε τὸ νέο Credo τοῦ «ὀρθόδοξου μαρξισμού»:

«Ὅτε μιὰ πολιτικὴ παραχώρηση καὶ ὅσο γίνεται περισσότερες οἰκονομικὲς παραχωρήσεις: Οἱ ὀμπορτουμιστὲς πιστεύουν ὅτι ἐμεῖς πρόκειται νὰ κάνουμε πρῶτα τὶς οἰκονομικὲς καὶ ὕστερα τὶς πολιτικὲς παραχωρήσεις. Ἀλλὰ ἐμεῖς κάνουμε αὐτὲς τὶς οἰκονομικὲς παραχωρήσεις γιὰ νὰ μὴ χρειαστοῦμε ποτὲ νὰ κάνουμε πολιτικὲς παραχωρήσεις. Δὲν πρόκειται νὰ κάνουμε οὔτε κυβέρνησις συνασπισμοῦ, οὔτε καὶ ν' ἀνεχτοῦμε μιὰ ὀποιαδήποτε ἰσοτιμία ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες καὶ τοὺς ἀγρότες» (1).

Γιὰ νὰ καταλάβουμε τὴν ἀκριβῆ σημασία αὐτῶν τῶν δηλώσεων τοῦ Μπουχάριν σχετικὰ μὲ τὸ *«νέο οἰκονομικὸ προσανατολισμὸ τῶν σοβιέτ»*, θὰ πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν ὅτι:

α) Αὐτὲς οἱ «ὅσο γίνεται περισσότερες» οἰκονομικὲς παραχωρήσεις ἦταν παραχωρήσεις *πρὸς τοὺς καπιταλιστὲς —καὶ ὄχι πρὸς τοὺς προλεταρίους*

β) Αὐτοὶ πού πάντοτε ὑποστήριζαν ὅτι οἱ «οἰκονομικὲς παραχωρήσεις» συνοδεύονται *ἀναγκαῖα* ἀπὸ «πολιτικὲς», ὅτι δηλαδὴ ἡ πολιτικὴ ἐξέλιξις δὲν κάνει παρὰ νὰ παρακολουθεῖ τὴν οἰκονομική, εἶναι ὄχι οἱ «ὀμπορτουμιστὲς» ἀλλὰ οἱ μαρξιστὲς καὶ ἰδίως οἱ μαρξιστὲς τοῦ τύπου τοῦ Μπουχάριν.

γ) Αὐτὲς οἱ «πολιτικὲς παραχωρήσεις», πού εἰς πείσμα τοῦ «οἰκονομικοῦ ντετερμινισμού» δὲν ἐπρόκειτο νὰ γίνουν ποτέ, θὰ ἦταν παραχωρήσεις *ὄχι πρὸς τοὺς καπιταλιστὲς ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐργαζομένους* πού θεωρητικὰ ἦταν ἡ ἀρχοῦσα τάξις: ἡ κυβέρνησις συνασπισμοῦ πού ζητοῦσαν ὅλα τὰ ἀριστερὰ στοιχεῖα πού εἶχαν κάνει τὸν ἐμφύλιον πόλεμον στὸ πλευρὸ τῶν μπολσεβίκων, δὲν ἐπρόκειτο νὰ εἶναι μιὰ κυβέρνησις συνασπισμοῦ ἀνάμεσα στοὺς μπολσεβίκους καὶ τὰ ἀστικὰ κόμματα, ἀλλὰ μιὰ κυβέρνησις πού θὰ ἀποτελοῦσε μιὰ πιστότερη ἔκφρασις τῆς «λαϊκῆς» ἢ «προλεταριακῆς» κυριαρχίας *μέσα στὰ πλαίσια τῆς σοβιετικῆς νομιμότητος*, καὶ πού θὰ ἐπέτρεπε στὴ σοβιετικὴ ἐξουσία ν' ἀντιμετωπίσει τόσο τὰ ἀστικὰ στοιχεῖα πού ὀπωσδήποτε θὰ δυνάμωναν ἀπὸ τὴ Ν.Ε.Π., ὅσο καὶ τὸν κίνδυνον τοῦ «ἐκφυλισμοῦ» τῆς ἐπανάστασις σὲ μιὰ νέα τυραννία.

Ὅταν λοιπὸν προειδοποιούσε τοὺς «ὀμπορτουμιστὲς», δηλαδὴ ὄσους ἀμφιβητοῦσαν τὴ νομιμότητα τῆς μπολσεβικικῆς μονοκρατορίας, ὅτι οἱ «οἰκονομικὲς» παραχωρήσεις εἶχαν δοθεῖ ἀκριβῶς γιὰ νὰ ἀποφευχθοῦν οἱ «πολιτικὲς» παραχωρήσεις, ὁ Μπουχάριν ἤξαιρε πολὺ καλὰ ὅτι τὸ *μπολσεβικικὸν κράτος* *μποροῦσε ἀπὸ τὴν ἴδια του τὴ φύσιν νὰ μείνει ἀνεπηρέαστο ἀπὸ τὴν κοινωνικο-οικονομικὴ ἐξέλιξιν* ὅτι, σὲ μιὰ ἐποχὴ οἰκονομικῆς ἐξάρθρωσις καὶ μαζικοῦ déclassement, *ἡ τελευταία λέξις* *στὸ ζήτημα τῆς μελλοντικῆς ἀνασυγκρότησις τῆς κοινωνίας ἀνήκει ὄχι στὴν*

1) Bukharin : Die neue wirtschaftliche Orientierung der Sowjet, ἄρθρο στὴ Rote Fahne (Wien) 1921.

οικονομία και τις τάξεις που τη συγκροτούν, αλλά στο κράτος και στο γραφειοκρατικό μηχανισμό που το ενοσαρκώνει' και ότι, συνεπώς, η αποφασιστική ιστορική μάχη δεν επρόκειτο να δοθεί πάνω στο έδαφος της οικονομίας και ανάμεσα στις παραγωγικές τάξεις, αλλά πάνω στο έδαφος της πολιτικής και για τη μονοπώληση της ολοκληρωτικής πολιτικής εξουσίας. Το κόμμα μπορούσε να κάνει όλων των ειδών τις οικονομικές παραχωρήσεις στους αγρότες, τους εμπόρους, τους βιοτέχνες και τους μικροβιομηχάνους. Θα μπορούσε ίσως να τις κάνει και στους εργάτες. Το μόνο που δεν μπορούσε να κάνει ήταν να μοιραστεί την εξουσία με άλλα κόμματα και να υποστεί τον έλεγχο των αθηντικών εκπροσώπων των μαζών. Κι' ακριβώς επειδή το ίδιο το κόμμα δεν μπορούσε να μείνει έντελώς ανεπηρέαστο από τις μάζες, έντελως αδιάφορο στα αίτήματά τους, η δικτατορία έπρεπε να ενισχυθεί μέσα σ' αυτό το ίδιο το κόμμα και ν' άπελευθερωθεί ή ήγσεια του από τον έλεγχο της «βάσης»:

6) Τόνωση της δικτατορίας μέσα στο κόμμα

Το μεγάλο κεφάλαιο είχε κρατικοποιηθεί, το προλεταριάτο είχε «άπελευθερωθεί» από το δεσποτισμό του κεφαλαίου και την καπιταλιστική έκμετάλλευση — αλλά ο καπιταλισμός — ο άποκαλυπτικός έχθρος — ξαναγεννιόταν σαν την ύδρα υπό τη μορφή των μυριάδων μικροοικονομικών της υπαίθρου: «*η καθημερινή, συνήθης, άόρατη, άπιαστη, άποσυνθετική τους δραστηριότητα*» (1) ήταν πολύ πιο επίφοβη από τη δύναμη των έκθρονισμένων κεφαλαιοκρατών. Άφημένοι ελεύθεροι, οι μουζικοί θα «*παλινορθώναν τον καπιταλισμό!*» Θα μεγάλωναν δηλαδή το «κεφάλαιό τους, θα το επένδυαν στη βιομηχανία, θ' άποκτούσαν τράπεζες, θα φτιάχναν τις δικές τους επιχειρήσεις μεταφορών, με μια λέξη, θα έκτόπιζαν το «σοσιαλισμό» πάνω σ' αυτό το ίδιο το έδαφος της οικονομίας. Και η «άποσυνθετική» τους δύναμη γινόταν ακόμα πιο επίφοβη στο πλάνο της πολιτικής: όχι μόνο παλινορθώναν τον καπιταλισμό, αλλά διέφθειραν και το προλεταριάτο. Το προλεταριάτο το ήδη déclassé από την οικονομική καταστροφή, κινδύνευε ν' άποσυντεθεί από τη «*φθορά της καθημερινότητας*». Η Veralltäglicung der Revolution για την όποία μιλάει ο Max Weber, σήμαινε έδω ότι το προλεταριάτο κινδύνευε να παραλύσει μπρός στη Μέδουσα της «*καθημερινής μιζέριας της οικονομίας μιας χώρας μικροκαλλιεργητών όπου η μεγάλη βιομηχανία έχει καταστραφεί και όπου το μικροαστικό στοιχείο που μās περιβάλλει σαν τον άέρα, εισχωρεί με δύναμη μέσα στις τάξεις του προλεταριάτου*» (2). Τι εξουσία και τί «δικτατορία» μπορούσε ν' άσκήσει αυτό το déclassé προλεταριάτο που άνέπνεε το μικροαστικό άέρα; Προλεταριακό άέρα μόνο μες στο κόμμα

1) Λένιν: *Ο έξτρεμισμός*, κ.λ. Ένθ. άν. II, 713. Βλ. το πλήρες κείμενο πιο πάνω § 66, σελ. 303—4.

2) Λένιν: *Νέοι καιροί, παλιά λάθη* 1921. Ένθ. άν. II, 899.

μπορούσε ν' αναπνεύσει κανείς — και πάλι για νά μπορέσει τὸ κόμμα νά παίξει τὸ ρόλο τοῦ χημικοῦ κώδωνα, ἔπρεπε νά κλειστεῖ ἐρμητικά στὸν ἑαυτό του, νά μείνει ἔξω ἀπ' ὀτιδήποτε μπορούσε νά τὸ φέρει σὲ ἐπαφή μὲ τὸ μολυσμένο, «μικροαστικό» ἀέρα τοῦ περιβάλλοντος.

Στὸ σημεῖο αὐτό, *ἡ ἀπλή ἀπαγόρευση τῶν ἄλλων κομμάτων, ἡ ἐξάνιση τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ λογοκρισία καὶ ἡ ἀστυνομικὴ ἐπιτήρηση, ἡ ἀπαγόρευση κάθε κριτικῆς διατυπωμένης ἔξω ἀπὸ τὸ κόμμα, δὲν ἀρκοῦσαν πιά.* Ὁ «μικροαστικός» ἀέρας μπορούσε νά διεισδύσει μὲς τὸ ἴδιο τὸ κόμμα : ἡ βία τοῦ κόμματος μπορούσε καὶ αὐτὴ νά μολυνθεῖ καὶ νά μεταδώσει τὸ μικροαστικὸ νόσημα καὶ στὴν ἡγεσία. Ἡ ἡγεσία ἦταν αὐτὴ ποὺ κινδύνευε τὸ λιγότερο (et pour cause!) νά «διαφθαρεῖ» ἀπὸ τὸ μικροαστισμό. Ἀλλὰ ἡ «βάση» ποὺ ἦταν πιὸ κοντὰ στὴν κοινωνία, οἱ ἄπλοοι κομματικοὶ ποὺ πολλὰς φορές ἦταν ἀκόμα ἐργάτες καὶ ποὺ ὅπως ὁποτε εἶχαν ἀφτιά ν' ἀκούσουν τίς διαμαρτυρίες καὶ τίς διεκδικήσεις αὐτῶν ποὺ τὸ καθεστῶς καταδικάζει στὴ σιωπῆ, δηλαδή τῆς τεράστιας πλειοψηφίας τῶν ἐργαζομένων μαζῶν : αὐτοὶ ἦταν οἱ πιὸ εὐπρόσβλητοι ἀπὸ τὸ «μικροαστικό» μικρόβιο. Ἐνα στεγανὸ διάφραγμα ἔπρεπε λοιπὸν νά στηθεῖ ἀνάμεσα στὴν ἡγεσία ποὺ κρατοῦσε τὸ μονοπώλιο τῆς «προλεταριακότητος», καὶ τῆ μάζα τῶν ἀπλῶν κομματικῶν ποὺ ἦταν ἀπὸ τὴ φύση τους οἱ πιὸ «ἐπιρρεπεῖς στὶς ἀναρχομενσεβιστικὲς ἀμφιταλαντεύσεις». Βέβαια, ἡ καθετὴ διάρθρωση τῆς κομματικῆς ὀργάνωσης ἦταν ἤδη ἀρκετὰ τελειοποιημένη ὥστε ἡ γνώμη τῆς βάσης δὲν ἔφτανε ποτὲ ὡς τὴν κορυφή. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲν ἦταν ἀρκετό : ὁ «μικροαστικός» κίνδυνος ἦταν τόσο φοβερός, ὥστε ἔπρεπε νά ἐξαφανιστεῖ *κάθε ἀνεξάρτητη γνώμη καὶ μέσα στὸ κόμμα, νά ὑποταχτεῖ ἀπόλυτα ἡ μάζα τῶν κομματικῶν στὶς ἀποφάσεις τοῦ κέντρου.* Ἴδου πῶς διατυπώνει ὁ Λένιν τὴν ἀντίληψή του γιὰ τὴ σχέση τῆς κοινωνίας μὲ τὸ κόμμα :

«Αὐτοὶ οἱ μυριάδες μικροπαραγωγοὶ περικυκλώνουν ἀπὸ παντοῦ τὸ προλεταριάτο, δημιουργοῦν γύρω του μιὰ μικροαστικὴ ἀτμόσφαιρα ποὺ τὸ διαποτίζει. *Διαφθερίζουν* λοιπὸν, τὸ προλεταριάτο, δημιουργοῦν διαρκῶς μέσα του μιὰ κατάσταση ποὺ εὐνοεῖ τὴν ἐξάπλωση τῶν ἐλαττωμάτων ποὺ χαρακτηρίζουν τὴ μικροαστικὴ τάξη : ἔλλειψη χαρακτήρα, σκόρπισμα τῶν δυνάμεων, ἀτομικισμός... *Γιὰ νά ἀντισταθεῖ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τὸ πολιτικὸν κόμμα τοῦ προλεταριάτου πρέπει νά ἐπιβάλλει στὸν ἑαυτό του μιὰ αὐστηρὴ συγκεντρωτικὴ καὶ πειθαρχία... Ὅποιος προξενεῖ τὴν παραμικρὴ χαλάρωση τῆς σιδηρᾶς πειθαρχίας τοῦ κόμματος ἐνισχύει στὴν πραγματικότητα τὴ μπουρζουαζία στὸν ἀγῶνα τῆς κατὰ τοῦ προλεταριάτου» (1).*

Πῶς νά μὴ θυμηθοῦμε τὴ μαρξικὴ κριτικὴ τῆς «πολιτικῆς δεσιδαιμονίας» (2) ; Μόνο τὰ θύματα αὐτῆς τῆς «πολιτικῆς δεσιδαιμονίας», ἔλεγε ὁ Μάρξ, μποροῦν νά φαντάζονται ὅτι τὸ κράτος δίνει μορφή, ἐνότητα καὶ ὀργάνωση (zusammenhält) στὴν κοινωνία, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἡ κοινωνία εἶναι αὐτὴ ποὺ δίνει μιὰ ὑπόσταση στὸ κράτος. (3)

1) Λένιν : Ὁ ἔξτρεμισμός, κ.λ.π. Ἔνθ. ἀν. II, 693.

2) Marx - Engels : Die Heilige Familie, σελ. 248.

στόχος του Μάρξ ήταν τότε ή έγγελιανή φιλοσοφία του κράτους που προ-
 υποθέτει ότι ή κοινωνία αποτελείται από ένα κοινοτικό ιδιωτικών συμφε-
 ρόντων και κινδυνεύει από στιγμή σέ στιγμή ν' άποσυντεθεί άν δέν ύπο-
 ταχτεί στο κράτος. Άλλ' ή κριτική του Μάρξ είναι πολύ πιό εύστοχη
 άν έφαρμοστεί στη λενινιστική αντίληψη του κόμματος: ή έργατική τάξη
 είναι, κατά τον Λένιν, ένας κοινοτικός από άτομα που, άνίκανα νά ύψω-
 θούν στο ύψος της άληθινής «προλεταριακότητας», κινδυνεύουν επί
 πλέον νά πέσουν στο βυθό της «μικροαστικής» άπωλείας, άν χαλαρώσει
 «έστω και κατ' έλάχιστον» ή σιδηρά πειθαρχία του «προλεταριακού κόμ-
 ματος».

Όπως θάλεγε ο Μάρξ (1), ο προλετάριος της λενινιστικής μυθολο-
 γίας ζει μιá διπλή ζωή: *σάν εργάτης* είναι κατά τό, ήμισυ «μικροαστός»
 και υπόκειται σέ όλων τών ειδών τις «άποσυνθετικές» επίδράσεις, ένω
σάν κομματικός — και υπό τον όρο ότι στο κόμμα βασιλεύει ένας άυστη-
 ρός συγκεντρωτισμός και μιá σιδηρά πειθαρχία — ο ίδιος άνθρωπος ύφι-
 σταται μιá μυστηριώδη «μετουσίωση» (2) κι' άναπνέει έναν άλλον «άέρα»
 άπ' αυτόν που άναπνέουν οι κοινοί θνητοί που ζούν μέσ στην *πραγματι-
 κή* κοινωνία.

Όπως θάλεγε ο Μάρξ, τό μονολιτικό κόμμα ήταν ο «ιδεαλισμός»
 της δικτατορίας του προλεταριάτου, ή αίθέρια ύψη μιás πραγματικότη-
 τας που κατά τά άλλα δέν παρουσίαζε παρά τό οίκτρο θέαμα της κα-
 θημερινής μιζέριας, του *déclassement* και του μικροαστισμού. Τό μόνο
 αντίβαρο που ήξαιρε ο Λένιν κατά της «άποσυνθετικής» επίδρασης του
 «μικροαστικού» περιβάλλοντος ήταν ή ένίσχυση του συγκεντρωτισμού,
 ή έπιβολή μιás σιδηράς πειθαρχίας, ή απαγόρευση της κριτικής, ή άρνηση
 του δικαιώματος του σκέπτεσθαι διάφορα από τους ποντίφηκες της νέας
 όρθοδοξίας. Μ' αυτά όμως θά έξουδετερώνονταν «ή καθημερινή μιζέρια
 της οίκονομίας»; Ό Μάρξ είχε ύπ' όψη του αυτή τή δεισιδαίμονα φει-
 χολατρεία του κράτους που άυταπατάται με τήν ιδέα ότι τό κράτος μπο-
 ρεί με τήν κυριαρχή του βούληση νά ύψωθεί πάνω από τήν πραγματι-
 κότητα και νά τή δαμάσει: «*Άπέναντι στην κοινωνία τό κράτος είναι
 τόσο σπιριτουαλιστικό όσο είναι και ο ούρανός άπέναντι στη γή. Αντιτί-
 θεται πρós τήν κοινωνία και τήν νικάει με τόν ίδιο τρόπο με τόν όποιο ή
 θρησκεία ύπερνικάει τό βέβηλο κόσμο: τό κράτος βρίσκεται στο τέλος στην
 άνάγκη ν' άναγνωρίσει τήν κοινωνία, νά παραδεχτεί τήν πραγματικότητά
 της, νά βρεθεί μάλιστα κάτω από τήν έξουσία της*» (3).

Αυτά ήταν σωστά προκειμένου για τήν έποχή του Μάρξ: τότε ή

1) Βλ. τις θεμελιώδεις άναλύσεις του Marx: Zur Judenfrage. Στο Die Früh-
 schriften, σελ. 181.

2) Για νά θυμηθούμε μιá άλλη πρόταση της μαρξικής *Κριτικής της έγγελιανής
 φιλοσοφίας του κράτους*. Ένθ. άν. σελ. 92.

3) Marx: Zur Judenfrage. Ένθ. άν. σελ. 181.

κοινωνία ήταν αρκετά ισχυρή ώστε να μην μπορεί να την ποδοπατήσει το κράτος, και το κράτος δεν είχε ακόμα στη διάθεσή του ούτε τη μοντέρνα τεχνική του προπαγανδιστικού «βιασμού των μαζών» και της «πλαισίωσης» των μαζικών οργανώσεων, ούτε και το γραφειοκρατικό και αστυνομικό μηχανισμό που χρειάζεται για να χρησιμοποιηθεί ή τρομοκρατία ως καθαρτήρια λύση των κοινωνικών προβλημάτων και ανταγωνισμών. Ο Λένιν είχε κάνει ότι μπορούσε για να δημιουργήσει αυτές τις προϋποθέσεις του ολοκληρωτικού εξανδραποδισμού της κοινωνίας — αλλά στον καιρό του η διαδικασία αυτή δεν είχε ακόμα ολοκληρωθεί: η ΝΕΠ έδειχνε άκριβώς ότι το ολοκληρωτικό κράτος ήταν ακόμα ανώριμο και ότι μια ακαταμάχητη ανάγκη το υποχρέωνε να «παραδεχτεί την πραγματικότητα» της κοινωνίας, να καταλάβει ότι δεν ήταν δυνατόν να πηγαίνει κόντρα στα στοιχειώδη δεδομένα της οικονομικής ζωής και ν' αγνοεί τις στοιχειώδεις ανάγκες του πληθυσμού. *Είναι χαρακτηριστικό ότι από το Μάρτιο του 1921 και μέχρι την ώρα που βγήκαν στο φως οι ανυπερβλητες έσωτερικές αντιφάσεις της μικτής οικονομίας, το θεμελιώδες αξίωμα της μπολσεβικικής πολιτικής ήταν τούτο: ν' αποφευχθεί με κάθε τρόπο διειδήποτε μπορούσε να διασπάσει τη συμμαχία («σύνταγμα») των εργατών με τους μικρομεσαλούς αγρότες, ν' αποφευχθεί δηλαδή διειδήποτε μπορούσε να ξαναφέρει τον αγροτικό κόσμο σε αντίθεση με το καθεστώς.*

Στο όνομα αυτού του αξιώματος, δεν κατηγορήσαν τον Τρότσκι ότι ήθελε να κάνει το καθεστώς να στραφεί κατά των αγροτών; Και τότε ποιός είναι ο λόγος που έκανε τον Στάλιν να υιοθετήσει ξαφνικά το πρόγραμμα της τροτσκιστικής αντιπολίτευσης και να γίνει πιο τροτσκιστής από τον Τρότσκι;

Η ανάλυση της οικονομικής προβληματικής της ΝΕΠ θα μάς δείξει ποιές ήταν οι έσωτερικές της αντιφάσεις και ποιά ήταν η *νέα επαναστατική κρίση* που δημιουργήθηκε από το ξέσπασμα αυτών των αντιφάσεων.

78. Η κοινωνικο-οικονομική προβληματική της ΝΕΠ

Θεωρητικά, η συνύπαρξη του κρατικοποιημένου και του ιδιωτικού τομέα δεν έπρεπε να θέσει κανένα ιδιαίτερο πρόβλημα.

α) Η θεωρητική υπεροχή του «σοσιαλιστικού» τομέα

Κατ' αρχήν, το κράτος είχε γίνει ο μεγαλύτερος επιχειρηματίας και είχε όλα τα μέσα που διαθέτει ένα κλασικό καπιταλιστικό μονοπώλιο στην πάλη του κατά των ανεξάρτητων μικροπαραγωγών. Το 1923 - 24, σχεδόν τα 40% των εμπορευμάτων που βρισκόνταν στην αγορά, προήρχοντο από τις κρατικές επιχειρήσεις. Το σοβιετικό κράτος δεν ήταν μόνο παραγωγός αλλά και έμπορος: τα 56% των εμπορευμάτων κυκλοφορούσαν με το ένδιάμεσο των κρατικών οργανισμών. Τα 2/3 της παραγωγής και σχεδόν το 1/3 του εμπορίου βρισκόνταν υπό τον άμεσο έλεγχο του κράτους: ο ρόλος του στην παραγωγή και την κυκλοφορία ήταν

άπειρα μεγαλύτερος από το ρόλο των ισχυροτέρων μονοπωλίων στις καπιταλιστικές χώρες. Και η δύναμή του ήταν ακόμα μεγαλύτερη, γιατί μπορούσε να χρησιμοποιήσει και έξω-οικονομικά μέσα: π.χ. να πατάξει τους ανταγωνιστές του με φορολογικά μέσα, να αύξησει το κεφάλαιό του με αναγκαστικά δάνεια, να καλύψει το έλλειμμα του με το προϊόν των φόρων. Άλλα οι μαρξιστές όλων των αποχρώσεων ήταν απόλυτως πεπεισμένοι ότι η άνωτερότητα του σοσιαλιστικού τρόπου παραγωγής άπεναντι στην «καπιταλιστική άναρχία» θα ήταν τέτοια, ώστε ο κρατικοποιημένος ή κοινωνικοποιημένος τομέας θα άπωθουσε και θα άπορροφούσε βαθμιαία και ειρηνικά τον ιδιωτικό.

Ή πάλη ανάμεσα στους δύο τομείς θα γινόταν με καθαρά οικονομικά μέσα. Βέβαια το καθεστώς μπορούσε να έξοντώσει την ιδιωτική οικονομία με έξω-οικονομικά μέσα: με τη βία, τις δημεύσεις ή έπιβαρώνοντάς την με άσήκωτους φόρους. Άλλ' ό «πολεμικός κομμουνισμός» είχε άποδείξει ότι η χρησιμοποίηση των έξω-οικονομικών αυτών μέτρων μόνο κακό μπορούσε να κάνει: θα περιόριζε την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, θα έπνιγε κάθε οικονομικό κίνητρο και, στο τέλος, θα έρριχνε το ήδη χαμηλό βιοτικό επίπεδο των μαζών. Όπως λέει ό Lucien Laurat, «ένας και μόνος τρόπος ύπάρχει για να περιοριστούν τα ιδιωτικά στοιχεία χωρίς συγχρόνως να πέσει η παραγωγή: το μόνο που μπορεί να κάνει ό σοσιαλιστικός τομέας είναι να παράγει καλύτερα άπό τον καπιταλιστικό, να οργανώσει καλύτερα άπ' αυτόν την παραγωγή και κυκλοφορία, να προσφέρει στους καταναλωτές καλύτερα και φτηνότερα προϊόντα» (1).

Στην πραγματικότητα όμως έγινε το αντίθετο: η ΝΕΠ άπόδειξε την παραγωγική και οργανωτική άνωτερότητα της ιδιωτικής οικονομίας και τη ριζική άνικανότητα του κρατικοποιημένου τομέα να την καταπολεμήσει με τα καθαρά οικονομικά μέσα του ανταγωνισμού.

6) Η πρακτική άποτυχία της μικτής οικονομίας

Ή πράξη άπόδειξε ότι η μικτή οικονομία κνοφορούσε μια παροξυστική μορφή δυαδικής έξουσίας. Ή ειρηνική συνύπαρξη των δύο τομέων μετετράπη γρήγορα σε μια όξότατη αντίθεση ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο. Συγκεκριμένα, η βιομηχανία δέν μπόρεσε ούτε να έκπληρώσει την άποστολή της, δηλαδή να έφοδιάσει τον άγροτικό πληθυσμό με τις μηχανές (τά «100.000 τρακτέρ» του Λένιν!) και τα καταναλωτικά άγαθά που ζητούσε ούτε να εύδοκίμησει και να άποφέρει τα κέρδη που χρειαζόνταν για να σχηματισθεί το κεφάλαιο το άναγκαίο για τη βιομηχανοποίηση της καθυστερημένης Ρωσίας.

Τό πρωταρχικό, θεμελιώδες και άποφασιστικό πρόβλημα που έπρεπε να λύσει η ΝΕΠ, ήταν η άποκατάσταση της ένότητας της άστικής και

1) Lucien Laurat: L'économie soviétique, σελ. 124.

της αγροτικής οικονομίας: απ' αυτήν εξηρτάτο τόσο ο έπισιτισμός των άστικων πληθυσμων, όσο και η συμφιλίωση του αγροτικού πληθυσμού με το καθεστώς. Στο σημείο αυτό η μικτή οικονομία υπήρξε μια πλήρης άποτυχία και η άποτυχία αυτή έκφράζεται ανάγλυφα μέσα στο φαινόμενο της «ψαλίδας» των βιομηχανικών και γεωργικών τιμών (1).

γ) 'Η κρίση τής «ψαλίδας» των τιμών

'Η πρώτη σοβαρή κρίση τής μικτής οικονομίας —ή μάλλον η πρώτη απόδειξη ότι η οικονομία αυτή δεν ήταν άληθινά μικτή, αλλά αποτελείτο από την άπλη παράθεση δύο οικονομικά ασύνδετων τομέων— φανερώθηκε το 1923: 'Η γεωργία είχε άνορθωθεί πιδ γρήγορα από τή βιομηχανία. 'Η παραγωγή των δημητριακών είχε φτάσει τά 61% τής προπολεμικής, ένω η βιομηχανική παραγωγή καταναλωτικών αγαθών ήταν άκόμα πάρα πολύ χαμηλή για να μπορεί να ίκανοποιήσει τις στοιχειώδεις ανάγκες ενός πληθυσμού που μόλις έβγαине από 9 έτων στερήσεις. 'Ο γενικός δείκτης τής βιομηχανίας ήταν 40 (1913=100) αλλά η βαμβακουργία π.χ. ήταν άκόμα στά 22,5 και η παραγωγή ζάχαρης στά 14,5. Το αποτέλεσμα είναι ότι ο άυτοματισμός τής άγοράς άνέβασε σε δυσθεώρητα ύψη τις τιμές των βιομηχανικών προϊόντων και ταυτόχρονα έρριξε σημαντικά τις τιμές των γεωργικών. 'Ο δείκτης των τιμών (1913=100) είχε άνέβει στά 154 τó 1922—23. Στο έπόμενο έτος άνεβαίνει στά 216 για τά βιομηχανικά προϊόντα και πέφτει στά 134 για τά γεωργικά.

'Η Ρωσία του 1923—24 φαινόταν ν' άντιμετωπίζει τήν ίδια κρίση με τήν κρίση του 1921. "Όπως δήλωσε τότε ο Τρότσκι, *«άν η βιομηχανία έξακολουθήσει να καθυστερεί, η ψαλίδα των τιμών θ' άνοίγει όλοένα και περισσότερο και η ρήξη άνάμεσα στις πόλεις και στά χωριά θά γίνει άναπόφευκτη»* (2). Κι' όπως τήν άνοιξη του 1921, έτσι και τώρα η δυσφορία των άγροτών συνέπεσε με τή δυσάρεσκεια των έργατών: για να διαμαρτυρηθούν για τήν άκρίβεια τής ζωής και τήν καθυστέρηση τής πληρωμής των ήμερομισθίων τους οι έργάτες κατέβηκαν σε άπεργίες σε πολλά βιομηχανικά κέντρα (3).

'Η άνάμνηση τής εξέγερσης τής Κρονστάνδης που είχε προηγηθεί από τις άπεργίες των έργατών τής Πετρούπολης, ήταν άκόμα ζωηρή. Γι' αυτό ίσως η άπάντηση του κόμματος ήταν ταχύτατη και σωστή: οι έπιχειρήσεις διατάχθηκαν ν' άναθεωρήσουν τις τιμές τους που κατέβηκαν κατά 25—40%. Οι καθυστερημένοι μισθοί πληρώθηκαν, ένω ταυτόχρονα

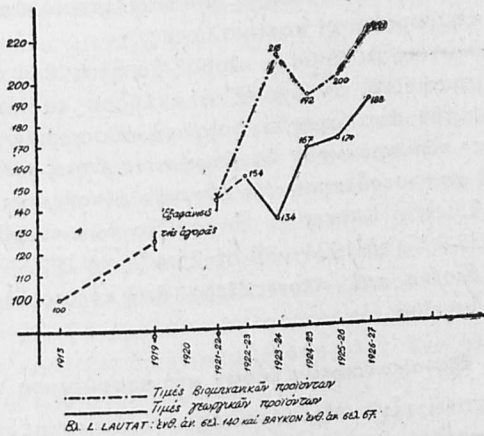
1) Τόν όρο αυτό τόν έφτιαξε πρώτος ο Τρότσκι κι' από τότε πέρασε στο διεθνές λεξιλόγιο.

2) Λ. Τρότσκι: *'Η Προδομένη 'Επανάσταση*, σελ. 50.

3) Στις άπεργίες αυτές πήραν μέρος πολλοί μπολσεβίκοι παραβαίνοντας τις διαταγές του κόμματος. Κι' όπως είδαμε ήδη (§ 69, σελ. 127), αυτό υπήρξε η αίτία που άνάγκασε τó κόμμα να κηρύξει τή *«Νέα Γραμμή»* και να ζητήσει να επανέλθει σε δημοκρατικότερες μεθόδους.

διακηρύχθηκε ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποκατάστασης τῆς ἐσωκομματικῆς δημοκρατίας. Ἄλλ' ἦταν σαφές ὅτι ὄλ' αὐτὰ ἦταν ἡμίμετρα καὶ ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ὀργανικῆς ἐπανασύνδεσης τῆς βιομηχανίας μὲ τὴ γεωργία ἔμενε ἀνοιχτό. Αὐτὸ τὸ πρόβλημα τέθηκε μὲ τὴν πιὸ ἀπειλητικὴ μορφή τὸ χειμῶνα τοῦ 1927—28. Προτοῦ ὅμως δοῦμε πῶς λύθηκε, καλὸ εἶναι νὰ δοῦμε πῶς παρουσιάζεται ἡ γενικὴ ἐξέλιξη τῶν τιμῶν ἀπὸ τὸ 1913 ὠς τὸ 1926. Αὐτὴ θὰ μᾶς δώσει μιὰ συγκεκριμένη εἰκόνα τῶν βασικῶν δεδομένων τοῦ προβλήματος.

22. Δείκτες τῶν βιομηχανικῶν καὶ γεωργικῶν τιμῶν (1913=100)

Ἡ ὑπερβολικὴ ἀκρίβεια τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ποῦ προκάλεσε τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κρίση τοῦ 1923, ὀφείλετο κυρίως στὴν ἀνεπαρκῆ χρησιμοποίησιν τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ τῆς βιομηχανίας. Τὸ 1923—24, ὁ δείκτης τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἦταν ἀκόμα στὸ 40,4 (1913=100), ἐνῶ ὁ δείκτης τῶν βιομηχανικῶν τιμῶν ἦταν στὸ 216. Στὸ μέτρο ποῦ ἡ παραγωγή ἀνέβαινε καὶ ἡ βιομηχανία χρησιμοποιοῦσε ὀλοένα καὶ πληρέστερα τὸ παραγωγικὸ τῆς δυναμικόν, θὰ περιέμενε κανεὶς μιὰ ἀνάλογη πτώσιν τῶν τιμῶν. Κι' ὅμως, μετὰ τὴν ἐπέμβαση τοῦ κόμματος τὸ 1923, ποῦ κατέβασε τὸ δείκτη τῶν βιομηχανικῶν τιμῶν στὸ 192, οἱ τιμὲς κυμαίνονται σταθερὰ γύρω ἀπὸ τὸ 200. Εἰς πείσμα ὄλων τῶν οἰκονομικῶν νόμων, ἡ πληρέστερη χρησιμοποίησιν τοῦ παραγωγικοῦ δυναμικοῦ καὶ ἡ ἐντατικοποίησιν τῆς ἐργασίας (ἀνάμεσα στὸ 1923 καὶ τὸ 1926 ἡ ἀπόδοσις τῆς ἐργασίας αὐξήθηκα κατὰ 100%), ποῦ συνοδεύονται πάντοτε ἀπὸ μιὰ ἀνάλογη μείωσιν τοῦ παραγωγικοῦ κόστους, δὲν ἔφεραν καμιά πτώσιν τῶν τιμῶν.

Ἡ ἀξία τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων εἶχε ἐλαττωθεῖ ἐφ' ὅσον ἡ παραγωγή τους ἀπαιτοῦσε λιγότερη ἐργασία ἀπὸ πρὶν. Κι' ὅμως οἱ τιμὲς τους κρατιόντουσαν σταθερὰ στὸ ἴδιον ἐπίπεδο. Ποιὰ ἦταν ἡ αἰτία αὐτοῦ τοῦ περιέργου φαινομένου;

79. 'Η νέα υπεραξία : τὸ μονοπωλιστικὸ ὑπερ-κέρδος τοῦ κράτους

Αὐτὸ ποῦ ἐμπόδιζε τὶς τιμὲς νὰ παρακολουθήσουν τὴν κατιούσα καμπύλη τῆς ἀξίας ἦταν πρῶτ' ὅλα ἡ μονοπωλιστικὴ θέση τῆς κρατικῆς βιομηχανίας ποῦ δὲν φοβόταν οὔτε τὸν ξένο ἀνταγωνισμό (ἀπὸ τὸν ὁποῖο τὴν προστάτευε τὸ μονοπώλιο τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου), οὔτε τὸν γόπιο ποῦ δὲν ὑπῆρχε, οὔτε καὶ τὸν ἔλεγχο τῶν καταναλωτῶν, ἀπὸ τὸν ὁποῖο τὴν προστάτευε ὁ καθημερινὰ τελειοποιούμενος μηχανισμὸς τῆς δικτατορίας. Οἱ τιμὲς τῆς κρατικῆς βιομηχανίας ἦταν τιμὲς μονοπωλίου καὶ τὸ κέρδος τῆς (ποῦ θὰ ἦταν μηδαμινὸ ἂν λειτουργοῦσε ὁ μηχανισμὸς τοῦ ἔτσι καὶ ἀτελοῦς ἀνταγωνισμοῦ ἢ ἂν ὑπῆρχε ἕνας ὁποιοσδήποτε δημοκρατικὸς ἔλεγχος), ἦταν ἕνα τυπικὸ μονοπωλιστικὸ ὑπερ κέρδος ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔβγαιναν ζημιωμένοι οἱ καταναλωτές.

Τὸ μονοπωλιστικὸ αὐτὸ ὑπερ-κέρδος θὰ ἦταν θεμιτὸ καὶ ἴσως ἀναγκαῖο ἂν ἐχρησιμοποιεῖτο, ἂν ὄχι ἐξ ὀλοκλήρου τουλάχιστον κατὰ ἕνα μέγα μέρος, γιὰ τὴν ἀναπαραγωγή καὶ τὴ συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου. Ἄλλὰ «τὸ κέρδος» τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων ἔπαιξε ἕνα ὀλοένα καὶ μικρότερο ρόλο στὴ χρηματοδότηση τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Lucien Laurat⁽¹⁾, τὸ μερίδιο τῶν «κερδῶν» στὶς ἐπενδύσεις πέφτει ἀπὸ 38,9% τὸ 1924—25 σὲ 23,4% τὸ 1927—28. Οἱ ἐπενδύσεις ἐτροφοδοτοῦντο ὀλοένα καὶ περισσότερο ἀπὸ τὸ προῖον τῶν φόρων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν δανείων.

α) Αὐξουσα χρῆση ἐξω-οικονομικῶν μέσων στὴ συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἱλιγγιώδης ταχύτητα μὲ τὴν ὁποία αὐξήθηκε τὸ δημόσιο χρέος: ἀπὸ 118,2 ἑκατομ. ρούβλια τὸ 1923 φτάνει τὰ 2 547,5 τὸ 1929. Τὰ $\frac{1}{5}$ αὐτῶν τῶν δυόμισι δισεκατομμυρίων προέρχονταν ἀπὸ τοὺς ἰδιώτες, κυρίως ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων: στὶς πόλεις, τὸ δημόσιο χρέος ἦταν σχεδὸν 40 ρούβλια κατ' ἄτομον, στὰ χωριά λίγο περισσότερο ἀπὸ 3. Γιὰ νὰ καταλάβουμε τί σήμαιναν αὐτὰ τὰ ποσά, δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ θυμηθοῦμε τί ἦταν τότε τὸ εἰσόδημα τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τοῦ πληθυσμοῦ: κατὰ τοὺς κυβερνητικοὺς ὑπολογισμοὺς, τὸ μέσο εἰσόδημα τῶν ἀγροτῶν ἦταν 343—454 ρούβλια κατ' ἔτος καὶ κατὰ οἰκογένεια. Τὸ προῖον αὐτῶν τῶν δανείων ποῦ ἦταν ἀληθινὰ ἀναγκαστικὰ δάνεια, ἀντιπροσώπευε τὰ 0,2% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος τὸ 1925—26. Τὸ 1928—29 φτάνει τὰ 4,1%: μὲ τὸ μέσο τῶν δανείων τὸ Κράτος ἔπαιρνε τὸ ἕνα εἰκοστοπέμπτο τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ σχηματίζει μ' αὐτὸ τὸ $\frac{1}{5}$ σχεδὸν (17,3%) τῶν συνολικῶν ἐπενδύσεων.

Ἄνάλογη ἦταν καὶ ἡ αὐξηση τῶν φόρων: τὸ 1925—26 ἀντιπροσώπευαν τὰ 7% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Τὸ μερίδιό τους ἀνεβαίνει στὰ 13% τὸ 1928—29. Ἀνάμεσα στὸ 1924 καὶ τὸ 1928, οἱ ἄμεσοι φόροι

1) L. Laurat : ἔνθ. ἀν. σελ. 215—225. Ὁ Laurat στηρίζεται πάνω στὶς ἐπίσημες στατιστικὲς —ἀλλ' ὅπως δηλώνει ὁ ἴδιος, ἡ ἀξία τους εἶναι ἀπλῶς ἐνδεικτικῆ.

αυξάνονται κατά 43,4%, ενώ οι *έμμεσοι* φόροι κατά 145%. Το μερίδιο των άμεσων φόρων στο σύνολο των φορολογικών εσόδων πέφτει από 20,3% σε 15,5%. Αντίθετα, το μερίδιο των έμμεσων φόρων ανεβαίνει από 20,6% σε 26,9%: ή νέα *ταξική* φορολογική πολιτική είχε άρχισι ήδη νά διαγράφεται σαφώς... Οι επενδύσεις στη βιομηχανία άπορροφούσαν ένα όλοένα και μεγαλύτερο μέρος των κρατικών εσόδων: τὰ 8% τὸ 1924—25, τὰ 13,9% τὸ 1925—26, τὰ 20,4% τὸ 1926—27, τὰ 23,7% τὸ 1927—28, τὰ 38,7% τὸ 1928—29. Τὸ προϊόν των φόρων τὸ τοποθετημένο στις κρατικές επιχειρήσεις ἀποτελοῦσε τὸ 1,1% τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος τὸ 1925—26, 2% τὸ 1926—27, τὰ 2,3% τὸ 1927—28, τὰ 5% τὸ 1928—29. Αὐτὰ τὰ κεφάλαια τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὴ φορολογία ἀποτελοῦν ἕνα ὄλοένα μεγαλύτερο τμήμα των επενδύσεων τοῦ κράτους: τὰ 9,6% τὸ 1924—25, τὰ 13,1% τὸ 1925—26, τὰ 19% τὸ 1926—27, τὰ 19% τὸ 1927—28, τὰ 21% τὸ 1928—29. *Μὲ τὸ μέσο των φόρων, τὸ Κράτος ἔπαιρνε τὸ ἕνα εἰκοστὸ τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος και σχημάτιζε μ' αὐτὸ πάνω ἀπὸ τὸ 1/10 των συνολικῶν επενδύσεων.*

Οἱ φόροι και τὰ δάνεια μαζί ἀντιπροσωπεύουν ἕνα ὄλοένα μεγαλύτερο τμήμα τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος: 7,2% τὸ 1925—26, 17,1% τὸ 1928—29: ἀπὸ τις ἔξω-οικονομικές αὐτὲς πηγές προέρχονταν ἕνα ὄλοένα μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων τοῦ κράτους: 20,6% τὸ 1924—25, 38,3% τὸ 1928—29. Τὸ προϊόν των φόρων και των δανείων μαζί τὸ τοποθετημένο στις κρατικές επιχειρήσεις ἀποτελεῖ ἕνα ὄλοένα και μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος: τὸ 1,5% τὸ 1924—25, τὰ 9,1% τὸ 1928—29. *Μὲ τὸ μέσο των φόρων και των δανείων, τὸ Κράτος οἰκιοποιεῖτο τὸ ἕν δέκατο σχεδὸν τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος και σχημάτιζε μ' αὐτὸ τὰ δύο πέμπτα των συνολικῶν επενδύσεων.*

Παρά τις πανάκριβες του τιμές και τὸ μονοπωλιστικὸ του ὑπερκέρδος, ὁ κρατικοποιημένος τομέας δὲν μποροῦσε νά σταθεῖ στὰ ἴδια του τὰ πόδια (ὅπως θάλεγε ὁ Μάρξ) και νά πετάξει μὲ τὰ δικά του φτερά: ἕνα ὄλοένα μεγαλύτερο μέρος τοῦ κεφαλαίου του σχηματίζονταν μὲ καθαρὰ ἔξω-οικονομικά μέσα ποῦ σήμαιναν μιὰ πρόσθετη ἐπιβάρυνση τοῦ κοινοῦ και ποῦ δημιουργοῦσαν μιὰ γενική δυσφορία τόσο ἀνάμεσα στοὺς ἐργάτες ποῦ δὲν ἔβλεπαν τὴν τύχη τους νά καλυτερεῖ, ὅσο και ἀνάμεσα στὰ πιὸ δυναμικά στοιχεῖα τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα ποῦ ὑφίσταντο τὸ βάρος των φόρων και των ἀναγκαστικῶν εἰσφορῶν και ποῦ βλέπαν ταυτόχρονα τὸ κράτος νά βάζει ἕνα σωρὸ προσκόμματα στὴν ἐλεύθερη ἀνάπτυξη τῆς δραστηριότητάς τους.

6) Τὸ βάρος τοῦ γραφειοκρατικοῦ μονοπωλίου

Παρ' ὅλους τοὺς φόρους και τοὺς κάθε λογῆς περιορισμοὺς ἡ ἰδιωτική οἰκονομία εἶχε κάνει ἀλματώδεις προόδους. Ἡ ὑπαιθρος εἶχε ξανά διαφοροποιηθεῖ και ἡ τάξη των «κουλάκων» (των εὐπόρων χωρικῶν) εἶχε γίνι τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο στὰ χωριά. *«Μὴ ἔχοντας βιομηχανικά προϊόντα*

*νά προσφέρει, τὸ κράτος εἶχε ἐκτοπισθεῖ ἀπὸ τὴν ἀγροτική ἀγορά». Μιὰ νέα τάξη ἐμπόρων ξεπεταγόταν «σάν μέσα ἀπὸ τὰ ἐγκατα τῆς γῆς» ἀνάμεσα στοὺς κουλάκους καὶ τοὺς βιοτέχνες καὶ τοὺς μικροεργοδότες. «**Κι' αὐτὲς ἀκόμα οἱ κρατικές ἐπιχειρήσεις ἦταν ὑποχρεωμένες νὰ καταφεύγουν ὀλοένα καὶ πιὸ συχνὰ στοὺς ἐμπόρους γιὰ νὰ γυρέψουν πρῶτες ὕλες. Παντοῦ ἐνοιωθε κανεῖς τὸ ἀνερχόμενο κῦμα τοῦ καπιταλισμοῦ**» (1).*

Ἄλλ' ὅς ἀφήσουμε κατὰ μέρος τὸν «καπιταλισμὸ» κι' ὅς ἐκπλαγοῦμε γι' αὐτὸ τὸ δυναμισμὸ τῶν ἰδιωτικῶν στοιχείων. Χαρακτηριστικὴ εἶναι, ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῆ, ἡ ἀπορία ἑνὸς τυπικοῦ σημερινοῦ «μαρξιστῆ», τοῦ Charles Bettelheim, ὁ ὁποῖος ρωτᾷει: «**Ἀπὸ ποῦ ἄραγε προέρχεται αὐτὴ ἡ ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλιστικοῦ τομέα κι' αὐτὴ ἡ ἀνικανότητα τοῦ σοσιαλιστικοῦ τομέα νὰ τὸν καταπολεμήσει μὲ τὰ μέσα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ**» (2); Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ παίρνει μιὰ δραματικὴ σημασία γιὰτί, ὅπως σπεύδει νὰ προσθέσει ὁ ἴδιος συγγραφεὺς, «**αὐτὴ ἡ ἀνικανότητα τοῦ σοσιαλιστικοῦ τομέα ἐξανάγκασε τὸ Κράτος νὰ προσφεύγει στὴ βία καὶ νὰ περιορίζει ἔτσι τὴν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς**».

Γιὰ πρώτη φορὰ ἕνας μαρξιστῆς λέει γιὰ ἕνα καθεστῶς ὅτι περιορίζει τὴν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς χωρὶς ταυτόχρονα νὰ τὸ καταγγέλλει ὡς «ἀντιδραστικὸ» καὶ «ἱστορικὰ καταδικασμένο»!

Ὅπως δὴποτε, τὸ ἐρώτημα μένει πάντοτε ἀνοιχτό: ποιά ἦταν ἡ βαθύτερη αἰτία αὐτῆς τῆς σχετικῆς ὑποἀνάπτυξης τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τοῦ κρατικοποιημένου τομέα;

Ὅλοι οἱ συγγραφεῖς συμφωνοῦν ὅτι αἰτία ἦταν ἡ *ὑπερβολικὴ ἐξόγκωση τῶν μὴ παραγωγικῶν ἐξόδων τῶν κρατικοποιημένων ἐπιχειρήσεων, ἡ πληθωρικὴ ἀνάπτυξη τοῦ γραφειοκρατικοῦ τοῦ μηχανισμοῦ* ποῦ ἡ συντήρησή του καταβρόχχιζε τὰ ἴσχνά τους κέρδη χωρὶς νὰ ἀποφέρει καμιά σημαντικὴ οἰκονομικὴ ὠφέλεια. Κατὰ τίς ἐπίσημες στατιστικὲς τοῦ κράτους, ἀνάμεσα στὸ 1923 καὶ τὸ 1925 οἱ γραφειοκρατικοὶ μισθοὶ αὐξήθηκαν κατὰ 94,8%, οἱ μισθοὶ τῶν κρατικῶν ἐμποροῦπαλλήλων κατὰ 108,3% καὶ οἱ μισθοὶ τῶν ἐργατῶν τῆς βαρεῖας βιομηχανίας κατὰ 52%: καθὼς οἱ μισθοὶ ἦταν πάνω κάτω στάσιμοι κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς διαιτίας, ἡ αὐξησὴ τους φανερώνει τὴ δυσανάλογη αὐξησὴ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὑπαλλήλων σχετικὰ μὲ τοὺς ἐργάτες. Οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχῆγοι τῆς γραφειοκρατίας δὲν σταμάτησαν ποτὲ νὰ διαμαρτύρονται γιὰ τὴν πληθωρικὴ αὐξησὴ τῶν ὑπαλλήλων. Μιὰ ἐγκύκλιος τοῦ Ρύκωφ καὶ τοῦ Στάλιν ζητοῦσε, τὸ 1926, νὰ ἐλαττωθεῖ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπαλλήλων τουλάχιστον κατὰ 20%: «**Ὁ διοικητικὸς μας μηχανισμὸς καὶ τὰ οἰκονομικά μας ὄργανα καταβροχθίζουν κάθε χρόνον περὶ τὰ δύο δισεκατομ. ρούβλια**» (τὸ ἐθνικὸ εἰσόδημα ἦταν τότε 25 δισεκατομ.). «**Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι τὰ ἐξοδα αὐτὰ μποροῦν νὰ ἐλαττωθοῦν κατὰ 300 ἢ 400 ἑκατομμύρια πρὸς ὄφελος**

1) Λ. Τρότσκι: *Ἡ Προδομένη Ἐπανάσταση*, σελ. 51.

2) Charles Bettelheim: *La planification soviétique*, σελ. 21 - 22.

λος της βιομηχανίας μας» (1). "Όπως φαίνεται από μια επίσημη έκθεση που δημοσιεύτηκε το Μάϊο του 1927, μόνο και μόνο ή λογιστική ύπηρεσία της κρατικής βιομηχανίας άπασχολούσε 500 000 υπαλλήλους και κόστιζε 1 δισεκατομ. ρούβλια το χρόνο: δέκα χρόνια άργότερα, οί λογιστές —τυπικοί εκπρόσωποι των νέων μικρο-μεσαίων στρωμάτων που δημιουργήθηκαν πάνω στη βάση της γραφειοκρατικής οικονομίας— άποτελούσαν μια στρατιά από 1.617 000 πρόσωπα (2)!

Ή άνικανότητα της κρατικοποιημένης βιομηχανίας νά έκπληρώσει τήν άποστολή της, δηλαδή νά βελτιώσει τό βιοτικό επίπεδο του πληθυσμού, και συγκεκριμένα νά λύσει τό κεντρικό πρόβλημα της σοβιετικής κοινωνίας, δηλαδή νά δημιουργήσει μια όργανική σύνδεση ανάμεσα στην άστική και τήν άγροτική παραγωγή και νά άπομακρύνει έτσι όριστικά τόν κίνδυνο της πείνας που άπειλούσε διαρκώς τούς άστικούς πληθυσμούς, όφείλετο κατ' άρχήν στην υπερβολική και καταστρεπτική αύξηση των «περιτών έξόδων» του κρατικοποιημένου τομέα, ό όποϊος άσφυκτιούσε κάτω από τό βάρος των άνιόντων έξόδων συντηρήσεως του πληθωρικού γραφειοκρατικού του μηχανισμού. "Όπως παρατηρεί ό Charles Bettelheim, «λόγω του ειδικού του βάρους και της κυριαρχίας του θέσης μέσα στην οικονομία, ό σοσιαλιστικός (sic) τομέας δέν φοβόταν τόν άνταγωνισμό. Τίποτε λοιπόν δέν τόν ύποχρέωνε νά περιορίσει τά έξοδά του. Από τήν άλλη μεριά, ή έλλειψη δημοκρατίας έμπόδιζε τούς εργάτες, τούς άγρότες και τούς καταναλωτές νά άπαιτήσουν τόν περιορισμό των έξόδων...» (3).

"Όταν ή έλλειψη δημοκρατίας έχει τέτοια οικονομικά άποτελέσματα, πώς νά μη θυμηθούμε τόν Μάρξ που έξεθελάζε τή δημοκρατία και τή θεωρούσε σάν τό μόνο καθεστώς που συνενώνει τήν «τυπική» και τήν «ύλική» (ούσιαστική) έλευθερία (4); Και πώς νά μη διαμαρτυρηθούμε για τή κατάχρηση που κάνουν οί σημερινοί ψευτομαρξιστές της κριτικής της «τυπικής» δημοκρατίας:

Ή δημοκρατία δέν είναι «τυπική» όταν ή έλλειψή της έχει τέτοια οικονομικά και κοινωνικά άποτελέσματα! Ή κατάπνιξη του δημοσίου έλέγχου έκανε δυνατή αυτή τήν πληθωρική αύξηση του αριθμού των υπαλλήλων κι' άπ' αυτήν προερχόταν τό υπερβολικό κόστος παραγωγής της βιομηχανίας, που ήταν 80 100% μεγαλύτερο από τό κόστος των καπιταλιστικών βιομηχανιών. **Ή συμφιλίωση της άγροτικής μάζας με τό καθεστώς** (και άργότερα, ή έξάπλωση του σοσιαλισμού στην ύπαιθρο) έξηρθε (και άργότερα, ή έξάπλωση του σοσιαλισμού στην ύπαιθρο) έξηρθε τάτο, όπως έλεγε ό Λένιν, από τόν αριθμό των τρακτέρ που τό κράτος θά έβαζε στη διάθεση των φτωχών άγροτών: αλλά τά τρακτέρ που

1) Άναφέρεται από τόν L. Laurat: ένθ. άν. σελ. 173.

2) Σύμφωνα με τά στοιχεία που έδωσε ό Μολότωφ στο 18ο Συνέδριο του Κ.Κ. της Ε.Σ.Σ.Δ. (1937).

3) Charles Bettelheim: ένθ. άν. σελ. 22.

4) Βλ. πιο πάνω § 46 (σελ. 195, ύποσημ. 3).

έβγαιναν τὸ 1928 ἀπὸ τὰ περίφημα ἐργοστάσια Πουτίλωφ τοῦ Λένιν - γκραντ κόστιζαν ἐξήμισυ χιλιάδες ρούβλια (3.250 δολλάρια), ἐνῶ μποροῦσε νὰ τ' ἀγοράσει κανεὶς στὶς Η.Π.Α. γιὰ 400 δολλάρια (!) Ἐν ἑσθ' ἀναμνηθοῦμε ὅτι τὸ μέσο *εἰτήσιο* οἰκογενειακὸ ἀγροτικὸ εἰσόδημα δὲν ὑπερέβαινε τότε τὰ 450 ρούβλια, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ φανταστοῦμε τί εἶδους «φιλία» ἀισθανόταν ὁ ἀγροτικὸς κόσμος γιὰ τὸ καθεστῶς!

Ἡ ἔντονη κοινωνικὴ διαφοροποίηση ποῦ ἐγινε στὴ ρωσικὴ ὑπαιθρο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ΝΕΠ μετέτρεψε γρήγορα τὴν ἀγροτικὴν δυσφορίαν τοῦ 1923 - 24 σὲ μιὰ ἀπροκάλυπτη ἔχθρα :

80. Ἡ ταξικὴ διαφοροποίησις στὴν ὑπαιθρο καὶ τὸ κόμμα

Ἡ ρωσικὴ ὑπαιθρος, ποῦ εἶχε διπλὰ ἰσοπεδωθεῖ ἀπὸ τὴ δευτέρην διανομὴ τῆς γῆς τοῦ 1919 καὶ ἀπὸ τὸν ὀδοστρωτήρα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ τοῦ «πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ», ἄρχιζε νὰ παρουσιάζει τὰ σημάδια μιᾶς κάποιας διαφοροποίησης ἤδη ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ΝΕΠ. Κι' ὅπως εἶπαμε ἤδη, ὁ Λένιν καὶ οἱ μπολσεβίκοι κατεῖχοντο ἀπὸ μιὰ ἀληθινὴ ἀγωνία μπρὸς στὸν κίνδυνον τῆς «παλινόρθωσης τοῦ καπιταλισμοῦ» ποῦ κυφοροῦσε ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἐλεύθερης κυκλοφορίας τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ἀποδέσμευσις τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας στὴν ὑπαιθρο. Αὐτοὶ οἱ πανάθλιοι μουζίκιοι ποῦ μόλις καὶ μετὰ βίας κατόρθωναν νὰ θρέψουν τὶς οἰκογένειάς τους, ἔπαιρναν τώρα μὲ τὴ ΝΕΠ τὴν ὄψιν αὐτῶν τῶν «ἀνεξάρτητων παραγωγῶν ἐμπορευμάτων» ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὑποτίθεται ὅτι εἶχαν προέλθει — στὴ Δύση καὶ πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων — οἱ πρῶτοι καπιταλιστῆς «*Ἡ ἀγροτιά*, ἔλεγε ὁ Λένιν, *εἶναι τὸ φυτώριον ἀπὸ τὸ ὁποῖον προῆλθε ἡ ἀστικὴ τάξις*»⁽²⁾. Αὐτὸ ἦταν ἴσως σωστὸ προκειμένου γιὰ τὶς μεσαιωνικὲς κοινότητες τοῦ 11ου αἰῶνα. Ἀλλὰ ἤδη στὸ 12ο αἰῶνα εἶχε πάψει νὰ εἶναι σωστὸ. Στὸν 20ῦ αἰῶνα, μιὰ τέτοια ὑπόθεσις γιὰ τὴ γένεσιν τῆς ἀστικῆς τάξεως εἶναι καθαρὴ ἀνοησία. Αὐτὸ δὲν ἐμπόδιζε τὸν Λένιν νὰ πιστεύει ποδοπατώντας τὸ πιὸ στοιχειῶδες bon sens, ὅτι «*ἡ μικρὴ παραγωγὴ δημιουργεῖ τὸν καπιταλισμὸν καὶ τὴν μπουρζουαζία — συνεχῶς, κάθε μέρα καὶ κάθε ὥρα ποῦ περνᾷ, αὐθόρμητα καὶ κατὰ μάζας*»⁽³⁾!

Ποιοὶ ἦταν αὐτοὶ οἱ — φανταστικοὶ — «καπιταλιστῆς»;

α) Οἱ κουλάκοι

Αἰτία τῆς κοινωνικῆς διαφοροποίησης στὴν ὑπαιθρο ἦταν ὁ μοιραῖα ἄνιστος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐγινε τὸ 1919 ἡ διανομὴ τοῦ ἐμφύχου καὶ τοῦ ἀψύχου ὕλικου τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἀνεπάρκεια τῶν γεωργικῶν μηχανῶν καὶ ὁ σχετικὰ μικρὸς ἀριθμὸς τῶν ζῶων ἔκαναν ἀδύνατη τὴν ἀληθινὴ ἐξίσωσιν τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων. Θεωρητικὰ, ἦταν

1) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Arthur Feiler : Das Experiment des Bolschevismus, 1929, σελ. 113.

2) Λένιν : Ὁ ἐξεγερτισμὸς, κτλ. Ἐνθ. ἀν. II, 778.

3) Λένιν : αὐτ. II, 693.

δυνατό νά γίνει μιὰ ἴση διανομή τῆς γῆς —καί πάλι, στήν πράξη, μερικοί θά ἔπαιρναν τίς καλύτερες γαίτες καί ἄλλοι τίς χειρότερες. Ὅπως δὲ ποτε, ἓνα πλῆθος ἀπό χωρικούς ἔμεινε μοιραῖα ἔξω ἀπό τήν διανομή τοῦ ἔμψυχου καί ἄψυχου ὑλικοῦ: ἔτσι π.χ. τὸ 1922, ἂν μόνο τὰ 4,1% τῶν καλλιεργητῶν δὲν εἶχαν δικό τους χωράφι, ἀντίθετα τὰ 34,1% δὲν εἶχαν δικά τους ἄλογα. Μοιραῖα, αὐτὸ τὸ 1/3 τοῦ συνολικοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ βρέθηκε σὲ μιὰ σχέση ὑποτέλειας ἀπέναντι σ' αὐτοὺς ποὺ εἶχαν κατορθώσει νά βγοῦν οἱ πιὸ κερδισμένοι ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴ ἐπανάσταση. Ἐπιπλέον, ὁ νέος ἀγροτικὸς κώδικας ποὺ ἐπεβλήθη μὲ τὴ ΝΕΠ, νομιμοποίησε τὴν ἐκμίσθωση τῶν χωραφιδῶν καί τὴν πρόσληψη μισθωτῶν στὰ ἀγροκτῆματα. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἤδη ἀπὸ τὸ 1925 μιὰ τάξη εὐπορῶν χωρικῶν («κουλάκων») ξεχωρίστηκε ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴ μάζα καί ἔγινε τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο μέσα στὰ χωριά.

Ἴδου πῶς παρουσιάζεται τὸ 1925 ἡ νέα διάρθρωση τῆς ὑπαίθρου (1):

23. Ἡ νέα διαστρωμάτωση τῶν καλλιεργειῶν 1922—1925

Κατηγορίες ἀγροκτημάτων	Σὲ % τῆς γῆς	
	1922	1925
Ἀγροκτῆματα μέχρι 2 ντεσιατίνες	46,0	33,0
» ἀπὸ 2—6 »	40,3	49,3
» ἀπὸ 6—10 »	5,6	10,2
» πάνω ἀπὸ 10 »	1,2	3,3

Ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος μᾶς δίνει μιὰ συγκεκριμένη ἰδέα γιὰ τὴν κοινωνικὴ διαφοροποίηση στὴ σοβιετικὴ ὑπαίθρο τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1926, τὴν ἐποχὴ δηλαδὴ ὅπου τὸ πρόβλημα τῶν «κουλάκων» ἔγινε τὸ κύριο θέμα τῶν συζητήσεων ἀνάμεσα στὴ «δεξιὰ» καί τὴν «ἀριστερὴ» πτέρυγα τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος. Στὸ χαμηλότερο σκαλοπατί τῆς ἱεραρχίας τῶν εἰσοδημάτων βρίσκονταν 5 ἑκατομμύρια πρόσωπα, τὰ 20% τῶν καλλιεργητῶν, ποὺ εἶχαν ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ κάθε φορολογικὴ ὑποχρέωση. Οἱ μικροὶ χωρικοὶ πλήρωναν τὰ 2% τοῦ εἰσοδήματός τους. Ὡς εὐποροὶ χωρικοὶ ἔθεωροῦντο ὅσοι κέρδιζαν πάνω ἀπὸ 200 ρούβλια τὸ χρόνο: αὐτοὺς χτυποῦσε κυρίως ὁ φόρος ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος (20-21%). Σ' αὐτὴ τὴν κατηγορίαν ἀνήκαν περὶ τὰ τρισημῖσι ἑκατομμύρια ἄτομα, τὰ 14% τοῦ συνόλου τῶν καλλιεργητῶν. Σ' αὐτοὺς ἀνήκε τὸ 1/4 σχεδὸν (τὰ 24%) τοῦ συνολικοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος κι' ἀπὸ

1) Βλ. Boris Brutzkus : Agrarentwicklung und Agrarrevolution in Russland, 1925, σελ. 97.

αυτούς προέρχονταν τὸ ἡμισυ σχεδὸν (τὰ 47 %) τῶν φορολογικῶν ἐσόδων τοῦ κράτους ἀπὸ τὴν ὑπαίθρο (1).

Ἴδου ἡ συνολικὴ εἰκόνα τῆς διαφοροποίησης τῶν ἀγροτῶν κατὰ τὴν ἐπίσημη Στατιστικὴ Ἐπετηρίδα τῆς ΕΣΣΔ :

24. Ἡ κοινωνικὴ διαφοροποίησις στὴν ὑπαίθρο 1924—27

	Ἀριθμὸς τῶν ἰδιωτικῶν ἀγροκτημάτων (σὲ χιλιάδες)			Ἀριθμὸς τῶν ἀτόμων (σὲ χιλιάδες)		
	1924—25	1925—26	1926—27	1924—25	1925—26	1926—27
Προλετάριοι	2,184	2,454	2 560	4,025	4,532	4,713
Ἀγροκτηματίες *	20,209	19,955	20,213	107,919	106,558	108,010
α) Φτωχοὶ	5,803	5,317	5,037	25,345	22,664	21,106
β) Μεσαῖοι	13,678	13,822	14,280	77,870	78,539	81,045
γ) Ἐργουδοῦτες	728	816	896	4,804	5,355	5,859

* Ὡς ἐργουδοῦτες ἐθεωροῦντο α) ὅσοι εἶχαν ἰδιότητα παραγωγικὰ μέσα ἀξίας πᾶνω ἀπὸ 1600 ρούβλια καὶ ἢ τὰ νοικιάζαν ἢ χρησιμοποιοῦσαν μισθωτοὺς ἐργάτες γιὰ πᾶνω ἀπὸ 50 ἐργάσιμες μέρες τὸ χρόνο, καὶ β) ὅσοι εἶχαν ἰδιότητα παραγωγικὰ μέσα ἀξίας 800 ρουβλ. καὶ χρησιμοποιοῦσαν μισθωτοὺς ἐργάτες γιὰ πᾶνω ἀπὸ 75 μέρες τὸ χρόνο. Ὡς φτωχοὶ ἀγρότες ἐθεωροῦντο α) ὅσοι δὲν εἶχαν ἀροτριῶντα ζῶα καὶ τὸ κτῆμα τους δὲν ξεπέρανε τὶς 4 ντεσιατίνες καὶ οἱ μισοὶ ἀπὸ τοὺς κτηματίες 4—6 ντεσ., καὶ β) ὅσοι εἶχαν ἓνα ἀροτριῶν ζῶο καὶ κτῆμα 1 ντεσ. *Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀνήκαν στὴν κατηγορίαν τῶν μεσαίων ἀγροτῶν. Βλ. Βαγκον! ἔνθ. ἀν. σελ. 135.

Τὸ 1928, στὶς παραμονὲς τῆς λεγόμενης «κολλεκτιβοποίησης», ὑπῆρχαν περὶ τὰ 25 ἑκατομμύρια ἀνεξάρτητοι καλλιεργητές. Ἀπ' αὐτοὺς, ἐνάμισι τὸ πολὺ δύο ἑκατομμύρια ἀνήκαν στὴν (σχετικότατα) εὐπορῆ τάξιν τῶν κουλάκων. Ἡ ὁμάδα τῶν μεσαίων χωρικῶν περιλάμβανε 15—18 ἑκατομμύρια ἀγρότες. Οἱ φτωχοὶ ἀγρότες : αὐτοὶ ποὺ ὀργάνων τὰ μικροσκοπικὰ τους χωράφια μὲ ξύλινα ἄροτρα, ποὺ δὲν εἶχαν οὔτε δικὰ τους ἄλογα, οὔτε δικές τους ἀγελάδες καὶ ποὺ, ὡς ἐκ τούτου, βρίσκονταν διαρκῶς στὸ ἔλεος τῶν κουλάκων καὶ τῶν τοκογύφων τῶν χωριῶν, ἦταν περίπου τὸ 1/4 τοῦ συνόλου τῶν καλλιεργητῶν : πέντε ὡς ὀκτὼ ἑκατομμύρια (2).

6) Τὸ πρόβλημα τῶν «κουλάκων»

Μιά τέτοια διαφοροποίησις τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ δὲν παρουσιάζει τίποτε τὸ δραματικὸ καὶ δὲν θὰ ἔθετε κανένα ἰδιαίτερο ζήτημα σὲ καμιά κανονικὰ λειτουργοῦσα ἐθνικὴ οἰκονομία. Στὴν ΕΣΣΔ πῆρε τὶς διαστάσεις ἐνὸς τρομακτικοῦ ἰδεολογικοῦ καὶ κοινωνικοῦ προβλήματος.

1) Κατὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ δίνει ὁ μπολσεβίκος Μιλιούτιν στὸ βιβλίον του Ἄγροτικὴ Πολιτικὴ, Μόσχα 1926. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Η. J. Seraphim : ἔνθ. ἀν. σ.232β.

2) Βλ. I. Trotsky : The Real Situation in Russia σελ. 64—67 καὶ Staline : Στὸ μέτωπο τῶν σιτηρῶν : Les Questions du Léninisme II, 34.

Γιὰ τοὺς ἰδεολόγους, ἡ ἐπανεμφάνιση τῶν κουλάκων εἶχε γίνει ταυ-
τόσημη μὲ τὴν παλινόρθωση τοῦ... καπιταλισμοῦ: τὰ λιγοστὰ ἄλογα καὶ
οἱ ἀγελάδες ποὺ ἦταν οἱ μόνες ἐνδείξεις τοῦ «πλοῦτου» αὐτῶν τῶν κου-
λάκων ποὺ μὲ τὶς οἰκογένειές τους ἀποτελοῦσαν μιὰ ομάδα ἀπὸ 8 10
ἑκατομμύρια πρόσωπα, παίρναν στὴ φαντασία τῶν μπολσεβίκων (καὶ
ἰδίως τῶν τροτσκιστῶν) τὴν ὄψη τοῦ «κεφαλαίου» ποὺ ἡ παλινόρθωσή του
ὑπονόμευε τὸ «προλεταριακὸ» καθεστῶς. Ἀκόμα μέχρι τὸ 1936, ὁ Τρότ-
σκι πίστευε στὰ σοβαρὰ ὅτι ἡ ἀναμφισβήτητη οἰκονομικὴ δύναμη ποὺ
εἶχαν ἀποκτήσει τότε οἱ κουλάκοι τοὺς εἶχε ἐπιτρέψει νὰ «κυριεύσουν
πολυάριθμα τοπικὰ σοβιὲτ (1) καὶ νὰ ἀπειλήσουν τὴ «δικτατορία τοῦ προ-
λεταριάτου» καὶ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ πεδίου!

Αὐτὴ ἦταν ἡ «ἰδεολογικὴ» — ἡ φανταστικὴ — ὄψη τοῦ προβλήματος
τῶν «κουλάκων». Βέβαια, ἀπὸ τὴν καθαρὰ ἀκαδημαϊκὴ ἄποψη, οἱ ἀνη-
συχίες τῶν τροτσκιστῶν δὲν ἦταν ἀβάσιμες: ὅπως θὰ ἔλεγε ἡ Rosa Luxemburg,
ἡ αὐθόρμητη διαφοροποίηση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ εἶχε δη-
μιουργήσει μιὰ συμπαγῆ ομάδα «ἐχθρῶν τοῦ σοσιαλισμοῦ» στὴν ὕπαι-
θρο. Ἀλλά, ἄλλη μιὰ φορά, δὲν ἐπρόκειτο οὔτε γιὰ τὸ σοσιαλισμό, οὔτε
γιὰ τὴν κοινωνικοποίηση τῆς γῆς.

Τὸ *πραγματικὸ* πρόβλημα ποὺ ἔθεταν οἱ κουλάκοι ἦταν πολὺ πιὸ
πεζό: *Ἡ ἐξάπλωση τῆς μικρομεσαίας γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης εἶχε ἐλατ-
τώσει σημαντικὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀγροτῶν ποὺ πούλουσαν τὰ προϊόντα τους
στὴν ἀγορὰ.* Ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ σπάνις τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων συν-
τελοῦσαν ἀκόμα περισσότερο στὴν οἰκονομικὴ ἀπομόνωση τῆς τεράστιας
πλειοψηφίας τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ φτωχοὶ καὶ μεσαῖοι ἀγρότες
παρῆγαν τὸ 1927 τὰ 85% σχεδὸν τῆς συνολικῆς παραγωγῆς δημητριακῶν
— ἀλλὰ ἡ συμμετοχὴ τους στὸ ἐμπόριο τῶν δημητριακῶν ἦταν ἀκόμα πιὸ
μηδαμινὴ ἀπὸ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο. Ἡ παραγωγὴ εἶχε φτάσει στὸ προπο-
λεμικὸ ἐπίπεδο — ἀλλὰ μὴ βρίσκοντας στὴν ἀγορὰ βιομηχανικὰ προϊόντα
σὲ ἐπαρκεῖς ποσότητες καὶ σὲ τιμὲς προσιτές, οἱ χωρικοὶ δὲν εἶχαν κα-
νένα συμφέρον νὰ πουλήσουν τὰ δικά τους προϊόντα καὶ προτιμοῦσαν
νὰ τ' ἀποθηκεύσουν ἢ ἀκόμα καὶ νὰ τὰ δώσουν στὰ ζῶα τους. Τὸ ἀποτε-
λεσμα εἶναι ὅτι, *τὸ 1925, οἱ ἀγρότες πούλουσαν στὶς πόλεις μόνο τὸ ἕνα
τρίτο τῶν τροφίμων ποὺ φέγγαν στὴν ἀγορὰ τὴν προπολεμικὴ περίοδο.*

Τὸ ἐμπορεύσιμο πλεόνασμα τῶν δημητριακῶν ἀντιπροσώπευε ἕνα
ὀλοένα καὶ μικρότερο ποσοστὸ τῆς παραγωγῆς παρ' ὅλον ὅτι ἡ παραγω-
γὴ μόλις εἶχε φτάσει τὸ προπολεμικὸ ἐπίπεδο καὶ παρ' ὅλον ὅτι ὁ πλη-
θυσμὸς (στὰ σύνορα τῆς ΕΣΣΔ) εἶχε ἀνέβει ἀπὸ 139 ἑκατομ. τὸ 1913 σὲ
147 ἑκατομ. τὸ 1926. *Τὰ δημητριακὰ τὰ προσφερόμενα στὴν ἀγορὰ τὸ 1913
ἦταν τὰ 20,3% τῆς συνολικῆς συγκομιδῆς. Τὸ ποσοστὸ αὐτὸ πέφτει στὰ
14,3% τὸ 1924 - 25, στὰ 13,2% τὸ 1925 - 26, στὰ 12,1% τὸ 1927 -
28 καὶ στὰ 11,1% τὸ 1928 - 29 (2).*

1) Λ. Τρότσκι: *Ἡ Προδομένη Ἑπανάσταση*, σελ. 52.

2) Βλ. Βαγκόν: ἔνθ. ἀν. σελ. 136 ὕποσημ.

Μοιραία, οί κουλάκοι ἀπόκτησαν μιά σχεδόν μονοπωλιστική θέση στην ἀγορά τῶν δημητριακῶν. Τό φθινόπωρο τοῦ 1926, *ἐνάμισυ ἑκατομύριο κουλάκοι, τὰ 6%, τοῦ συνόλου τῶν καλλιεργητῶν, κρατοῦσαν στὰ χέρια τους τὰ 60%, τῶν σιτηρῶν τῶν προοριζομένων γιά τὸ ἐσωτερικὸ καὶ τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο.* Ἀπ' αὐτοὺς ἐξηρτᾶτο ὄχι μόνο ὁ ἐπισιτισμὸς τῶν ἀστικῶν πληθυσμῶν ἀλλὰ καὶ καὶ τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο τῶν σοβιέτ: ἀπὸ τίς ἐξαγωγές τῶν σιτηρῶν ἐξηρτᾶτο ἡ εἰσαγωγή ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν μηχανῶν ποὺ χρειάζονταν γιά τὴ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξη τοῦ τόπου

Γιά τὴν κατάσταση αὐτὴ ἔφταιγε κατ' ἀρχὴν ἡ κρατικοποιημένη βιομηχανία μὲ τὰ λιγοστά τῆς προϊόντα καὶ τίς ἀπρόσιτές τῆς τιμές. *Ἡ πρωτοφανὴς στὰ οἰκονομικὰ χρονικὰ μεταμόρφωση τῶν εὐπορῶν χωρικῶν σὲ «πρόβλημα» ἦταν ἡ ζωντανὴ ἀπόδειξη τῆς κακῆς διαχείρισης τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας ἀπὸ τὴ γραφειοκρατία,* ἡ ὁποία δὲν εἶχε κατορθώσει οὔτε νὰ ἐξασφαλίσει τὸν ἐπισιτισμὸ τῶν ἀστικῶν πληθυσμῶν, οὔτε νὰ δημιουργήσει τίς στοιχειώδεις προϋποθέσεις μιᾶς ὁποιασδήποτε ὀργανικῆς σύνδεσης τῆς ἀστικῆς οἰκονομίας μὲ τὴν ἀγροτικὴ. Τὸ 1927, ἡ ψαλίδα τῶν τιμῶν ἔμενε πάντοτε ἀνοιχτή: ἡ ἀκρίβεια τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἦταν τέτοια, ὥστε ἡ ἀγοραστικὴ δύναμη τῶν ἀγροτῶν εἶχε πέσει στὰ 40-50% τῆς προπολεμικῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωση ἦταν ἡ μόνη χώρα στὸν κόσμον ὅπου οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων κινδύνευαν ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸ φάσμα τοῦ λιμοῦ! Ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» σήμαινε ὅτι μιὰ μικρὴ μειοψηφία εὐπορῶν χωρικῶν μποροῦσε ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή, παρ' ὅλον ὅτι δὲν εἶχε κανένα πολιτικὸ δικαίωμα καὶ παρ' ὅλον ὅτι ἦταν τὸ ἀντικείμενο μιᾶς συστηματικῆς φορολογικῆς καταπίεσης, νὰ «μπλοκάρει» τόσο τὸν ἐπισιτισμὸ τῶν ἀστικῶν πληθυσμῶν ὅσο καὶ τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξηρτᾶτο τὸ μέλλον τῆς βιομηχανίας τοῦ τόπου!

Δὲν εἶναι δύσκολο λοιπὸν νὰ καταλάβουμε γιὰ τὸ «πρόβλημα τῶν κουλάκων» ἔγινε τὸ κύριον θέμα τῶν συζητήσεων μέσα στὸ μπολσεβίκικὸ κόμμα ἀπὸ τὸ 1923 καὶ μετὰ.

Τὶ στάση ἔπρεπε νὰ τηρήσει τὸ κράτος ἀπέναντι στὴν ἀγροτικὴ μάζα; Μέχρι τὸ τέλος τοῦ 1924, τὸ κόμμα δὲν εἶχε ἀκόμα πάρει μιὰ σαφῆ θέση. Ὁ Ζηνόβιεφ π.χ. ποὺ λίγο ἀργότερα θὰ γινόταν ὁ συναρχηγὸς τῆς «ἀριστερῆς ἀντιπολίτευσης», ζητοῦσε τότε νὰ δοθεῖ στοὺς ἀγρότες ἡ δυνατότητα νὰ συμμετάσχουν πληρέστερα καὶ ἀποτελεσματικότερα στὴ διεύθυνση τῶν σοβιέτ. Ὁ Μπουχάριν, ὁ Ρύκωφ καὶ ὁ Τόμσκι ἦταν τῆς γνώμης ὅτι ἔπρεπε ν' ἀποδεσμευθεῖ ἐντελῶς ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία στὴν ὑπαιθρο: ἐφ' ὅσον εἶχε ἀποδειχθεῖ ὅτι οἱ φτωχοὶ καὶ μεσαῖοι ἀγρότες δὲν παρήγαν παρὰ μόνο ὅτι τοὺς χρειάζονταν γιά νὰ ζήσουν, ἡ κυβέρνηση ἔπρεπε νὰ εὐνοήσει τὴν ἀνάπτυξη τῶν μεγάλων ἀγροκτημάτων ὑποστηρίζοντας τοὺς πιδὲ εὐποροὺς χωρικοὺς. Πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση σχηματίστηκε ἡ «δεξιὰ» πτέρυγα τοῦ κόμματος (Μπουχάριν - Στάλιν -

Ρύκωφ - Τόμσκι) που πλειοψήφησε στο Πολιτικό Γραφείο και κυβέρνησε την Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι το 1929. Αντίθετα, ο Τρότσκι είχε προτείνει ήδη από τη μεθεπομένη της κρίσης το 1923 ένα συνεπές και ολοκληρωμένο οικονομικό πρόγραμμα για τη λύση τόσο της χρονίας επισιτιστικής κρίσης, όσο και του προβλήματος της βιομηχανικής καθυστέρησης.

81. Το πρόγραμμα της «άριστερης αντιπολίτευσης»

Οι θέσεις του Τρότσκι έγιναν η βάση της «άριστερης» πτέρυγας του μπολσεβικικού κόμματος στην οποία προσχώρησαν το 1925 ο Ζηνόβιεφ και ο Καμένεφ αντιδρώντας κατά της «φιλοκουλακικής» πολιτικής των «δεξιών».

Η ομάδα αυτή που συγκέντρωσε άναμφισβήτητα την élite του κόμματος και ιδιαίτερα τα διανοούμενά του στοιχεία, χαρακτηρίστηκε ως «άριστερά» όχι βέβαια γιατί έβλεπε τον κόσμο «μέ το μάτι των πιό φτωχών», αλλά γιατί ζητούσε να όξύνει την αντίθεση ανάμεσα στο κράτος και τους κουλάκους, να έπιταχύνει στο μέξιμουμ το ρυθμό της βιομηχανίας και να ανοικοδομήσει τη «σοσιαλιστική» βιομηχανία πάνω στη βάση μιός έντακτης έκμετάλλευσης της άγροκτης μάζας.

α) Η κολλεκτιβοποίηση της γεωργίας

Η κολλεκτιβοποίηση της άγροκτης οίκονομίας ήταν το πρώτο αίτημα της Άριστερας: Για να λύσει το χρόνιο επισιτιστικό πρόβλημα, το κράτος έπρεπε να πάψει να έξαρτάται από την καλή θέλψη των κουλάκων. Έφ' όσον ή μικρή και ή μεσαία γεωργική έκμετάλλευση δέν ήταν σε θέση να έξασφαλίσουν τον επισιτισμό των άστικών πληθυσμών, το σε θέση να δημιουργήσει μεγάλα μοντέρνα κολλεκτιβιστικά άγροκράτος έπρεπε να δημιουργήσει μεγάλα μοντέρνα κολλεκτιβιστικά άγροκρήματα ίκανά να συναγωνιστούν τους κουλάκους στην άγορά των δημητριακών, να τους έκτοπίσουν και ν' αναλάβουν αυτά την τροφοδότηση των άστικών πληθυσμών. Βέβαια, ένα τέτοιο έργο ήταν έργο μακράς πνοής. Η μετατροπή της ιδιωκτης άγροκτης έκμετάλλευσης σε συνεταιρική ή «ομαδική» έπιχείρηση θα γινόταν βαθμιαία και ειρηνικά, με τη συγκατάθεση των ίδιων των ένδιαφερομένων: *κι' οι πιό έξτρεμιστές από τους όπαδούς του Τρότσκι δέν διανοήθηκαν ποτέ ότι το πέρασμα από την ιδιωκτη στην ομαδική καλλιέργεια θα γινόταν με τη βία.* Κατά την άντίληψή τους, οι φτωχοί χωρικοί, που άποτελοούσαν το 1/6 του άγροκτικού πληθυσμού, θα προσχωρούσαν μόνοι τους στα κολχόζ άν ή κυβέρνηση τους προμήθευε τα άπαραίτητα έφόδια: τρακτέρ, λιπάσματα, σπορές κ.τ.λ. Άλλ' οι βιομηχανίες τρακτέρ, λιπασμάτων, κ.λ., από τις όποιες έξηρτώντο όλα τα οίκονομικά πλεονεκτήματα της συλλοκτης καλλιέργειας σχετικά με την ιδιωκτη, βρίσκονταν ακόμα σε μιá έμβρυώδη κατάσταση: το 1930, όταν το κράτος *άναγκάστηκε* να έφαρμόσει την πο-

λιτική του Τρότσκι, ή Ρωσία δὲν εἶχε παρὰ μόνο 72.100 τρακτέρ καὶ 1.700 γεωργικὲς μηχανές (1).

Ἡ βιομηχανοποίηση καὶ ὁ ἐξηλεκτρισμὸς τῆς ὑπαίθρου ἦταν λοιπὸν ἡ ἀναγκαία προϋπόθεση τῆς μετατροπῆς τῆς ἀτομικῆς καλλιέργειας σὲ συλλογικὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξηρτᾶτο σὲ τελευταία ἀνάλυση ἡ λύση τοῦ ἐπισιτιστικοῦ προβλήματος οἱ πόλεις καὶ ἡ ὀριστικὴ σταθεροποίηση τοῦ καθεστώτος.

6) Ταχύτερη βιομηχανοποίηση καὶ σχεδιοποίηση τῆς οἰκονομίας

Ἦδη ἀπὸ τὸ 1923 ὁ Τρότσκι καὶ οἱ ἄμεσοι συνεργάτες του Πιατάκωφ καὶ Πρεομπραζένσκι εἶχαν διατυπώσει τὶς περισσότερες ἀπὸ τὶς ἰδέες ποὺ πραγματοποιήθηκαν ἀργότερα ἀπὸ τὰ Πενταετῆ Σχέδια. Στὸ ἔργο του *Κριτικὴ τῶν οἰκονομικῶν θέσεων τῆς ἀντιπολίτευσης* (2), ὁ Μπουχάριν, ὁ κύριός τους ἀντίπαλος, ἀναφέρει τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Τρότσκι στὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ (8-10-1923) ὅπου ὁ Τρότσκι συνοψίζει τὴν πολιτικὴν του ὡς ἑξῆς: «*Σχεδιοποιημένη οἰκονομία, αὐστηρὴ συγκέντρωση τῆς βιομηχανίας, αὐστηρὴ μείωση τῶν ἐξόδων*». Στὸ ἔργο του «*Νέα Γραμμὴ*» ποὺ δημοσίευσε στὰ τέλη τοῦ 1923, ὁ Τρότσκι ζητοῦσε νὰ ὑπαχθεῖ ἡ δημοσιονομικὴ καὶ νομισματικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους στὶς ἀνάγκες τῆς βιομηχανοποίησης καὶ γι' αὐτὸ θεωρήθηκε ἀπὸ τοὺς «δεξιούς» ὡς ὁ ὑπερμαχος τῆς «*δικτατορίας τῆς βιομηχανίας*»!

Ὅπως δὴποτε, ἡ συζήτηση γιὰ τὸ ρυθμὸ τῆς βιομηχανοποίησης πῆρε μιὰ ἀποφασιστικὴ σημασίαν τὸ 1927 ὅταν ἔγινε φανερόν ὅτι ἡ βιομηχανία θὰ ξανάβρισκε σύντομα τὸ προπολεμικὸ τῆς ἐπίπεδο. Ὡς τὰ τότε, ἡ παραγωγὴ τῆς αὐξανόταν κατὰ 20·30% τὸ χρόνο. Ἄλλ' ἦταν σαφὲς ὅτι μὲ τὴ λήξη τῆς περιόδου τῆς ἀνασυγκρότησης, ἡ αὔξηση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς θὰ γινόταν βραδύτερη. Στὸ πρῶτο ἐπίσημο σχεδιάγραμμα τοῦ πενταετοῦς σχεδίου ποὺ κατετέθη τὸ 1927, ἡ κυβέρνησις πρόβλεπε ὅτι ἡ αὔξηση τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς θὰ γινόταν κάθε χρόνο καὶ μικρότερη καὶ θὰ κατέβαινε ἀπὸ τὰ 9 στὰ 4%. Ἀντίθετα, γιὰ τὴν «Ἀριστερά», ἡ ὕπαρξή τοῦ προβλήματος τῶν κουλάκων ἀπόδειχνε ὅτι ὁ ρυθμὸς τῆς βιομηχανικῆς ἀνάπτυξης ἦταν ἀκόμα ἀνεπαρκῆς κ' ἔπρεπε νὰ ἐπιταχυνθεῖ. *Ἡ δευτέρη θέσις τῆς ἀριστερῆς ἀντιπολίτευσης ἦταν ὅτι ἡ βιομηχανία μποροῦσε καὶ ἔπρεπε νὰ αὐξάνεται τουλάχιστον κατὰ 20% τὸ χρόνο.* Ἡ κυβέρνησις θεωροῦσε αὐτὸ τὸ σχέδιον ὡς «οὐτοπικόν» καὶ εἰρωνεύονταν τοὺς ἀντιπάλους τῆς χαρακτηρίζοντάς τους «ὑπερ-βιομηχανιστὲς» καὶ «ρωμαντικοὺς τῆς βιομηχανοποίησης». Ὅπως δὴποτε ἕνας τέτοιος ὕψηλός ρυθμὸς ἀνάπτυξης θὰ εἶχε ὡς ἀναπόφευκτὴ συνέπεια νὰ περιοριστεῖ ἀκόμα περισσότερο ἡ κατανάλωση τῶν μαζῶν. *Ἡ τρίτη θέσις τῆς ἀριστερῆς ἀντιπολίτευσης* ἦταν ὅτι ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ γίνῃ

1) Baykov : ἔνθ. ἀν. σελ. 331.

2) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Isaac Deutscher : ἔνθ. ἀν. σελ. 229.

ή βιομηχανοποίηση με τη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και με τις λιγότερες θυσίες για τόν πληθυσμό, ήταν να υποβληθεί ή οικονομία σε μια αύστηρη *σχεδιοποίηση*. "Έτσι, ήδη από το 1923, ο Τρότσκι είχε αξιώσει να μελετηθεί συστηματικά ένα *πενταετές σχέδιο* οικονομικής ανάπτυξης και να μπει το ταχύτερο σε εφαρμογή⁽¹⁾ — αλλά την πρότασή του οι κυβερνητικοί την «υποδέχτηκαν με χλευασμούς μικροαστού που φοβάται το πήδημα στο άγνωστο»⁽²⁾: τούς δπαδούς του Τρότσκι τούς κοροϊδεύαν τότε αποκαλώντας τους «υπερ·σχεδιοποιούς»!

‘Από ποῦ θά ἔβγαινε τὸ κεφάλαιο ποῦ χρειαζόταν γιὰ τὴ γοργή βιομηχανοποίηση τῆς οἰκονομίας; ‘Από τὰ κέρδη ἄραγε τῆς βιομηχανίας; ‘Αλλ’ αὐτὰ ἦταν ἰσχνά, κι’ ὅπως εἶδαμε, τὰ καταβρόχιζε ὁ πολυδάπανος καὶ πληθωρικός γραφειοκρατικός μηχανισμός τοῦ κρατικοποιημένου τομέα. ‘Ο Τρότσκι πού, λόγω τῆς πάλης του γιὰ τὴ «Νέα Γραμμὴ», εἶχε ἤδη γίνει ἀντιπαθὴς στὴ *γραφειοκρατία τοῦ κόμματος*, προκάλεσε ἐπίσης καὶ τὴν ὀργὴ τῆς *γραφειοκρατίας τῶν κρατικοποιημένων ἐπιχειρήσεων καὶ τῶν οἰκονομικῶν ἐπιτροπέων*, ὅταν κατήγγειλε τὴ σπατάλη ποῦ προξενοῦσε ἡ συντήρηση τοῦ πληθωρικοῦ γραφειοκρατικοῦ μηχανισμοῦ. ‘Ο Τρότσκι δὲν ἀμφισβητοῦσε διόλου τὴν ἀρχὴ τῆς γραφειοκρατικῆς διύθυνσης τῆς οἰκονομίας, οὔτε καὶ ζήτησε ποτὲ νὰ δοθεῖ στοὺς ἐργάτες ἡ θυσία νὰ ἀναπτύξουν τὴν πρωτοβουλία τους μέσα στὰ ἐργοστάσια. ‘Απλῶς, θεωροῦσε σκανδαλώδες νὰ θυσιάζονται οἱ ἐπενδύσεις τοῦ τόπου καὶ νὰ ἐξανεμιζόνται τὰ κέρδη τῆς βιομηχανίας στὴ συντήρηση τοῦ ὑπεράριθμου καὶ τόσο λίγο ἀποδοτικοῦ ὑπαλληλικοῦ προσωπικοῦ. "Έτσι τὸ 1927, στὶς περιφνημες «ἀντι·προτάσεις» τῆς στὸ πενταετές σχέδιο, ἡ ἀντιπολίτευση Τρότσκι· Ζηνόβιεφ· Κάμενεφ ἀπαιτοῦσε τὸν περιορισμὸ τῶν ὑπέρογκων γραφειοκρατικῶν ἐξόδων «*ποῦ καταβροχθίζουν τὰ 19% σχεδὸν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος ἔναντι 8,5% στὴν προπολεμικὴ περίοδο*»⁽³⁾.

‘Αλλ’ ἦταν σαφὲς ὅτι οὔτε μ’ αὐτὸ τὸν τρόπο δὲν θά μπορούσαν νὰ ἐξοικονομηθοῦν τὰ τεράστια κεφάλαια ποῦ χρειαζόνταν γιὰ τὴ πραγματοποίηση τοῦ «υπερ·ἐκβιομηχανιστικοῦ» προγράμματος τῆς ἀντιπολίτευσης.

Υ) ‘Η «σοσιαλιστικὴ πρωτόγονη συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου»

Εἶχε ἔρθει ἡ ὥρα ποῦ ἡ σοσιαλιστικὴ Ρωσία θά ἀναγκαζόταν νὰ κάνει αὐτὸ ποῦ ὁ Μάρξ ὀνόμαζε τὸ «*προπατορικὸ ἀμάρτημα*» τοῦ *καπιταλισμοῦ*⁽⁴⁾ καὶ ν’ ἀνακαλύψει κι’ αὐτὴ μετὴ τῆς σειράς τῆς ὅτι οἱ μέθοδοι

1) Βλ. τὸ ἱστορικὸ τῆς ἰδέας τῆς σχεδιοποιημένης βιομηχανοποίησης στὸν Maurice Dobb: *The Soviet Economic Development since 1917*, σελ. 180 κ. ἐπ.

2) Λ. Τρότσκι: "Ενθ. ἀν. σελ. 54.

3) *Correspondance Internationale* 1927, τ. 124, σελ. 1851.

4) Marx: *Das Kapital* I, 740.

της «πρωτόγονης συσσώρευσης τοῦ κεφαλαίου», τῆς previous accumulation τοῦ Adam Smith, «δὲν ἔχουν τίποτε τὸ εἰδυλλιακὸ» (1) — ὅτι, συγκεκριμένα, τὸ συνολικὸ κεφάλαιο μὲ τὸ ὁποῖο ἀρχίζει ἡ βιομηχανοποίηση μιᾶς κοινωνίας δὲν σχηματίζεται οὔτε ἀπὸ τὶς ἀποταμιεύσεις τῶν «συνετῶν οἰκογενειάρχων» οὔτε ἀπὸ τὴν family affection! γιὰ τὴν ὁποία μιλάει ὁ Alfred Marshall (2), ἀλλὰ ἀπὸ μιᾶ ἀπηγῆ ἐκμετάλλευση τῶν μαζῶν καὶ ἀπὸ μιᾶ συστηματικὴ ἀπομύζηση τῶν ἐξωκαπιταλιστικῶν σφαιρῶν.

Αὐτὴ τὴν τρομοκρατικὴ προῖστορία τοῦ κεφαλαίου ὑπενθύμισε ὁ Πρεομπραζένσκι, ἕνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους μπολσεβίκους θεωρητικούς, στὸ πολύκροτο ἔργο του «**Ἡ νέα οἰκονομία**» ποὺ δημοσίευσε τὸ 1926 (3).

«Ὅλες, ἔλεγε ὁ Πρεομπραζένσκι, οἱ προχωρημένες καπιταλιστικὲς χώρες συσσώρευσαν τὰ τεράστια τους κεφάλαια καὶ δημιούργησαν τὴ μεγάλη τους βιομηχανία εἰς βάρος τῶν προκαπιταλιστικῶν στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ τόσο στὶς μητροπόλεις, ὅσο καὶ στὶς ἀποικίες. Ἡ ἀπομύζηση τῶν ἀποικίων, ἡ ἐντατικὴ ἐκμετάλλευση τῶν ἀγροτῶν καὶ τῶν βιοτεχνῶν ὑπῆρξαν παντοῦ οἱ κύριες πηγές τοῦ σχηματισμοῦ τῶν κεφαλαίων, οἱ βάσεις τῆς «πρωτόγονης συσσώρευσης τοῦ κεφαλαίου». Τὸ ἴδιο θὰ γινόταν καὶ στὴ Ρωσία ἂν ἡ ἐπανάσταση δὲν εἶχε διακόψει τὴν καπιταλιστικὴ ἐξέλιξη τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Τσάρων: μὲ τὴ βία καὶ μὲ ὄλα τὰ «**προ-οικονομικά**» μέσα γιὰ τὰ ὁποῖα μιλάει ὁ Μάρξ (4), ἡ ρωσικὴ ἀστικὴ τάξη θὰ εἶχε ὑπεξαιρέσει ἀπὸ τοὺς ρώσους, τατάρους, καυκασίους κ.λ.π. ἀγρότες τὰ κεφάλαια ποὺ ἀπαιτοῦντο γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας τῆς. Θὰ εἶχε φέρει ἔτσι εἰς πέρας τὴν «πρωτόγονη συσσώρευση» καὶ θὰ εἶχε ἀφήσει κληρονομιά τὸ κεφάλαιο ποὺ θὰ κοινωνικοποιούσε ὁ σοσιαλισμὸς. Ἀλλὰ ἡ διαδικασία αὐτὴ ἔμεινε ἀνολοκλήρωτη: καθῆκον τοῦ προλεταριάτου ἦταν νὰ συνεχίσει τὴν πρωτόγονη συσσώρευση καὶ νὰ ὑπεξαιρέσει, μὲ τὰ κλασικὰ πολιτικὰ ἐξω-οικονομικά μέσα, ἕνα ὅσο γίνεται μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὸν πλοῦτο τὸν παραγόμενον στὸν προκαπιταλιστικὸ τομέα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας. Βέβαια, ὁ Πρεομπραζένσκι ἀπέκλειε τὴν προσφυγὴ στὴν «ἀποικιοκρατικὴ ληστεία». Κατὰ τὴ γνώμη του, τὸ κύριο ὄμμα τῆς «σοσιαλιστικῆς πρωτόγονης συσσώρευσης» ἔπρεπε καὶ δὲν μπορούσε παρὰ νὰ εἶναι ἡ ἀγροτικὴ μάζα. Ἡ φορολογία, ἡ συστηματικὴ ὑψωση τῶν τιμῶν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων καὶ ἡ τεχνητὴ μείωση τῶν τιμῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, τὰ ἀναγκαστικὰ δάνεια, κ.λ.π.: αὐτὰ θὰ ἦταν τὰ κύρια μέσα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ γινόταν ἡ ἀφαίμαξη τοῦ ἰδιωτι-

1) Marx: Ἔνθ. ἀν. I. 752.

2) Ἀναφέρεται —εἰρωνικά— ἀπὸ τὸν Werner Sombart: Der moderne Kapitalismus III/1 (1927) σελ. 147.

3) Δυστυχῶς, τὸ ἔργο τοῦ Πρεομπραζένσκι ἔχει μείνει ἀμετάφραστο. Μπορεῖ πάντως νὰ πάρει κανεὶς μιὰ ἰδέα ἀπὸ τὶς πολυάριθμες παραπομπές ποὺ βρίσκονται στὸ Précis d'Économie Politique τῶν σοβιετικῶν συγγραφέων Lapidus καὶ Ostrovitianov, σ.σ. 445 - 446.

4) Βλ. Das Kapital I, 791 καὶ Zur Kritik der Politischen Ökonomie, σελ. 251.

κοῦ τομέα πρὸς ὄφελος τοῦ σοσιαλιστικοῦ, καὶ θὰ σχηματιζόταν τὸ κοινωικοποιούμενο κεφάλαιο.

Αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἔννοια τῆς «σοσιαλιστικῆς πρωτόγονης συσσώρευσης», ποὺ εἶναι ἓνα λογικὸ τέρας⁽¹⁾, δείχνει τὶς ἀνυπέβλητες ἀντιφάσεις ποὺ δημιουργεῖ ἡ προλεταριακὴ ἐξέγερση στοὺς ὑπο-ἀνάπτυκτους χώρους. *Ἡ «σοσιαλιστικὴ πρωτόγονη συσσώρευση» σήμαινε διὸ ἡ κατάλυση τῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ προλεταριάτου ἀπὸ τοὺς καπιταλιστὲς θὰ ἔμενε στὸ χαρτὶ ἂν δὲν συνοδευόταν ἀπὸ μιὰ ὑπερεκμετάλλευση τῆς ἀγροτικῆς πλειοψηφίας ἀπὸ τοὺς προλεταρίους!*

Βέβαια, ἡ Ἀριστερὰ εἶχε πλήρη ἐπίγνωση τῶν δυσχερειῶν ποὺ θὰ συναντοῦσε καὶ θὰ δημιουργοῦσε ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματός της. Ἡ ἀπάντησή της ἦταν ἀπλή: τὸ πρόγραμμά της ἦταν τὸ μόνον ποὺ μπορούσε νὰ λύσει τὸ *καθεστωτικὸ πρόβλημα* ποῦ, ἄργὰ ἢ γρήγορα, ἀλλὰ πάντως ἀναπόφευκτα, θὰ ἔθετε ἡ αὔξηση τῆς δύναμης τῶν κουλάκων καὶ ἡ μονοπωλιστικὴ θέση ποὺ εἶχαν ἀποκτήσει στὴν ἀγορὰ τῶν τροφίμων.

22. Ἡ πολιτικὴ τῆς Δεξιᾶς: ἐνθάρρυνση τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς, ἡ Δεξιὰ ἀρνιόταν πεισματικὰ νὰ παραδεχτεῖ τὴν ὕπαρξη τῶν κουλάκων: ὡς τὴν τελευταία στιγμή, ἡ ἐπίσημη προπαγάνδα ἔδινε μιὰ εἰκόνα τῶν κοινωνικῶν σχέσεων στὴν ὕπαιθρο κατὰ τὴν ὁποία οἱ μεσαῖοι χωρικοὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι τὰ κυρίαρχα στοιχεῖα μὲς στὰ χωριά.

Ὁ ταξικὸς διαφορισμὸς στὴν ὕπαιθρο ἦταν λοιπὸν ἀποκύημα τῆς φαντασίας τῶν τροτσικιστῶν. Οἱ ἀνησυχίες τοῦ Λένιν καὶ τοῦ Τρότσκι ἦταν ἀβάσιμες: ὁ Μπουχάριν, ὁ κύριος θεωρητικὸς τῆς κυβέρνησης, ἔδειχνε — ὀρθῶς — διὸ ἡ ὕπαρξη μιᾶς μικρῆς κατηγορίας εὐπορῶν χωρικῶν δὲν ἔθετε ἀπολύτως κανένα κίνδυνο «παλινὸρθωσης τοῦ καπιταλισμοῦ» σὲ μιὰ χώρα ὅπου τὸ Κράτος εἶχε πάρει στὰ χέρια του τοὺς διευθυντικὸς μοχλοὺς τῆς οἰκονομίας: τράπεζες, βαρεῖα βιομηχανία, μεταφορές, ἐξωτερικὸ ἐμπόριο. Ἀντίθετα, ἡ ὕπαρξή τους ἦταν μιὰ οἰκονομικὴ ἀνάγκη γιατί ἦταν οἱ μόνον ποὺ μπορούσαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὸν ἐπισιτισμὸ τῶν ἀστικῶν πληθυσμῶν καὶ νὰ ἀνεφοδιάσουν τὸ κράτος μὲ τὰ δημητριακὰ ποὺ ἀποτελοῦσαν ἓνα κύριο πόστο τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ ἐμπορίου.

Ὁ Μπουχάριν ποὺ λίγα χρόνια πρωτύτερα ἦταν ὁ ἀρχηγὸς τῶν «ἀριστερῶν κομμουνιστῶν», ἔδειχνε τώρα διὸ ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ σταθεροποιηθεῖ τὸ «σοσιαλιστικὸ» καθεστῶς ἦταν «ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἐπι-

1) Ἡ συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου ἢ εἶναι σοσιαλιστικὴ ὅποτε δὲν εἶναι πρωτόγονη ἢ εἶναι πρωτόγονη ὅποτε δὲν εἶναι σοσιαλιστικὴ. Ὅταν χρησιμοποιοῦμε ταυτόχρονα αὐτοὺς τοὺς τρεῖς ὄρους, εἶναι σὰ νὰ λέμε «ἡ ἀντιαποικιοκρατικὴ δουλεμπορικὴ συναδέλφωση» ...

χειρήσεων των ευπόρων χωρικών και των κουλάκων» (1). Ένθυμούμενος το περίφημο «Bourgeois! Enrichissez-vous» του Guizot, ο Μπουχάριν καλούσε τους κουλάκους να πλουτίσουν: «*Στους αγρότες, σε όλους τους αγρότες, πρέπει να πούμε: κάνετε ότι μπορείτε για να γίνετε πιδ πλούσιοι!*» (2). Ο Στάλιν πήγαινε ακόμα πιδ μακρὰ και καλούσε το κόμμα «*ν' αλλάξει ἄρδην τὴ στάση του ἀπέναντι στους αγρότες*», πιστεύοντας ότι το καθεστῶς δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀποφύγει τὴν παλινδρόσηση τῆς μικρῆς γεωργικῆς *ιδιοκτησίας* και συνεπῶς τὴν ἀπεθνικοποίηση τῆς γῆς (3).

Βέβαια, κανένας ἀπὸ τοὺς «δεξιούς» δὲν ἀποκήρυξε ποτὲ τὴν ἀρχὴ τῆς κολλεκτιβοποίησης τῆς γεωργίας — ἀπλῶς τὴν πραγματοποίησὴ τῆς τῆ μεταθέταν σ' ἓνα μακρυνὸ μέλλον. Στὰ τέλη τοῦ 1927, στὸ 15ο συνέδριο τοῦ Κ.Κ., πὸ ἐπρόκειτο νὰ διαγράψει τὴν ἀριστερὴ ἀντιπολίτευση ἀπὸ τὸ κόμμα, οἱ κυβερνητικοὶ ἐξακολουθοῦσαν ἀκόμα νὰ τονίζουν τὸν «ἐπικίνδυνο» χαρακτήρα τοῦ ἐκβιομηχανιστικοῦ και κολλεκτιβιστικοῦ προγράμματος τῆς Ἀριστερᾶς. Ὁ Μολότωφ, ὁ κύριος συνεργάτης τοῦ Στάλιν, δήλωνε ὅτι «*ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας θὰ ἐξακολουθήσει ἐπὶ πολὺν καιρὸ ἀκόμα*» (4) και ὅτι θὰ θεωροῦσε «ἀπαράδεκτη» τὴ χρησιμοποίηση τοῦ «καταναγκασμοῦ εἰς βάρος τῶν ἀγροτῶν» (5). Ὁ Ρύκωφ τόνιζε τὶς δυσχέρειες πὸ συναντᾷ ὁ καταρτισμὸς ἐνὸς οἰκονομικοῦ προγράμματος σὲ μιὰ χώρα ὅπου ἡ ὕπαιθρος εἶναι κατατεμαχισμένη σὲ «ἑκατομμύρια ἰδιωτικὲς ἐπιχειρήσεις» (6). Ὅσο γιὰ τὸν Στάλιν, αὐτὸς εἶχε δηλώσει τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1927 ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ μεγάλου ἠλεκτροπαραγωγικοῦ φράγματος τοῦ Δνειπέρου, πὸ ἦταν μιὰ ἀπὸ τὶς κύριες διεκδικήσεις τῶν ἀριστερῶν, ἦταν ἀκόμα μιὰ περιττὴ πολυτέλεια: «ὅτι θὰ ἦτανε γιὰ ἓνα μουζικο ν' ἀγοράσει ἓνα γραμμῶφωνο ἀντὶ γιὰ μιὰ ἀγελάδα» (7)! Περιττὴ πολυτέλεια, ἡ βιομηχανοποίηση κινδύνευε ἐπίσης ν' ἀνατρέψει τὴν εὐθραυστη νομισματικὴ ἰσορροπία τοῦ καθεστώτος. Ἔτσι ὄλοι μαζί οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ κυβερνητικοῦ συνασπισμοῦ τόνιζαν τοὺς κινδύνους πὸ θὰ δημιουργοῦσαν οἱ ὑπερβολικὲς τοποθετήσεις κεφαλαίων στὴν ἀνοικοδόμηση τῆς μεγάλης βιομηχανίας (8): ὅπως οἱ δεξιὸι κατηγοροῦσαν τοὺς ἀριστεροὺς ὅτι ζητᾶν τὴ «δικτατορία τῆς βαρειας βιομηχανίας» ἔτσι και οἱ «ἀριστεροὶ» κατηγοροῦσαν τοὺς «δεξιούς» ὅτι ἔχουν γίνε τὸ lobby τῶν κουλάκων και ἀσκοῦν τὴ «δικτατορία τοῦ χρηματιστικοῦ κεφαλαίου»!

Περιττεῦει νὰ προσθέσουμε ὅτι, *αὐτὲς καθ' ἑαυτὲς*, οἱ θέσεις τῆς Δεξιᾶς δὲν εἶχαν τίποτε τὸ «ἀνορθόδοξο». Π.χ. ἡ βιομηχανικὴ προσπά-

1) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Β. Souvarine: ἔνθ. ἀν. σελ. 364.

2) Β. Souvarine: αὐτ.

3) Compte - rendu du XVe Congrès, 1928, σελ. 359.

4) Αὐτ. σελ. 370.

5) Αὐτ. σελ. 337.

6) Λ. Τρότσκι: *Ἡ προδομένη Ἐπανάσταση*, σελ. 54.

7) Λ. Τρότσκι: αὐτ. σελ. 55

θεια της Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι το 1929, πού η 'Αριστερά τη θεωρούσε ανεπαρκή, ήταν ήδη υπερβολική: οι εργάτες δούλευαν περισσότερο από πριν από την επανάσταση χωρίς όμως να ζούν καλύτερα. Το 1927-28, η βιομηχανία είχε ξαναβρεί το προπολεμικό της επίπεδο — αλλά η παραγωγή των καταναλωτικών αγαθών και συνεπώς και το βιοτικό επίπεδο ήταν ακόμα πολύ χαμηλότερο από το 1913. Όπως παρατηρεί ο Βαγκον, η αιτία ήταν, ότι:

«Η μικρή βιομηχανία και ιδίως η βιοτεχνία από τις όποιες προέρχονται κυρίως τα αγαθά τα προοριζόμενα για την τρέχουσα κατανάλωση, αναπτύχθηκαν λιγότερο από τη μεγάλη βιομηχανία. Αιτία αυτής της καθυστέρησης ήταν κατ' αρχήν τα εμπόδια πού εξακολουθούσαν να περιορίζουν τη δραστηριότητα της ιδιωτικής βιομηχανίας και των βιοτεχνών πού μέναν έξω από τους συνεταιρισμούς. Αιτία ήταν επίσης και η δυσκολία πού συναντούσαν αυτές οι βιομηχανίες για 'επιπλέον, ή εισαγώγιμα καταναλωτικών αγαθών από το εξωτερικό είχε σημαντικά ελαττωθεί σχετικά με την προπολεμική περίοδο. Το αποτέλεσμα ήταν ότι, καθ' όλη την περίοδο της ανασυγκρότησης, ή τροφοδότηση της αγοράς σε βιομηχανικά προϊόντα τρέχουσας κατανάλωσης έμεινε κάτω από το προεπαναστατικό επίπεδο» (1).

Πώς ήταν δυνατό να επιταχυνθεί ακόμα περισσότερο ο ρυθμός της βιομηχανοποίησης χωρίς να περιοριστεί ακόμα περισσότερο ή κατανάλωση των μαζών; Και ή έχθρική πολιτική κατά των κουλάκων, πού άπαιτούσε ή 'Αριστερά, δέν θα επιδεινώνε ακόμα περισσότερο την κατάσταση;

Η πολιτική της Δεξιάς έγκρίθηκε με μιá συντριπτική πλειοψηφία από το 15ο συνέδριο του Κ Κ. (Δεκέμβριος του 1927). Η 'Αριστερά πλήρωσε άκριβιά την πολιτική της ήττα: για πρώτη φορά στα χρονικά του μπολσεβικισμού, οι αντιπολιτευόμενοι διαγράφηκαν από το κόμμα και ο άρχηγός τους, ο Τρότσκι, όπως και οι κυριότεροι συνεργάτες του πήραν το δρόμο της έξορίας. Δέν πέρασαν πολλοί μήνες από τότε και ο Στάλιν, κάνοντας μιá απότομη στροφή (πρός τ' «άριστερά»;) πραγματοποίησε σε πενταπλή και δεκαπλή δόση το πρόγραμμα των ήττημένων αντίπαλων του. Με μιá έκπληκτική ταχύτητα αποδείχτηκε ότι το *έκβιομηχανιστικό και «κολλεκτιβιστικό» πρόγραμμα της 'Αριστεράς ήταν το αληθινό πρόγραμμα της νέας άρχουσας τάξης: ή πραγματοποίησή του της επέτρεψε ν' απαλλαγεί όριστικά από τον έλεγχο της εργατικής τάξης, να περάσει κάτω από την άμεση έξουσία της τον άγροτικό πληθυσμό και, στο τέλος, να κατακτήσει ολοκληρωτικά το κόμμα έξοντώνοντας όλους τους παλαιούς μπολσεβίκους πού της θύμιζαν ακόμα την προλεταριακή του προέστωρία.*

Πώς έξηγείται τότε ή πολιτική συντριβή της 'Αριστεράς; Γιατί ή γραφειοκρατία δέν άναγνωρίστηκε μέσα στο πρόγραμμα της 'Αριστεράς αντιπολίτευσης;

1) Βαγκον: έθν. άν. σελ. 122.

83. Ἡ γραφειοκρατία καὶ ἡ Ἀριστερά

Κατ' ἀρχήν, θὰ πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ἡ γραφειοκρατία εἶχε τότε μιὰ ἀκόμα *θολή ταξικὴ αὐτοσυνειδηση* κι' ἓνα *πολὺ χαμηλὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο*. Ἡ ἰδέα π.χ. τῆς ὀλοκληρωτικῆς σχεδιοποίησης τῆς οἰκονομίας τῆς φαινόταν σάν μιὰ ριψοκίνδυνη καινοτομία. Ὅπωςδήποτε εἶχε ἐπίγνωση τῆς ἀπειρίας ποὺ εἶχε δεῖξει στὴ διαχείριση τῆς βιομηχανίας: πῶς νὰ μὴν ὀπισθοχωρήσει μπρὸς στὴν ἰδέα νὰ πάρει στὰ χέρια τῆς τὴ διαχείριση καὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς; Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν θεωριῶν τοῦ Πρεομπραζένσκι (ποὺ εἶναι μετριοπαθέστετες ἂν παραβληθοῦν μ' αὐτὸ ποὺ ἔγινε στὴν πραγματικότητα) προϋπέθετε τὴν ὕπαρξη ἐνὸς διοικητικοῦ καὶ ἀστυνομικοῦ μηχανισμοῦ ἱκανοῦ νὰ κάνει τὴν ὕπαιθρο νὰ ὕποστεϊ ἀγωγὺς τῆς ἀφαίμαξη ποὺ σημαίνει ἡ «σοσιαλιστικὴ πρωτόγονη συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου» — ἀλλὰ ὁ μηχανισμὸς αὐτὸς δὲν εἶχε ἀκόμα ἐντελῶς συγκροτηθεῖ. Καὶ αὐτὸ ἦ' ἄλλο ἓνα σημάδι τῆς σχετικῆς ἱστορικῆς ἀνωριμότητος τῆς νέας τάξης: χωρὶς ἓνα τελειοποιημένον μηχανισμό-εἰδικευμένον στὴν ἄσκηση τῆς βίας ἡ γραφειοκρατικὴ τάξη ποὺ ἀσκεῖ τὴν ἐξουσία σ' ἓνα καθεστῶς ποὺ *τείνει* νὰ γίνῃ ὀλοκληρωτικὸ, εἶναι ἀκόμα *χωλὴ καὶ ἀσχημάτιστη* καὶ βρίσκεται — τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν — στὴν ἴδια θέση μὲ μιὰ ἀστικὴ τάξη ποὺ ἀδυνατεῖ νὰ πιάσει ρίζες στὴν ὕπαιθρο ἢ ποὺ τῆς ἀπαγορεύεται ν' ἀσκήσῃ μιὰ βιομηχανικὴ δραστηριότητα.

Σ' αὐτὴ τὴ σχετικὴ ἱστορικὴ ἀνωριμότητα τῆς γραφειοκρατίας μποροῦμε ν' ἀποδώσουμε κατ' ἀρχὴ τὴ δειλία ποὺ χαρακτηρίζει τὰ πρῶτα τῆς βήματα καὶ τὴ «φιλο-κουλακικὴ» τῆς πολιτικῆς. *Συγκεκριμένα, ὁ «προσανατολισμὸς πρὸς τὸν κουλάκο» τῆς εἶχε ἐπιβληθεῖ ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικὴ λογικὴ τῶν εἰδικῶν ταξικῶν ἀνταγωνισμῶν ποὺ δημιουργοῦνται αὐτομάτως πᾶνω στὴ βάση τῆς κρατικοποίησης τῆς οἰκονομίας.* Γιὰ νὰ μιλήσουμε τὴ μαρξιστικὴ γλῶσσα: ὁ ἄμεσος «ταξικὸς ἐχθρὸς» τῆς γραφειοκρατίας δὲν ἦταν οἱ κουλάκοι, ἀλλὰ οἱ προλετάριοι. Ἀπ' αὐτοὺς προέρχονταν ἡ νέα ὑπερ-ἀξία. Αὐτοὶ ἦταν ἡ μόνη σοβαρὴ δύναμη ποὺ μποροῦσε ν' ἀμφισβητήσει τὸ οἰκονομικὸ καὶ πολιτικὸ μονοπώλιο τῆς νέας τάξης. Αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ δαμάσῃ καὶ νὰ τοὺς κάνει πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ ἀναγνωρίσουν τὴ νομιμότητα τῆς κυριαρχίας τῆς Κι' αὐτὴ ἡ ἴδια ἔπρεπε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ «σύμπλεγμα ἐνοχῆς» ποὺ τῆς ἐνέπνεε ἢ ἀνάμνηση τῆς πληβειακῆς καταγωγῆς καὶ ἡ γενικὴ δημοκρατικὴ καὶ σοσιαλιστικὴ φρασεολογία τοῦ καθεστώτος (1). Καὶ οἱ προλετάριοι ἔπρεπε νὰ ξανασυνηθίσουν νὰ ὑπακούουν δίχως ἀντίρρηση.

Ὅλα αὐτὰ θὰ γίνονταν σιγὰ-σιγὰ, μὲ τὸ χρόνο. Ἡ ἄσκηση τῆς ἐξουσίας θὰ ἦταν ἡ «ἐργοθεραπεία» τῆς γραφειοκρατίας: ἐξοικειονόμηση μὲ τὴν ἐξουσία θὰ ξεπέρναγε τὴν «κρίση τοῦ ἀποθηλασμοῦ» καὶ τὰ παιδικὰ τῆς τραύματα. Ἡ «σχολὴ τοῦ ἐργοστασίου», ἡ συνήθεια καὶ ἡ δύ-

1) Βλ. πρὸ πάνω § 37, σελ. 124 - 25.

ναμη της αδράνειας δὲν θ' ἄργοσαν νὰ «ντρεσσάρουν» τὴν ἐργατικὴν τάξην. Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ὑπόκωφης αὐτῆς ταξικῆς διαμάχης γιὰ τὴν μονοπώλησιν τῆς οἰκονομικο-πολιτικῆς ἐξουσίας, ἡ *γραφειοκρατία ὤφειλε καὶ ἀρχὴν νὰ ἀποφύγει διτιμῆποτε μποροῦσε νὰ δυναμώσῃ τὴ θέσιν καὶ τὴν αὐτοπεποιθῆσιν τοῦ ἄμεσου ταξικοῦ τῆς ἀντιπάλου*. Ἀλλὰ, μὲ τίς συνθήκας τῆς «δυναδικῆς ἐξουσίας» ποῦ ἐπικρατοῦσαν ἀκόμα στὰ ἐργοστάσια, ἡ ἔντονη βιομηχανοποίηση, ποῦ ἀπαιτοῦσε ἡ Ἀριστερά, δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ χωρὶς τὴν ἐνθουσιώδη συγκατάθεσιν καὶ συνεργασίαν τῆς ἐργατικῆς τάξης. Αὐτὴ ἐπρόκειτο νὰ σηκώσῃ τὸ κύριον βᾶρος τῆς προσπάθειας : πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ τὸ ἀποδεχτεῖ χωρὶς ταυτόχρονα νὰ ζητήσῃ νὰ ἀνταμειφθῇ μὲ μιὰ πληρέστερη συμμετοχὴ στὴ διοίκηση τοῦ κράτους καὶ τῆς οἰκονομίας :

Τὸ ἴδιον θὰ γινόταν καὶ στὴν περίπτωσιν ὅπου τὸ κράτος θὰ ἐξαπόλυε τὴν *ἀπρόκλητη* ἐπίθεσιν κατὰ τῶν κουλάκων ποῦ ζητοῦσε τὸ πρόγραμμα τῆς Ἀντιπολίτευσης : γιὰ νὰ φέρῃ εἰς πέρας ἓνα τέτοιο ἔργο ἡ γραφειοκρατία θὰ ἀναγκαζόταν νὰ ζητήσῃ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ προλεταριάτου καὶ θὰ αὔξαινε ἔτσι ἀκόμα περισσότερο τὸ bargaining power τῆς μόνης κοινωνικῆς τάξης ποῦ μποροῦσε νὰ προσβάλλῃ τὰ θεμέλια τῆς ταξικῆς τῆς κυριαρχίας.

Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ καταλάβωμε γιὰ τὴν ἡ γραφειοκρατία προτίμησε νὰ κάνει τὸ ἀντίθετον. Γιὰ νὰ στερεώσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς, ἡ γραφειοκρατία ὤφειλε, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Charles Bettelheim, νὰ *ἀναζητήσῃ ἓνα στήριγμα ἔξω ἀπ' αὐτὴν γιὰ τὴν δὲν τῆς ἀρκοῦσε ὁ στρατιωτικὸς καὶ ὁ ἀστυνομικὸς τῆς μηχανισμὸς. Καὶ τὸ στήριγμα αὐτὸ τὸ βεῖθε στὰ καπιταλιστικὰ στοιχεῖα, στοὺς μικροαστοὺς τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου* (1). Ἡ ἐνθάρρυνσις τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, ἡ ἄρνησις τῆς σχεδιοποιήσεως καὶ τῆς βιομηχανοποιήσεως δὲν πρόσβαλαν τὰ θεμέλια τῆς γραφειοκρατικῆς κυριαρχίας οὔτε καὶ δημιουργοῦσαν κανένα κίνδυνον «παλινόρθωσιν τοῦ καπιταλισμοῦ». Ἦταν ἀπλῶς μέτρα προσωρινὰ προορισμένα νὰ προστατεύουν τὴν νέα τάξιν ἀπὸ τὸν κίνδυνον μιᾶς διμέτωπης πάλης κατὰ τῶν ἀγροτῶν καὶ κατὰ τῶν ἐργατῶν.

Αὐτοὶ πιθανόν νὰ εἶναι οἱ βαθύτεροι λόγοι ποῦ ἐμπόδισαν τὴν νέα τάξιν ν' ἀναγνωριστῇ ἀμέσως μέσα στὸ θεωρητικὸ πρόγραμμα τῆς Ἀριστερᾶς. Πολὺ εὐκρινέστεροι πάντως εἶναι οἱ λόγοι ποῦ ἐξηγοῦν τὴν ἀποτυχίαν τῆς Ἀριστερᾶς.

84. Ἡ Ἀντιπολίτευσις σὰν «ὀργανωμένη ἀποτυχία»

Ὁ ἐκφυλισμὸς τῆς ἐπανάστασις εἶχε γίνῃ σ' ἓνα σχετικὰ τόσο σύντομον χρονικὸ διάστημα, ὥστε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀντιπολιτευομένους δὲν εἶχε προλάβῃ νὰ σχηματίσῃ μιὰ σαφῆ ἰδέαν γιὰ τὸν πραγματικὸ χαρακτήρα τῆς πολιτικῆς ποῦ καταπολεμοῦσαν.

1) Charles Bettelheim : La planification sovietique, σελ. 24.

Ἡ γραφειοκρατία δὲν ἦταν γι' αὐτοὺς μιὰ νέα ἐκμεταλλευτικὴ τάξη — ἀλλὰ μιὰ «παρασιτικὴ» ὁμάδα βγαλμένη μέσα ἀπὸ τὸ προλεταριάτο. Καθὼς ἀπὸ πολλοῦ εἶχαν «ξεχάσει» κι' αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους τὰ «διδάγματα τῆς Commune» καὶ τίς ὑποθήκες τοῦ Μάρξ, οἱ τροτσκιστὲς πιστεύαν εἰλικρινά ὅτι ὁ σοσιαλισμὸς ἦταν ἡ κρατικοποίηση καὶ ἡ βιομηχανοποίηση τῆς οἰκονομίας. Ὅσες φορὲς θέλησαν νὰ δώσουν ἕνα πρόσωπο στὴ γραφειοκρατία, δὲν μπόρεσαν παρὰ νὰ τῆς κάνουν ἕνα procès d'intention καὶ νὰ τῆς ἀποδώσουν τὴν πρόθεση νὰ καταργήσει τὴν κρατικοποίηση τῶν παραγωγικῶν μέσων, δηλαδὴ ν' αὐτοκτονήσει ὡς τάξη!

Ἐπειδὴ π.χ. τὸ 1925 ὁ Στάλιν ἐτοίμαζε ἕνα σχέδιο κατάργησης τῆς ἐθνικοποίησης τῆς γῆς, ὁ Τρότσκι θεώρησε «νίκη τῆς ἀντιπολιτεύσεως» τὸ ὅτι ἡ ἐπέμβασή της ἔκανε νὰ «σταματήσουν οἱ ἀπ' εὐθείας ἀπόπειρες κατὰ τῆς ἐθνικοποίησης» (1), χωρὶς νὰ καταλαβαίνει τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ γραφειοκρατία ὑποχώρησε τόσο εὐκολα πάνω σ' ἕνα τόσο σημαντικὸ θέμα κάτω ἀπὸ τὴν πίεση μιᾶς μικρῆς ὁμάδας τροτσκιστῶν. Τὸ πρόγραμμά τους ἀπαιτοῦσε τότε ἀπὸ τὸ κόμμα «νὰ καταδικάσει ὅλες τίς τάσεις γιὰ κατάργηση ἢ ἐξασθένηση τῆς ἐθνικοποίησης τῆς γῆς ποὺ εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς βάσεις τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου» (2). Ἀλλὰ ἡ «ἐθνικοποίηση» τῆς γῆς εἶναι ταυτόχρονα καὶ μιὰ ἀπὸ τίς βάσεις τῆς δικτατορίας τῆς γραφειοκρατίας: μὲ τὴν *προλεταροποίηση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ* (πού, ἀντίθετα πρὸς τίς προβλέψεις τοῦ Μάρξ, δὲν ἔγινε ποτὲ πραγματικότητα ὑπὸ τὸ καπιταλιστικὸ καθεστῶς) ἡ γραφειοκρατία γίνεται ὁ ἀποκλειστικὸς κάτοχος τῆς ὀλόκληρης τῆς ὑπεραξίας.

Ὁ Τρότσκι δὲν κατάλαβε ποτὲ ὅτι ἡ κρατικοποίηση τῆς οἰκονομίας καὶ ἡ ἀνοδος τῆς γραφειοκρατίας στὴ θέση μιᾶς ἄρχουσας τάξης εἶναι ὀργανικὰ ἀλληλένδετα φαινόμενα. Ἔτσι ἀκόμα τὸ 1936, ὅταν εἶχε γίνει πιά ἔκδηλος ὁ ταξικὸς - ἀνταγωνιστικὸς χαρακτήρας τῶν παραγωγικῶν σχέσεων ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὴν πλήρη κρατικοποίηση τῶν παραγωγικῶν μέσων, ὁ Τρότσκι ἦταν βαθύτατα πεπεισμένος ὅτι ἡ γραφειοκρατία «*ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπερασπίζει τὴν κρατικοποιημένη ἰδιοκτησία* (καὶ δὲν «παλινорθώνει τὸν καπιταλισμὸ»!) *ἐπειδὴ φοβᾶται* (sic) *τὸ προλεταριάτο*» (3). Αὐτὴ ἡ φράση μᾶς δίνει τὸ μέτρο τῆς σύγχυσης ποὺ ἐπικρατοῦσε μέσα στοὺς κόλπους τῆς τροτσκικῆς ὁμάδας: εἶναι σὰν νὰ λέγαμε ὅτι ἡ ἀστική τάξη τοῦ 1800 «ἐξακολουθεῖ νὰ προσπίζει» τὴν ἐλεύθερη ἐπιχείρηση (καὶ δὲν ἐπαναφέρει τοὺς συντεχνιακοὺς κανονισμοὺς ἢ τὸ φεουδαρχικὸ σύστημα τῆς δεκάτης) «ἐπειδὴ φοβᾶται τὸ προλεταριάτο»! «Κι' ὁ σωτήριος αὐτὸς φόβος, συνεχίζει ὁ Τρότσκι, τρέφεται καὶ διατηρεῖται ἀπὸ τὸ παράνομο κόμμα τῶν μπολσεβίκων· λενινιστῶν (τῶν τροτσκιστῶν), ποὺ εἶναι ἡ συνειδητὴ ἔκφραση τῆς σοσιαλιστικῆς ἀντίδρασης κατὰ τοῦ πνεύ-

1) Λ. Τρότσκι : Ἐνθ. ἀν. σελ. 53.

2) Ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Τρότσκι : αὐτ.

3) Λ. Τρότσκι : Ἐνθ. ἀν. σελ. 267.

ματος τής άστικής (sic) παλινόρθωσης που διαπερνά πέρα ως πέρα τή γραφειοκρατία»!

Μέ τέτοιες αϋταπάτες θρεφόταν ή άριστερή άντιπολίτευση: πώς ήταν δυνατό νά μη σαρωθεί άπό τó «ρεαλισμό» τών άντιπάλων της;

‘Ανάλογες ψευδαισθήσεις δημιουργούσε και ή φετιχιστική της προήλωση στο κόμμα.

Ό Τρότσκι, ό Ζηνόβιεφ και ό Καμένεφ είχαν όλους τούς λόγους για νά φύγουν μόνοι τους άπό τó κόμμα και νά καταπολεμήσουν τήν έπίσημη πολιτική χωρίς νά δεσμεύονται άπό τήν «κομματική πειθαρχία» και τήν τόσο συμφορητική για τήν κυβέρνηση λατρεία τής μονολιθικής όμοφωνίας.

Όι *προσωπικοί* λόγοι ήταν σαφέστατοι: όπως τó άποκάλυψε ό Τρότσκι στην Αϋτοβιογραφία του (1), ό Ζηνόβιεφ και ό Καμένεφ ήταν έντρομοι άπό τις ραδιουργίες τοϋ Στάλιν. Όταν, τήν άνοιξη τοϋ 1926, συμμάχησαν έπιτέλους με τόν Τρότσκι, τοϋ άποκάλυψαν ότι κινδύνευε ή ζωή του κι’ ότι αϋτοί οί ίδιοι είχαν σπεύσει νά κάνουν τή διαθήκη τους μόλις έπαψαν νά συνεργάζονται με τόν Στάλιν, που τόν περιέγραφαν σαν ένα έκδικητικό σαδιστή που δέν θά όρωδοϋσε πρό οϋδενός προκειμένου νά ίκανοποιήσει τήν άλαζονεία του και τήν άχόρταγη δίψα τής έξουσίας που τόν κατείχε. ‘Αλλ’ άφηναν άνεξήγητο τó γεγονός ότι έπί τρία χρόνια είχαν σταθεί οί πιό πιστοί του συνεργάτες κι’ ότι είχαν κάνει ότι μπορούσαν για νά τόν άναδειξουν...

Όι *ιδεολογικοί* λόγοι δέν ήταν λιγότερο σημαντικοί: όλοι τους ήταν βαθύτατα πεπεισμένοι ότι ή «φιλο-κουλακική» πολιτική τών δεξιών όδηγοϋσε τήν έπανάσταση στην καταστροφή. Σ’ όποιαδήποτε άλλη χώρα, οί άνθρωποι αϋτοί θά είχαν άποχωρήσει άπό τó κυβερνητικό κόμμα και θά είχαν φτιάξει τή δική τους άντιπολιτευτική όμάδα καταγγέλοντας άνοιχτά με τó δικό τους τύπο τήν πολιτική τής κυβέρνησης. ‘Αλλ’ αϋτό ήταν άδύνατο στην ΕΣΣΔ και τó μονοκομματικό της καθεστώς τó είχαν φτιάξει αϋτοί οί ίδιοι με τά ίδια τους τά χέρια. ‘Όχι μόνο τούς ήταν άδιανόητο νά παλαίψουν για τις ιδέες τους *έξω άπό τó κόμμα*, αλλά έξακολουθούσαν νά έχουν τήν ίδια μυστικοπαθή φετιχιστική προήλωση στο κόμμα που, δυό χρόνια πρωτύτερα, είχε κάνει τόν Τρότσκι νά άποτύχει στην πάλη του για τή Νέα Γραμμή. Πίστευαν κι’ αϋτοί ότι «*σε τελευταία άνάλυση, τó κόμμα έχει πάντα δίκαιο*» κι’ άπόφευγαν νά φανερώσουν στην κοινή γνώμη τούς λόγους για τούς όποιους είχαν έρθει σε σύγκρουση με τήν ήγεσία τοϋ κόμματος.

Αϋτό τούς άνάγκαζε νά χρησιμοποιούν συνωμοτικές μεθόδους και νά δίνουν έτσι όπλα στους άντιπάλους τους. Όταν π.χ. τόν ‘Ιούλιο τοϋ 1926 ό Στάλιν άποκάλυψε ότι ύπήρχε μιá ζηνοβιεφική «φράξια» μέσα στον Κόκκινο Στρατό, αϋτό ύπήρξε μιá μεγάλη δυσφήμιση για τήν ‘Αρι-

1) L. Trotsky : Mein Leben, σελ. 505.

στερά και ο Ζηνόβιεφ άναγκάστηκε να παραιτηθεί από το Πολιτικό Γραφείο.

Η έπιθετικότητα της δεξιάς αύξαινε στο μέτρο που γινόταν φανερό ότι οι άριστεροι ήταν έτοιμοι να ύποστούν όλους τους έξευτελισμούς προκειμένου να άποφύγουν τη διαγραφή τους από το κόμμα. Έτσι την 4η Οκτωβρίου 1926, ό Τρότσκι, ό Ζηνόβιεφ, ό Καμένεφ, ό Πιατάκωφ, ό Σοκόλνικωφ και άλλοι σημαίνοντες ήγέτες της Άριστεράς ύπόγραψαν μιá δήλωση όπου άναγνώριζαν ότι είχαν παραβεί τις καταστατικές άρχες του κόμματος, όμολογούσαν ότι είχαν δείξει μιá άπαραδέκτη άντιπειθαρχική διαγωγή και ύπόσχοντο να διαλύσουν τη «φράξια» που είχαν φτιάξει μέσα στο κόμμα. Άποκήρυξαν έπιπλέον τους όπαδούς του Σλιάπνικωφ και του Μεντιμεντέφ, των ήγετών της Έργατικής Άντιπολίτευσης του 1921, που είχαν προσχωρήσει τότε στην Άριστερή Άντιπολίτευση και που ήταν οι μόνοι που θυμόνταν άκόμα τις ύποσχέσεις του 1917.

Παρ' όλη αύτή την άξιοθρήνητη ύποχώρηση, οι «άριστεροι» έξακολουθούσαν να μένουν πιστοί στις ίδέες τους και να έπικρίνουν τη «δεξιά» πολιτική της κυβέρνησης. Αυτή τη φορά, ή άπάντηση του Στάλιν ήταν κεραυνοβόλος: τον Οκτώβρη του 1926, ό Τρότσκι καθαιρέθηκε από το Πολιτικό Γραφείο και ή Άριστερά έχασε τον τελευταίο της άντιπρόσωπο στον όργανισμό αυτό που συγκέντρωνε στα χέρια του όλη την πραγματική έξουσία. Η Άριστερά είχε χάσει το παιχνίδι και ή πτώση της έπιταχύνθηκε από την επαλήθευση όλων των προβλέψεών της και τη δικαίωση όλων των έπικρίσεων που είχε διατυπώσει κατά της κυβερνητικής πολιτικής.

Όταν π.χ. ή συντριβή του κινεζικού κομμουνισμού, για την όποία ήταν προσωπικά ύπεύθυνοι ό Στάλιν και ό Μπουχάριν, έπιβεβαίωσε την όρθότητα των κριτικών του Τρότσκι, ή άντιπολίτευση βρισκόταν ήδη σχεδόν έκτός κόμματος. Ηδη από το καλοκαίρι του 1927, ή έπίσημη προπαγάνδα μιλούσε για ένα «ένιαίο άντισοβιετικό μέτωπο από τον Τσάμπερλαιν μέχρι τον Τρότσκι!» Ό Τρότσκι και ό Ζηνόβιεφ ήταν άκόμα μέλη της Κεντρικής Έπιτροπής —άλλά ό Στάλιν τους άπαγόρευσε να δημοσιεύσουν τις θέσεις που είχαν έτοιμάσει για το 15ο συνέδριο του Κ.Κ. Και έπειδή τά μέλη της Άντιπολίτευσης τις έτύπωσαν χωρίς την έγκριση του κόμματος και τις κυκλοφόρησαν σχεδόν παρανόμως, οι άρχηγοί της καθαιρέθηκαν και από την Κεντρική Έπιτροπή Την 7η Νοεμβρίου 1927, κατά τη διάρκεια του έπίσημου έορτασμού της 10ης έπέτειου της Οκτωβριανής Έπανάστασης, ό Τρότσκι και ό Ζηνόβιεφ κάλεσαν τους όπαδούς τους να κάνουν μιá χωριστή παρέλαση στους δρόμους της Μόσχας και του Λένινγκραντ διαδηλώνοντας τά συνθήματα της Άντιπολίτευσης. Αυτό θεωρήθηκε σαν μιá άπαραδέκτη πρόκληση και οι

1) Για το έπεισόδιο αυτό, βλ. πιο πάνω § 27 (σελ. 76).

μὲν διαδηλωταὶ διαλύθηκαν διὰ τῆς βίας (1), οἱ δὲ Τρότσκι καὶ Ζηνόβιεφ διεγράφησαν ἀπὸ τὸ κόμμα. Τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1927, ἡ Ἀριστερὰ ὑπέστη μιὰ συντριπτικὴ ἤττα στὸ 15ο συνέδριον τοῦ Κ.Κ. πού ζήτησε ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἀντιπολίτευσης ν' ἀπαρνηθοῦν τὶς ἰδέες τους καὶ πῆρε μιὰ ἀπόφαση πού ἔθετε ἐκτὸς κόμματος τὰ μέλη καὶ τοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς ἀντιπολίτευσης. Ἔτσι, στὶς 18 Δεκεμβρίου, τὸ Συνέδριον διέγραψε 75 ἐξέχοντα μέλη τῆς ἀντιπολίτευσης καὶ ἐξόρισε τὸν Τρότσκι στὴν Ἄλμα-Ἄτα στὸ Τουρκεστάν. Τὴν ἐπομένη, ἡ Ἀριστερὰ διαλύθηκε: ἐνῶ ὁ Τρότσκι ἔπαιρνε τὸ δρόμον τῆς ἐξορίας, ὁ Ζηνόβιεφ, ὁ Καμένεφ καὶ οἱ ὀπαδοὶ τους δημοσίευσαν μιὰ δήλωση μετανοίας ὅπου ἀπηρνοῦντο τὶς ἰδέες τους. Ἐγκεκριμένη ἀπὸ τὴ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ συνεδρίου, ἡ πολιτικὴ τῆς ἐνθάρρυνσης τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς βραδείας βιομηχανοποίησης πού ὑποστήριζε ἡ Δεξιὰ, εἶχε γίνει τὸ ἐπίσημον δόγμα τοῦ κόμματος.

Δὲν πέρασαν δυὸ ἐβδομάδες ἀπὸ τότε κι' ἡ Ρωσία ἀντιμετώπισε ξαφνικὰ τὴν ἐπισιτιστικὴ κρίση πού εἶχε προβλέψει ἡ Ἀριστερὰ. Ἐνα χρόνο ἀργότερα, ἡ Ρωσία ἔδινε τὴν ἐντύπωση ὅτι αὐτοὶ πού εἶχαν νικήσει στὸ 15ο συνέδριον ἦταν οἱ πιὸ ἐξτρεμιστές, οἱ πιὸ φανατικοὶ ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ «ὑπερ-ἐκβιομηχανιστικοῦ» καὶ «ἀντι-κουλακικοῦ» προγράμματος τῆς ἠττημένης Ἀντιπολίτευσης.

Τί εἶχε συμβεῖ στὸ μεταξύ;

85. Ἡ κρίση τῆς δυαδικῆς οἰκονομίας

Ὅπως τὸ εἶχε προβλέψει ὁ Τρότσκι, ἡ σπάνις τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἦταν τέτοια ὥστε οἱ ἀγρότες εἶχαν χάσει τὴν ἔφεση ν' αὐξήσουν τὴν παραγωγὴ τους. Τὸ 1926 οἱ σιτοκαλλιεργούμενες ἐκτάσεις εἶχαν σφτάσει τὸ προπολεμικὸ τους μέγεθος: 85 ἑκατομ. ἐκτάρια, τὸ 1927 ἡ σιτοκαλλιέργεια ἔμεινε στάσιμη γιὰ νὰ πέσει τὸ 1928 στὰ 83 ἑκατομμύρια. Τὴν ἴδια πτώση παρατηροῦμε καὶ στὴν παραγωγὴ πού ἀπὸ 76,8 ἑκατομ. τόννους τὸ 1926, πέφτει στὰ 72,3 ἑκατομ. τὸ 1927 καὶ στὰ 71,7 τὸ 1929.

Βέβαια, μερικὰ ἑκατομμύρια τόννοι σάρι λιγότερο δὲν εἶναι τίποτε τὸ τραγικόν. Ἀλλὰ ἡ Ρωσία βρισκόταν τότε στὴ «διαλεκτικὴ» αὐτὴ κατάσταση ὅπου ἡ ποσότητα μπορεῖ ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή νὰ μετατραπῆ σὲ ποιότητα. Οἱ ἀγρότες ἀπόφευγαν ξανά νὰ φέρουν τὰ προϊόντα τους στὴν ἀγορά, οἱ οὐρὲς ξανάρχισαν νὰ ξανασηματίζονται μπρὸς τὰ καταστήματα μὲ τὶς πενιχρὲς προθήκες. Ὅπως δήλωσε ὁ Στάλιν, ἡ ποσότητα τῶν σιτηρῶν πού τὸ κράτος εἶχε ἀγοράσει ἀπὸ τοὺς ἀγρότες ἦταν τὴν 1-1-1928 κατὰ δύο ἑκατομ. τόννους λιγότερη ἀπὸ τὸ μίνιμουμ πού χρειάζονταν γιὰ τὸν ἐπισιτισμὸ τῶν ἀστικῶν πληθυσμῶν. Ἡ κατάσταση θὰ ἦταν ἀλλοιωτικὴ ἂν τὸ καθεστῶς εἶχε προβλέψει τὴν παθητικὴ ἀντίσταση τῶν ἀγροτῶν καὶ εἶχε προλάβει νὰ φτιάξει τὰ κολλεκτιβιστικὰ ἀγροκτῆματα πού ζητοῦσε ἡ Ἀριστερὰ. Ἀλλὰ ἡ κρίση ξέσπασε ἐντελῶς αἰφνιδιαστικὰ καὶ τὰ ὑπάρχοντα κολχόζ μετριόντουσαν στὰ δάχτυλα:

ή παραγωγή τους αντιπροσώπευε τὸ 1928 μόλις τὰ 4% τῆς συνολικῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

«Ὁ πληθυσμὸς ἔμεινε μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα μαθαίνοντας στὶς 15 Φεβρουαρίου 1928 ἀπὸ ἓνα κύριο ἄρθρο τῆς «Πράβνιτας» ὅτι τὰ χωριά δὲν εἶχαν καθόλου τὴν ὄψη ποὺ τοὺς ἔδιναν ὡς τότε οἱ ἀρχές, ἀλλὰ μοιάζανε πάρα πολὺ μὲ τὴν εἰκόνα ποὺ εἶχε δώσει γι' αὐτὰ ἡ διαγραμμῆνη ἀπὸ τὸ 15ο συνέδριο ἀντιπολίτευση. Ὁ τύπος ποὺ μιὰ μέρα πρὶν ἀρνιότανε κυριολεκτικὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κουλάκου, τώρα μὲ ἓνα σινιάλο ἀπὸ τὰ πάνω τὸν ἀνακάλυπτε ὄχι μόνο στὰ χωριά ἀλλὰ καὶ μέσα στὸ κόμμα ἀκόμη Μάθασε ὅτι οἱ πυρῆνες τοῦ κόμματος διευθύνονταν συχνὰ ἀπὸ πλοῦσιους χωρικοὺς ποὺ εἶχαν ἰδιόκτητα γεωργικὰ ἐργαλεῖα, ἔπαιρναν στὴν ὑπηρεσία τοὺς ἡμερομισθίους ἐργάτες, κρύβανε ἑκατοντάδες καὶ χιλιάδες πούντ δημητριακὰ... "Ὅλες οἱ παλιές ἀξίες ἀναποδογυρίστηκαν..." (1).

Τὸ Πολιτικὸ Γραφεῖο δὲν ἤξερε ἀκόμα τί στάση νὰ τηρήσει ἀπέναντι στοὺς κουλάκους. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, οἱ νικητὲς τοῦ 15ου συνεδρίου κατηγοροῦσαν τὴν ἠττημένη Ἀριστερά ὅτι ζητοῦσε νὰ ὀξύνει τὴν πάλη τῶν τάξεων στὰ χωριά, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, διέταζαν νὰ παρθοῦν αὐστηρότατα «ἔκτακτα μέτρα» κατὰ τῶν κουλάκων. Οἱ τοπικὲς ἀρχές ἔπρεπε τώρα νὰ κάνουν αἰφνιδιαστικὲς ἐρευνες στὰ σπίτια τῶν πλοῦσιων χωρικῶν καὶ νὰ κατάσχουν τὰ κρυμμένα τρόφιμα. Αὐτὸ τοὺς τὸ εἶχε προτείνει ἤδη ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1927 ἡ ἠττημένη Ἀριστερά, ἡ ὁποία εἶχε ζητήσει ἀπὸ τὸ κράτος νὰ πάρει ἀπὸ τοὺς κουλάκους, μὲ τὸ μέσο ἐνὸς ἀναγκαστικοῦ δανείου. «τουλάχιστον 150 ἑκατομ. πούντ δημητριακὰ» (2). Ἀλλὰ ὁ Στάλιν καὶ ὁ Μπουχάριν εἶχαν πεῖ τότε ὅτι αὐτὰ τὰ 150 ἑκατομμύρια δὲν ὑπῆρχαν παρὰ μόνο στὴν φαντασία τῶν τροτσικιστῶν καὶ ὅτι ἓνα πρόσθετο ἀναγκαστικὸ δάνειο θὰ ὄξυνε τὴ δυσαρέσκεια στὰ χωριά. Τώρα δὲν ἐπρόκειτο πιά γιὰ ἀναγκαστικὰ δάνεια, ἀλλὰ γιὰ αὐθαίρετες ἐρευνες καὶ κατασχέσεις: *ἡ ἐπισιτιστικὴ κρῆση ἔτεινε νὰ γίνει καθεστωτικὴ κρῆση καὶ μόνο ἡ τρομοκρατία μποροῦσε νὰ τὴ λύσει.*

Ὅταν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1928, ὁ Στάλιν διέταξε τίς τοπικὲς ἀρχές νὰ «χτυπήσουν σκληρὰ τοὺς κουλάκους», ὁ Μπουχάριν, ὁ Ρύκωφ, ὁ Τόμσκι καὶ οἱ ὄπαδοί τους, ποὺ πίστευαν εἰλικρινὰ ὅτι μιὰ τέτοια πολιτικὴ θὰ ἐπιδεινῶνε τὴν κατάσταση καὶ θὰ διασποδесе τὴ «συμμαχία» τῶν ἀγροτῶν μὲ τὸ καθεστῶς, στράφηκαν ἐναντίον τοῦ Στάλιν. Ἀλλὰ ὁ Στάλιν εἶχε μαζί του τὴν πλειοψηφία τοῦ Πολιτικοῦ Γραφείου καὶ εἶχε ἤδη χρησιμοποιήσει τὴ δύναμή του γιὰ νὰ ἐκτοπίσει ἀπὸ τὰ πόστα τοῦ κόμματος τοὺς ὄπαδοὺς τῶν χτεσινῶν του συμμάχων κατὰ τοῦ τροτσικισμοῦ. Πάντως, ὁ ἴδιος ὁ Στάλιν ἦ-αν ἀκόμα ἀναποφάσιτος. Ἔτσι δὴ λῶνε μ' ἐπιμονὴ ὅτι «ἡ ἀπαλλοτρίωση τῶν κουλάκων θὰ ἦταν μιὰ τρέλλα» (3). Ἦταν σαφὲς ὅτι τὰ «ἔκτακτα μέτρα» δὲν εἶχαν κάνει παρὰ νὰ ἐντείνουν τὴν ἐχθρότητα τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τοῦ καθεστῶτος. Ἀλλή μιὰ φορὰ τὸ κράτος ἀναγκάστηκε νὰ ὑποχωρήσει μπρὸς στὴν

1) Λ. Τρότσκι : *Ἡ προδομένη Ἐπανάσταση*, σελ. 60—61.

2) Βλ. *Correspondance Internationale* 1927, N° 124, σελ. 1851.

3) Βλ. Στάλιν : *Στὸ μέτωπο τῶν σιτηρῶν*.

παθητική αντίσταση των χωρικών και τὰ «έκτακτα μέτρα» ἀναιρέθησαν.

Αὐτὸ ἦταν ἡ τελευταία νίκη τῆς Δεξιᾶς. Τὸ καθεστῶς εἶχε ἀποφύγει τὴν ἀγροτικὴ ἐπανάσταση ἀπαλλάσσοντας τοὺς ἀγρότες ἀπὸ μερικὸς φόρους καὶ ἐπιτρέποντας μιὰ αὐξησὴ τῆς τιμῆς τοῦ σταριοῦ. Ἄλλὰ τὸ πρόβλημα ποῦ ἔθετε ἡ σπάνις τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων ἔμενε πάντοτε ἀνοιχτό. Ἡ πείνα ἀπλώθηκε στὶς πόλεις. Τὸ 1929 τὸ κράτος ἐπανεφέρε τὸ σύστημα τῶν διανομῶν μὲ δελτία, ὅπως τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου. Ἐπιπλέον, ἡ Ε.Σ.Σ.Δ. ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὴν διεθνή ἀγορὰ τῶν δημητριακῶν. Τὸ 1926·27, οἱ ἐξαγωγῆς δημητριακῶν εἶχαν φτάσει τὰ 205 ἑκατομ. ρούβλια καὶ ἀποτελοῦσαν τὰ 30% τοῦ συνόλου τῶν ἐξαγωγῶν. Τὸ 1927·28 ἔπασαν στὰ 34 ἑκατομ. 5,3% τῶν συνολικῶν ἐξαγωγῶν καὶ ἐξαφανίστηκαν ἐντελῶς τὸ 1928·29. Γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία τῆς Ρωσίας, τὸ κράτος βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ φέρει στάρι ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ γιὰ νὰ θρέψει τὸν ἀστικὸ πληθυσμὸ.

Ἦταν σαφές ὅχι μόνον ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς κυβερνήσεως εἶχε ἐντελῶς ἀποτύχει, ἀλλὰ κι' ὅτι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ σύστημα τῆς μικτῆς οἰκονομίας εἶχε καταλήξει σ' ἓνα ἀδιέξοδο. «*Μὴ μπορώντας, γράφει ὁ Charles Bettelheim, νὰ ἐκτοπίσει τὴν καπιταλιστικὴ παραγωγὴ χρησιμοποιώντας τὰ οἰκονομικὰ μέσα, τὸ κράτος ἀναγκάστηκε νὰ τὸ κάνει μὲ τὴ βία*» (1). Καθὼς, βέβαια, δὲν ἐπρόκειτο γιὰ καμιὰ «καπιταλιστικὴ παραγωγὴ», τὸ σωστότερο θὰ ἦταν νὰ ποῦμε: μὴ μπορώντας νὰ λύσει μὲ οἰκονομικὰ μέσα τὴν ἐπισιτιστικὴ κρίση, τὸ καθεστῶς ἀναγκάστηκε νὰ προσφύγει στὴ βία γιὰ νὰ σώσει αὐτὴ τὴν ἴδια του τὴν ὑπόσταση, γιὰ νὰ μὴ σαρωθεῖ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ του χρεοκοπία.

Τί ἦταν αὐτὴ ἡ βία; Ποιοὶ τὴν ὑπέστησαν; Καὶ ποιοὶ βγήκαν κερδισμένοι ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς βίας;

86. Σύγκριση τῆς κρίσης τοῦ 1928 - 29 καὶ τῆς κρίσης τοῦ 1923

Τὸ ἐπισιτιστικὸ πρόβλημα, τὸ πρόβλημα δηλαδὴ τῆς ἔνταξης τῶν ἀγροτῶν στὴν ἐθνικὴ οἰκονομία, εἶχε τεθεῖ πολὺ ἀπειλητικότερα τὸ 1923 καὶ ἡ λύση του δὲν εἶχε φέρει τότε καμιὰ κοινωνικὴ ἀναστάτωση: γιὰ νὰ σταματήσει ὁ ἀναβρασμὸς στὴν ὕπαιθρο, τὸ κόμμα δὲν χρειάστηκε τότε παρὰ νὰ κατεβάσει κατὰ 20 - 30% τίς τιμὲς τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων. Γιὰ τὸ 1929 δὲν ἔκανε κάτι ἀνάλογο καὶ τὸ 1929;

Κατ' ἀρχὴν, μιὰ τέτοια πολιτικὴ θὰ περιόριζε σημαντικὰ τοὺς πόρους τῆς γραφειοκρατίας ποῦ ἦταν πολὺ ἰσχυρότερη καὶ πολυπληθέστερη τὸ 1929 ἀπὸ τὸ 1923.

Κατὰ δεύτερο λόγον, μιὰ τέτοια ὑποχώρησις θὰ ἐκμηδένιζε κάθε δυνατότητα μακροπρόθεσμης πολιτικῆς τὴν ὥρα ποῦ ἀποδεικνυόταν ὅτι αὐτὴ ἦταν μιὰ ζωτικὴ ἀνάγκη γιὰ τὸ καθεστῶς.

Κατὰ τρίτον λόγον, κι' αὐτὸς πιθανὸν νὰ εἶναι ὁ σπουδαιότερος, μιὰ τέ-

1) Charles Bettelheim Ἐνθ. ἀν. σελ. 23.

τοια υποχώρηση δέν ήταν δυνατό παρά να έκληφθει σαν μιὰ ἔμμεση ἀναγνώριση τῆς χρεοκοπίας τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς τῆ στιγμῆ ὅπου ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ὄχι μόνο συναντοῦσε τὴν ἀπροκάλυπτη ἔχθρα τῆς ἀγροτικῆς πλειοψηφίας, ἀλλὰ καὶ εἶχε γίνει — δημοσίᾳ καὶ συστηματικᾶ — ὁ στόχος τῆς κριτικῆς μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ μοναρχικὸ κόμμα.

Ἐπιπλέον, τὸ 1929, τὸ κράτος εἶχε στὴ διάθεσή του ἕνα ἀποφασιστικὸ αὐτοῦ πού τοῦ ἔλειπε τὸ 1923 : τὸν τρωκοκρατικὸ μηχανισμό πού θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἐξουδετερῶσει καὶ νὰ πατάξει κάθε ἀντίδραση ἀπὸ τὰ κάτω. Τὸ 1923, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ἡ πίεση τῶν ἐργατικῶν μαζῶν πάνω στὸ κόμμα ἦταν ἀπείρωσ μεγαλύτερη καὶ ἀποτελεσματικότερη ἀπὸ τὸ 1929.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὸ ἴδιο τὸ κόμμα, πού τὸ 1923 ἀνεχόταν ἀκόμα τὴν κριτικὴ κι' ἦταν συνεπῶς ἀρκετὰ κοντὰ στὶς μάζες, εἶχε γίνει τὸ 1929 ἕνα πειθῆνιο ὄργανο τῆς ἡγεσίας καὶ τοῦ δικτατορικοῦ τῆς μηχανισμοῦ. Ἐπιπλέον, οἱ ἀγροτικὲς μάζες, πού τὸ 1923 εἶχαν ἀκόμα ζωερὴ τὴν ἀνάμνηση τοῦ ἀποφασιστικοῦ ρόλου πού εἶχαν παίξει στὸν ἐμφύλιον πόλεμο, ἦταν ἄοπλες καὶ πολιτικὰ ἀποκεφαλισμένες τὸ 1929 : μιὰ ἀπὸ τίς μεγαλύτερες παραδοξότητες τῆς ἱστορίας εἶναι ἀσφαλῶς τὸ ὅτι αὐτοὶ πού ὑπῆρξαν οἱ «ἐκπρόσωποι» (ἂν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφραση) τῶν ἀγροτῶν μέσα στὸ κόμμα ἦταν ὁ Μπουχάριν, ὁ ὄρχηγός τῶν «ἀριστερῶν κομμουνιστῶν» τοῦ 1918, καὶ ὁ Τόμοκι, ὁ ἀρχηγός τῶν ἐργατικῶν ψευτοσυνδικάτων!

Ὅπως δὴποτε, γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους μαζί, τὸ Κράτος *ἀναγκάστηκε* καὶ ταυτόχρονα *μπόρεσε* νὰ καταφύγει στὴ βία γιὰ νὰ λύσει τὸ ἐπιφανειακὰ ἀνώδυνο πρόβλημα πού τοῦ ἔθεσε ἡ ἐπισιτιστικὴ κρίση τοῦ 1928-29. Μ.ὰ πού τὸ κράτος δέν ἦταν σὲ θέση νὰ *ἀγοράσει* τὸ πλεόνασμα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς, ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴν πλήρη οἰκονομικὴ κατάρρευση στὴν πιὸ χοντροειδῆ μορφή τῆς δηλαδὴ τὴ λιμοκτονία τῶν ἀστικῶν πληθυσμῶν, ἦταν νὰ δημεύσει τὸ σύνολο τοῦ γεωργικοῦ προϊόντος. Αὐτὸ πῆγε νὰ κάνει μὲ τὰ «ἔκτακτα μέτρα» τοῦ 1929. Ἄλλὰ τὰ μέτρα αὐτὰ εἶχαν ἀποῦχει μπρὸς στὴν παθητικὴ ἀντίσταση τῶν χωρικῶν πού ἔκρυβαν τὸ σιτᾶρι καὶ περιορίζαν τίς σοπρές. Ἡ μόνη διέξοδος πού ἀπέμενε ἦταν νὰ ἐπέμβει τὸ κράτος σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ διαδικασία τῆς παραγωγῆς : γιὰ νὰ πάρει στὰ χέρια του τὸ ποσὸ τῶν δημητριακῶν πού χρειαζόταν γιὰ νὰ θρέψει τὸν ραγδαίᾳ αὐξανόμενον ἀστικὸ πληθυσμὸ, τὸ κράτος ἀναγκάστηκε νὰ ὑποδουλώσει αὐτοὺς τοὺς ἴδιους τοὺς παραγωγούς καὶ νὰ νεκραναστήσει τίς πανάρχαιες γραφειοκρατικὲς μεθόδους ἐκμετάλλευσης τῆς ἀγροτικῆς μάζας, πάνω στὶς ὁποῖες στηριζόταν ἡ εὐημερία τῶν ἀσιατικῶν δυναστῶν.

Αὐτὴ ἦταν ἡ «μεγάλῃ στροφῆ» τοῦ καθεστώτος : ὅπως στὸν καιρὸ τοῦ Ἰβάν τοῦ Τρομεροῦ πού δημιούργησε τὴν οἰκονομικὴ δύναμη τοῦ κράτους λεηλατώντας τοὺς ἰδιώτες καὶ ἐξανδραποδίζοντας τὸν ἀγροτικὸ πληθυσμὸ (!), ἔτσι καὶ τώρα ἡ οἰκονομικὴ χρεοκοπία τοῦ κράτους καλύφθηκε

1) Βλ. πρὸ πάνω §§ 21β καὶ 35 (σελ. 61 καὶ 110).

μέ τη συστηματική καταλήστευση των αγροτών και την υποδούλωση δλάκερου του πληθυσμού. Κι' ο ίδιος ο Στάλιν άλλωστε είχε πλήρη επίγνωση ότι δεν έκανε παρά να υπακούει στο *genius* της μουσσοβιτικής Ιστορίας : Για να δικαιολογήσει την τρομοκρατική υποδούλωση των αγροτικών μαζών και της εργατικής τάξης, ανέφερε την κατάσταση στην οποία βρισκόταν η Ρωσία « όταν ο Μ. Πέτρος, που είχε ν' αντιμετωπίσει τις πιο προχωρημένες χώρες της Δύσης, άρχισε να κατασκευάζει πυρετωδώς εργοστάσια και εργαστήρια για να έξοπλίσει το στρατό του » (1). Για τον μπολσεβικισμό του 1929 δεν έπρόκειτο βέβαια μόνο για τον έξοπλισμό του στρατού : ή καπιταλιστική « περικύκλωση » δεν θεωρείτο τότε σαν ή αίτια όλων των δεινών και οι μπολσεβίκοι πιστεύαν ακόμα ότι καμιά κρίση δεν άπειλοσε άμεσα τον καπιταλισμό. Άλλά το συμπέρασμα που βγάξει ο Στάλιν από την Ιστορία του Μ. Πέτρου είναι από κάθε άποψη διαφωτιστικό : *Καμιά από τις υπάρχουσες κοινωνικές τάξεις δεν ήταν σε θέση να δώσει την άρμόζουσα λύση στο πρόβλημα που έθετε ή καθυστέρηση της χώρας*. Αυτή ήταν « σε τελευταία ανάλυση » ή εξήγηση του δεσποτικού καθεστώτος που επέβαλε ο Μ. Πέτρος και αυτός ήταν ο λόγος που ή πετρινική γραφειοκρατία άνυψώθηκε πάνω από τις υπάρχουσες κοινωνικές τάξεις. Κάτι ανάλογο συνέβαινε και τώρα. Καμιά από τις υπάρχουσες κοινωνικές τάξεις : ούτε οι managers των κρατικοποιημένων επιχειρήσεων, ούτε οι εργάτες, ούτε οι φτωχοί αγρότες, ούτε και — ακόμα λιγότερο — οι κουλάκοι, δεν ήταν σε θέση να λύσουν το τραγικό έπισιτιστικό πρόβλημα από τη λύση του όποιου έξηριτατο όχι μόνο ή πολεμική προπαρασκευή της Ε.Σ.Σ.Δ., αλλά πρώτα και κύρια ή επιβίωση του καθεστώτος και ή μελλοντική ανάπτυξη της έθνικής οικονομίας. Μόνο ή τρομοκρατία μπορούσε να λύσει 'το υπάρχον οικονομικό πρόβλημα που το υπάρχον οικονομικό καθεστώς φαινόταν άνίκανο να λύσει.

Σύμφωνα με την έπιγραμματική διατύπωση του Άριστοτέλους, « *γίνονται μὲν αἱ στάσεις οὐ περὶ μικρῶν ἀλλ' ἐκ μικρῶν, στασιάζουσι δὲ περὶ μεγάλων* » (2). Έτσι στις Συρακοῦσες είχε γίνει μιá επανάσταση « περὶ έρωτικήν αίτίαν » ή όποία όμως κατέληξε σε μιá καθεστωτική μεταβολή : ή άσήμαντη άφορμή προκάλεσε μιá επανάσταση που έβγαλε στο φως τις βαθύτερες δυνάμεις της κοινωνίας, που στην πραγματικότητα είχε προπαρασκευαστεί κι' ώριμάσει πολύ πριν από την ένοπλη εξέγερση, και που όπωσδήποτε γινόταν « περὶ μεγάλων ». Κάτι ανάλογο έγινε στη Ρωσία του 1929 - 1930 : ή « αίτία » ήταν τα 2 έκατομμύρια τόννοι σάρι που λείπαν από την αγορά. Άλλά το « μικρό » αυτό γεγονός άποκάλυψε την έσωτερική αντίφαση που ύπονόμεινε το δυαρχικό καθεστώς της ΝΕΠ. Για να βρεθούν αυτά τα 2 έκατομμύρια τόννοι και για να μην ξαναθεθεί ποτέ πιά το *νηπιανό* (για κάθε μοντέρνα οικονομία) αυτό πρόβλημα, το

1) Stalin : Leninism II, 153.

2) Άριστοτέλους *Πολιτικά* 1303 β 18.

κράτος αναγκάστηκε να κηρύξει τὸν πόλεμο κατὰ τῶν κουλάκων. Ἄλλὰ οἱ δυνάμεις πού κινήθηκαν γιὰ νὰ ἐξοντώσει αὐτὴ τὴν τάξη ἦταν τέτοιες πού πολὺ γρήγορα ἢ «ἀποκουλακοποίηση» μετατράπηκε σὲ μιὰ ὀλοκληρωτικὴ ἀπαλλοτριώση τῶν 25 ἑκατομμυρίων ἀνεξάρτητων παραγωγῶν τῆς ὑπαίθρου. Ἄλλὰ γιὰ νὰ σταθεροποιηθεῖ αὐτὴ ἢ ψευτο «κολλεκτιβοποίηση» τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας καὶ γιὰ νὰ ἐδραιωθεῖ ἡ μονοπωλιστικὴ κυριαρχία τῆς νέας τάξης πάνω στὴν ὑπαίθρο, ἔπρεπε νὰ μηχανοποιηθεῖ ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία. Κι' αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ γίνει παρὰ μὲ μιὰ ἔντονη βιομηχανοποίηση. Αὐτὸ σήμανε τὸ τέλος τοῦ δυσαρτικοῦ καθεστώτος πού ἐπικρατοῦσε μέσα στὰ ἐργαστάσια: ἡ ἐργατικὴ τάξη ἀπαλλοτριώθηκε ἀπὸ κάθε αὐτονομία κι' ἔχασε κάθε δυνατότητα νὰ ἐλέγξει τὴν ἡγεσία τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Αὐτὴ ἡ τρομοκρατικὴ λύση τῆς δυσαρτίας ἀνάμεσα στὸν κρατικοποιημένο καὶ τὸν ἰδιωτικὸ τομέα καὶ τῆς δυσαρτίας ἀνάμεσα στὰ ἐργαστάσια, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ὀλοκλήρωσε τὴν ἐσωτερικὴ μεταμόρφωση τοῦ μπολσεβικικοῦ κόμματος, πού ἔπαψε νὰ εἶναι ἕνα ἐκφυλισμένο πρῶην ἐργατικὸ κόμμα κι' ἔγινε τὸ καινούργιο κόμμα τῆς νέας ἀρχουσας τάξης. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, δημιούργησε νέες ἐντελῶς ἀνεκδοτες σχέσεις ἀνάμεσα στὸ κόμμα καὶ τὴν κοινωμία: ἡ πολιτικὴ ὑποδούλωση τῆς νέας τάξης καὶ ἡ καισαροπατικὴ ἐξουσία τοῦ κόμματος ἐξηγοῦνται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ νέα τάξη κράτησε τὴν ἐξουσία πού κινδύνεψε νὰ τὴ χάσει τὸ 1928-29, καὶ τελειοποίησε αὐτὴ τὴν ἐξουσία δίνοντάς τῆς μιὰ ὀλοκληρωτικὴ μορφή, *ὄχι μὲ τὰ κλασικὰ οἰκονομικὰ μέσα* πού ἐπέτρεψαν π.χ. στὴν ἀστικὴ τάξη νὰ κατακτήσει τὴν οἰκονομικὴ καὶ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, ἀλλὰ *χάρη στὴν τρομοκρατικὴ ἐπέμβαση τοῦ κόμματος* πού κοιντοποίησε τὸν προλεταροποιημένο πληθυσμὸ καὶ δημιούργησε τὰ *καθεστωτικὰ* οἰκονομικο-πολιτικὰ πλαίσια τῆς ὀλοκληρωτικῆς ταξικῆς ἐπικράτησης τῆς γραφειοκρατίας.